M N E M O S I N A

Recull nacional i internacional de notícies, opinions i programes sobre memòria col·lectiva

Nº 156

06.09..2019

Ajuntament de Barcelona
Programes de Memòria

Memòria feta de cops

Una placa commemorativa recorda el passat més fosc i vergonyós de la comissaria de la Policía Nacional a la Via Laietana de Barcelona, un centre on es va practicar la tortura des del final de la Guerra Civil fins als anys vuitanta

TERESA MÁRQUEZ
mlmarquez@lrp.cat

Centenars de persones trepitgen cada dia la Via Laietana de Barcelona, però són molt poques les que aixequen la vista a l'alçada del número 43, on hi ha l'edifici de la Prefectura Superior de la Policía Nacional a Catalunya. És un immoble que no crida gaire l'atenció, malgrat que amaga un passat vinculat a la pràctica continuada de la tortura amb més o menys intensitat des del final de la Guerra Civil i fins als anys vuitanta del segle passat. Fa uns mesos, la instal·lació a pocs metres d'una placa en memòria de la repressió policial a càrrec de l'Ateneu Memòria Popular va tornar a obrir una ferida que no s'ha tancat mai del tot. En aquell acte, amb el suport de diferents associacions de represaliats franquistes i de l'Ajuntament de Barcelona, es va llegir un manifest en què es reclamava dignificar l'espai, convertir-lo en un lloc per no amagar més el passat i aplicar definitivament l'acord aprovat pel Congrés el juny del 2017 que demanava el trasllat del cos policial i l'accés a tots els arxius del franquisme. Un acord que a hores d'ara és paper mullat. Des que va es va instal·lar, la placa ha estat atacada en diverses ocasions i fins i tot el Sindical Unificat de Policia (SUP) va qualificar la iniciativa de "greu atemptat contra la convivència" i en va exigir, sense èxit, la retirada. I què s'hi pot llegir en el text que tant molesta determinats col·lectius? La veritat. Una veritat incòmoda però tossuda, que malgrat que durant molts anys s'ha intentat desdibuixar, el treball constant d'entitats socials, historiadors i periodistes ha mantingut viva.

"Se'ns coneix com la generació TOP, pel Tribunal d'Ordre Públic, que era la instància judicial franquista encarregada de perseguir els delictes polítics." Qui parla és Carlos Vallejo, president de l'Associació Catalana d'Expressos Polítics del Franquisme i torturat per membres de la temuda Brigada Politicosocial (BPS), la policia secreta encarregada de reprimir amb mètodes més que discutibles tots els moviments contraris al règim de Franco. La seu de la BPS va ser creada formalment el 1941 i dissolta, també oficialment, el 1986. Es va reconvertir en la Brigada Central d'Informació (BCI), però no hi va haver cap depuració prèvia.

El mes de març passat es va instal·lar la placa a prop de la comissaria J.L.

XARXA DE COMPLICITATS

"Tot formava part d'un aparell repressiu molt ben engreixat, amb una sòlida xarxa de delators formada per ciutadans de tota mena que estaven a l'agualt per informar a canvi de favors per allò que veien i escoltaven", recorda Vallejo, que enumera com a informadors habituals serenos, porters d'edificis i taxistes. Vallejo, fill de família republicana, "rojos i perdedors", admet que va començar la lluita clandestina contra la repressió de ben jove. "Érem conscients que jugàvem amb foc, però ens movia la lluita per la llibertat", assenyala. Carlos Vallejo va ser detingut el desembre del 1970, un any després d'entrar a treballar a l'empresa Seat, sota l'acusació de fer propaganda il·legal i de reunió il·lícita. "Tenia 19 anys, militava al PSUC, estava afiliat a CCOO i a la feina ja exercia tasques d'organització clandestines des de l'oficina", explica. Mai va saber qui el va delatar. Es va trobar els policies davant de casa quan marxava a treballar i malgrat que va córrer per escapar el van agafar i el van portar a la comissaria. "Durant la persecució, un dels agents va ensopegar, va caure i es va trencar un dit. Allò va servir posteriorment per acusar-me d'agressió durant el judici", afirma.

Dels cops de puny al cap i a l'estómac, els insults i els cops de peu mentre era al terra del cotxe on el van traslladar, va passar a la fredor del calabós de la comissaria. "Vaig tenir la mala sort d'arribar quan s'ha-

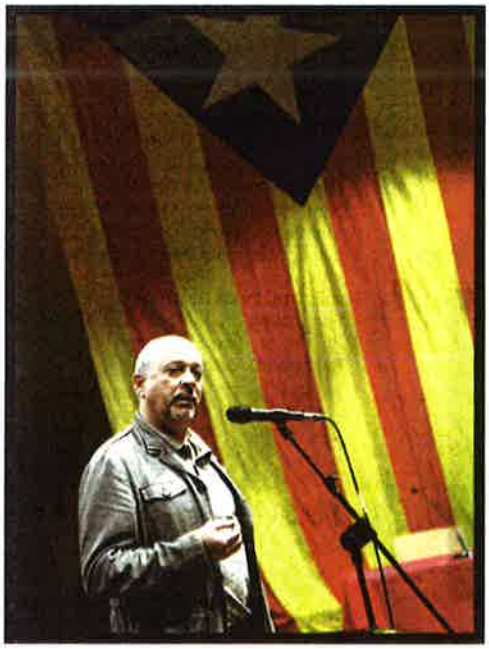

A dalt, Carles Vallejo i Ramon Morales, de l'Associació Catalana d'Expresos Polítics del Franquisme, fotografiats a la seu de l'entitat, a Barcelona. A baix, Carles Castellanos, doctor en traducció i activista independentista que va denunciar tortures el 1981
J.L. / LRP

via instaurat l'estat d'excepció que anul·lava el període màxim de retenció de 72 hores", afirma. S'hi va estar vint dies. "A banda de les agressions, la tortura s'aplicava de maneres molt diverses, mantenint-te a les fosques, incomunicat, humiliant-te, amenaçant-te constantment", comenta.

De forma arbitrària, primer cada dues o tres hores, després amb un període més llarg de temps, treien el detingut del calabós i el duien a un despatx de dalt "per treure-li informació de la manera que fos". "En deien diligències, però eren rodes d'hòsties i de cops de tota mena on tu eres al centre emmanillat mentre els agents repartien en cercle", assenyala.

1 CARLOS VALLEJO
"La tortura s'aplicava de maneres diverses: mantenint-te a les fosques, incomunicat, humiliant-te, amenaçant-te"

En aquells interrogatoris salvatges sempre apareixia la figura del "poli bo" que intentava convèncer amb bones paraules i promeses de llibertat a canvi d'informació vinculada al partit o al sindicat. "Era una tècnica molt estudiada, amb agents especialitzats en determinades tortures que et podien fer perdre el coneixement del dolor que et provocaven", diu Vallejo. "Recordo un sàdic que es deia Navales, que em va apuntar al cap amb el què vaig pensar que era una pistola i que després em va ensenyar que era una grapadora", fa memòria el president de l'associació, que afegeix: "Mentre m'amenaçava em deia que ell era policia amb Franco i que ho continuaria sent quan arribés la democràcia." Carlos Vallejo assegura que quan finalment se'l va traslladar a la presó va respirar alleugerit. "Com a mínim entre reixes no et torturaven, i malgrat que les condicions de vida eren molt dures no havies de patir perquè et vinguessin a buscar un altre cop per pegar-te", reflexiona.

LA 'CIGONYA' I LA 'MOTO'

En Ramon Morales no havia fet els 18 anys quan la Brigada Politicosocial el va anar a buscar. "Vaig celebrar el meu aniversari al calabós de la comissaria", ironitza. Explica que a ell ja el tenien fitxat com a activista polític i que arran d'una manifestació celebrada a Mataró, a l'Escola de Formació Professional Miquel Biada i organitzada per la branca juvenil de CCOO, el van detenir a casa. "Era el 8 de febrer del 1969 i ens van agafar a tretze persones. Primer ens van tancar a la presó de Mataró i, posteriorment, ens van traslladar a la comissaria de la Via Laietana", relata. Morales recorda fil per randa les tortures que va patir i en rememora algunes que, de tan habituals, ja tenien fins i tot nom propi. "A una de molt comuna li deien la cigonya, perquè et feien ajupir i t'emmanillaven per darrere dels genolls en una postura que primer era molesta i poc després molt dolorosa. No et deixaven moure i si queies, rebies cops de peu per tot el cos", assenyala Morales.

La de la moto es traduïa en un seguit de cops a l'estómac fins que la víctima queia a terra, on rebia encara més, i en el santcrist es feia estirar el detingut panxa enlaire, li lligaven les cames tot i que el tors quedava penjat perquè la sang li baixés al cap i el colpejaven amb diferents elements com tovalloles molles, guies telefòniques gruixudes, pals... Els corrents elèctrics al cos quan estava mullat, especialment als genitals, o la tristament coneguda com a ruleta russa també formaven part de la llista. "Jo formava part del sindicat i tenia molta informació compromesa, però també era un militant convençut, que havia après dels companys del PSUC com aguantar i no defallir davant la pressió", destaca. Ramon Morales recorda que fins i tot va negar que conegués un oncle seu que havia estat detingut amb ell. "El missatge era clar, si estava disposat a no reconèixer ni a un familiar de mi no traurien cap dada", diu. Des del primer moment les pallisses van marcar el pas de les hores. El van retenir tretze dies "en unes condicions infrahumanes i en una cel·la de 15 m² on van entaforar 25 persones". Havien de fer torns per poder dormir estirats i quan els van portar a la Model, ell i els seus companys van passar quinze dies més incomunicats: "Sense poder rentar-nos i amb la mateixa roba." Va ser a la presó quan amb el suport de l'advocat que els assessorava quatre d'ells van interposar una denúncia contra la BPS per maltracta-

2 RAMON MORALES
"Em van retenir tretze dies en condicions infrahumanes, en una cel·la de 15 m² on van entaforar 25 persones"

ments. "Ens van deixar anar en llibertat el 14 d'abril, sota múltiples acusacions: associació il·lícita, manifestació no pacífica, alteració de l'ordre públic i propaganda il·legal, però mai no vam anar a judici, i estic convençut que va ser perquè van comprovar les denúncies que havíem fet per tortures", assenyala Morales.

Estudiants, sindicalistes, militants de partits il·legals, activistes... Carlos Vallejo i Ramon Morales assenyalen que la Brigada Politicosocial s'estructurava en petits grups especialitzats en cada col·lectiu. "Funcionaven com un rellotge, amb unes tècniques molt depurades que havien après directament a principis dels anys quaranta de membres de les SS i de la Gestapo alemanyes", puntualitza Vallejo. Tant ell com Morales reben amb sorpresa la pregunta de si amb el temps han aconseguit rebaixar la ràbia, arribar fins i tot a perdonar. "Perdonar? A una persona que no coneixes de res, a qui no has fet res i que t'ha inflat a cops amb l'excusa que rebia ordres? Això no es pot perdonar mai ni tampoc es pot oblidar mai", afirma Ramon Morales.

UN CENTRE AMB PASSAT

L'edifici de la comissaria de la Via Laietana arrossega una llarga història. El va fer construir la família Rubió i Balaguer l'any 1878. El 1929, es va convertir en un hotel amb motiu de l'exposició universal. Dos anys després, la Generalitat Republicana hi va ubicar la Comissaria General d'Ordre Públic i el 1936 el president, Lluís Companys, hi va gestionar els primers dies de la revolta militar. Un cop acabada la Guerra Civil, el 1941 va passar a mans de l'Estat, que el va convertir en la Prefectura Superior de Policia a Catalunya, seu central de la sisena Brigada d'Investigació Social, nom oficial de la Brigada Politicosocial. L'historiador i comissari de l'exposició sobre les tortures del franquisme que es va inaugurar el 2016 a El Born Centre de Cultura i Memòria de Barcelona, Javier Tébar, es mostra decebut amb la resposta tèbia que les administracions han fet a l'hora de recuperar la memòria de la repressió. "La gran majoria de les accions per recuperar el passat, per no dir totes, s'han generat a partir de la reclamació de les entitats socials", assenyala, i afegeix: "Aquest tema ha estat menor en la llista de prioritats dels diferents governs." Tébar rebutja vincular aquest silenci només a la controvertida etapa de la Transició. "Després d'aquells anys n'han vingut molts més viscuts en democràcia i l'oblit s'ha volgut mantenir en l'àmbit oficial, però en la societat els presos franquistes tampoc eren gaire ben vistos a l'inici", indica. L'historiador considera que, en aquest cas, "la memòria molesta, perquè és una acció de resistència contra l'abús del poder, però també és un terreny de conflicte entre col·lectius".

Per Tébar avui es fa encara més necessari un reconeixement oficial a totes aquelles persones que van ser represaliades, però reclama desvincular-lo de cap rèdit o utilització política. "Els gestos simbòlics estan molt bé, però cal un pas més cap a tots aquells compromesos amb la societat que es van veure afectats per la seva defensa de les llibertats", afirma. La tortura estructurada i constant es va instal·lar a la comissaria de la Via Laietana fins als darrers anys dèl franquisme. I després? Javier Tébar fa seves les paraules del president del Tribunal Constitucional Francisco Tomás y Valiente, assassinat per ETA el 1996. "Ell deia que després de Franco ja no hi havia tortures sistemàtiques al país, perquè la Constitució protegia el ciutadà contra aquestes pràctiques, però també reconeixia que no podia assegurar que no hi hagués casos puntuals a càrrec de policies que actuessin per lliure", comenta.

D'HEROIS I DE BOTXINS

La llista de personatges coneguts que van passar pels calabossos de la comissaria barcelonina és llarga i abasta àmbits molt diversos. Hi trobem, entre d'altres, Manuel Vázquez Montalbán, Montserrat Avilés, Lluís Llach, Maria del Mar Bonet, Josep Lluís Carod-Rovira, Pascual Maragall, Jordi Pujol, Raimon Obiols, Guillermina Motta, Carles Santos, Quico Pi de la Serra, Gregorio López Raimundo, Anna Sallés i Rafael Subirachs.

En el relat de les tortures que es van fer a l'edifici de la Via Laietana apareixen repetidament un seguit de noms referents als dos bàndols, inevitables per entendre millor què va passar entre les parets de la comissaria. Entre les víctimes de les pallisses s'hi troba Miguel Núñez, polític comunista i un dels fundadors del Partit Socialista Unificat de Catalunya

PENJAT

Una de les pràctiques més habituals a la comissaria era penjar el detingut amb els braços separats sense que aquest arribés a tocar el terra. El torturador es dedicava a colpejar-lo en diferents parts del cos, en especial a les articulacions, i un quart d'hora després la víctima patia un fort dolor.

BANYERA

Amb les mans lligades a l'esquena, el detingut era submergit a la força en una galleda o gibrell amb aigua que li cobrís el cap. Per obligar-lo a empassar l'aigua i fer-li creure que s'ofegaria el colpejaven als ronyons amb una porra o bastó. La sensació d'asfixia era immediata i l'acció es repetia continuadament.

CADIRA

S'obligava la víctima a seure en una cadira amb les mans lligades al darrere, sovint amb les manilles. Després de rebre cops sense saber d'on venien, el torturador apujava la intensitat del dolor del detingut recolzant el genoll sobre les manilles i forçant la tensió als canells.

ESQUENA

Amb les mans lligades al davant, es fela estirar el detingut sobre un tamboret situat sota la base de la columna. El torturador es dedicava a colpejar sistemàticament el cos amb el patiment afegit del detingut d'intentar mantenir l'equilibri en una base tan petita que li destrossava l'esquena.

JAVIER TÉBAR

"La gran majoria de les accions per recuperar el passat, per no dir totes, s'han generat a partir de la reclamació de les entitats socials"

(PSUC), i a la fila dels torturadors, Joan Creix, comissari de la BPS de macabre record. El doctor en ciències de la comunicació, periodista i especialista en aquella època Antoni Batista és un gran coneixedor de la trajectòria dels dos noms. Va conèixer i admirar el primer i del segon en va fer un llibre: *La carta. Historia de un comisario franquista*. "Núñez es va convertir en un model a seguir per part dels militants que eren detinguts. Va passar un martiri de trentatres dies a la comissaria i li van practicar tot tipus de tortures, fins i tot la de penjar-lo emmanillat als tubs de la calefacció. No van aconseguir treure-li cap informació", diu. Al capdavant del grup que el colpejava hi havia Joan Creix. "El va rebre amb una bufetada, però quan van acabar els interrogatoris li va voler encaixar la mà. Núñez no li va correspondre", ressenya.

ANTONI BATISTA
"Creix va passar de ser considerat un dels millors policies a ser cessat el 1974 com a exemple d'obertura d'un règim agonitzant"

Miguel Núñez va passar deu anys a la presó, però va tenir el valor de denunciar els maltractaments al tribunal i d'assenyalar-ne el responsable. Batista assegura que un cop superats els 80 anys i amb una greu malaltia que l'acabaria matant li va confessar que havia acabat acceptant que la reconciliació era possible. "Va passar de dir que si es trobava Creix pel carrer li clavaria quatre trets a assegurar que no ho faria", explica el periodista.

La llegenda de Joan Creix, segons el llibre d'Antoni Batista, es va alimentar sovint per episodis dels detinguts difícils de corroborar. "De ser considerat pel règim franquista un dels millors policies del país, fer un curs de mètodes policials amb l'FBI i ser traslladat amb honors al País Basc, on va continuar amb les torture i els càstigs exemplars als membres de la primera ETA, va acabar sent cessat el 1974 com a exemple d'obertura d'un règim que ja estava agonitzant", exposa Batista. Joan Creix, que tenia un germà també policia i torturador a Barcelona, va acabar els seus dies com a policia ras segellant passaports a l'aeroport del Prat. El periodista destaca que la documentació de la comissaria encara no és accessible i que està emmagatzemada a l'arxiu històric de la policia, a Alcalá de Henares. "Jo vaig tenir la sort de poder consultar i fotocopiar centenars d'expedients mesos abans que marxés de Barcelona i quan estava amuntegada a l'antic magatzem de Casa Vilardell", manté.

PEUS

Feien estirar la víctima en una llitera o en una superfície plana, amb les mans lligades als costats i els peus nus sobresortint de l'espai. Un torturador començava a colpejar les plantes dels peus amb una vara de ferro durant un temps predeterminat i quan es complia era substituït per un altre.

CAP

Es penjava el detingut cap per avall, sense que pogués tocar el terra, fet que comportava que el seu cos estigués contínuament en moviment pels cops que el torturador li anava donant. Al dolor físic s'hi afegia el mareig i l'acumulació de sang al cap després d'una estona en aquesta postura.

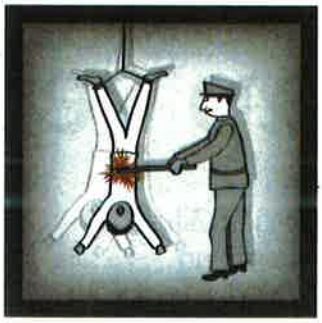

SERRA

Aquesta pràctica era de les més sàdiques. S'immobilitzava el detingut al costat d'una serra de tallar fusta en funcionament i el torturador anava empenyent-li el cap en direcció a la serra, com si volgués tallar-li. L'angoixa de veure's tan a prop de la mort provocava un greu impacte psíquic.

OBJECTIUS

Inicialment, la tortura no busca la mort de la víctima, sinó provocar-li el major dolor possible, tan físic com psíquic, per aconseguir que confessi una informació o realitzi algun acte amb la promesa que si ho fa deixarà de patir. És prou conegut i comprovat que sovint les confessions obtingudes amb aquest mètode no són reals i s'aconsegueixen només com a resposta al nivell màxim de tolerància al turment del torturat. La imaginació per inventar nous mètodes de maltractament és inacabable, i alguns països fins i tot han exportat els seus mètodes gràcies als "bons resultats" obtinguts. Espanya va abolir oficialment la pràctica de la tortura a mitjan del segle XIX i està penalitzada per la llei, però diferents organitzacions i víctimes han denunciant la seva presència de forma continuada fins a l'actualitat exercida per diferents cossos policials. L'abolició de la tortura està inclosa

ELS ÚLTIMS TESTIMONIS

"Passes molta por, t'apliquen mètodes per destrossar-te, no pots pensar en res, però quan surts revius aquells moments un dia i un altre. Amb el temps, però, tires endavant." El doctor en traducció, destacat activista independentista i membre de l'ANC Carles Castellanos va ser un dels darrers casos denunciats per tortures al número 43 de la Via Laietana. El van detenir el 26 de desembre del 1981, juntament amb quinze persones més. "Em van sotmetre a un esgotament extrem, amb més de cinquanta hores sense dormir, em van colpejar amb un tornavís a les articulacions i

CARLES CASTELLANOS
"El silenci de les administracions davant dels casos de tortura a Catalunya a càrrec de les forces policials no té excusa"

me'l van entaforar al nas per esqueixar-me els narius i em van tapar el cap amb una manta lligada amb un cordill al coll que m'impedia respirar", enumera. Tots van ser traslladats a l'Audiència de Madrid i els van acabar deixant en llibertat sense càrrecs.

La repressió contra el moviment independentista va substituir a finals dels setanta la captura d'altres col·lectius que havien estat en el punt de mira de la policia en els primers temps, com era el cas dels militants de partits polítics d'esquerres perquè s'havien anant legalitzant. Un dels casos més coneguts per la repercussió que va tenir a la Barcelona olímpica, que va dur a terme la Guàrdia Civil, va ser la detenció de 45 activistes el 1992 amb l'excusa de pertànyer a Terra Lliure, una operació que va ser dirigida pel jutge Baltasar Garzón. "El silenci de les administracions davant els casos de tortura a Catalunya a càrrec de les forces policials no té excusa i deixar passar el temps no farà que s'oblidi. La futura República haurà de fer net", conclou Castellanos.

el Periódico

PAÍS: España
PÁGINAS: 27
TARIFA: 8193 €
ÁREA: 340 CM² - 32%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 66307
E.G.M.: 386000
SECCIÓN: GRAN BARCELONA

7 Agosto, 2019

LA LLUITA CONTRA L'OBLIT

BCN honra les dones de la presó de les Corts

Un monument recordarà l'espai que va ocupar l'infaust penal

Sis grans roques de diversos punts d'Espanya honoraran les preses

N. F.
BARCELONA

Can Duran era una masia que s'aixecava a les Corts, just on ara s'alcen uns coneguts magatzems de la Diagonal. Planta quadrada, sostre pla coronat per una torre quadrada i jardins amb xiprers centenaris, així era la finca que van erigir els marquesos de Peñalver el 1743. A finals del XIX, la propietat va acabar en mans d'un orde religiós amb la condició de donar empara i instrucció a joves esgarriades i nenes òrfenes. I el 1936 va ser confiscada per la FAI per ser presó de dones, funció que va continuar exercint en la dictadura. Fins al 1955. És així com el que va ser casa pairal va acabar albergant un dels pitjors i més repressius i insalubres penals del país: la presó de dones de les Corts.

De la construcció no en queda cap vestigi; de la memòria en quedava poc. La por i la vergonya –l'estigma de ser roja, dona i expresa– va córrer un vel sobre la seva infausta història. Va ser així fins al 2013, quan la Plataforma Futur Monument de la Presó de Dones de les Corts es va posar en marxa per no oblidar. Ara han aconseguit el que pretenien: recuperar la memòria i evitar que es perdi. Des de la setmana passada, les màquines treballen a la cantonada dels carrers de Joan Güell i Europa. El que abans van ser horts de la masia i la presó acollirà un monument que no només serà homenatge, sinó també memòria.

«Les dones som com les pedres: fortes i dures, tenim molta història dins i la farem reviure», paraula de Maria Victòria Garcia, una de les impulsores del memorial. La referència a les pedres no és fútil, ja que l'espai, a més de cinc tòtems informatius amb imatges històriques i les paraules *dona* i *presó*, albergarà sis grans pedres de diferents punts del país. «Amb la nova proposta i escala monumental volíem arribar a tota la xarxa social de la Península», afirma Núria Ricart, autora de la peça amb Jordi Henrich i Fernando Hernández.

A L'OCTUBRE // El motiu és que les preses que va acollir les Corts eren de diferents punts d'Espanya. De Madrid, d'on van arribar moltes les recluses, pro-

►► Simulació de l'aspecte del memorial.

vé el bloc de granit blanc; d'Almeria arribarà el marbre que recordarà els nens que van habitar en el penal; el gres de Montjuïc farà referència a les 11 presoneres que van ser afusellades al Camp de la Bota, mentre que de Lleida és el bloc que homenatjarà les dones detingudes per estraperlo. El marbre vermell de Múrcia honra una noia que va morir de gana i la pedra rosa de Segòvia parlarà de Maria Salvo, un dels testimonis encara amb vida.

La inauguració està prevista per a l'octubre i el cost ascendirà a 202.696 euros.

LA VANGUARDIA viure

PAÍS: España
PÁGINAS: 3
TARIFA: 9570 €
ÁREA: 340 CM² - 30%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 100801
E.G.M.: 559000
SECCIÓN: VIVIR

7 Agosto, 2019

ANGELA SILVA

Dones del barri visiten les obres del memorial per a l'antiga presó de dones de les Corts

Memorial per a la presó de dones de les Corts

RUBÉN NAVARRO Barcelona

Es preveu que les obres del monument per a l'antiga presó de dones ubicada al barri barceloní de les Corts s'acabaran a finals d'octubre. El memorial vol recordar les més de 4.000 dones que entre el 1939 i el 1955 van passar pel centre penitenciari, que va acabar sent un símbol de la repressió franquista. El projecte se situarà en el xamfrà nord-oest dels carrers Joan Güell i Europa. Núria Ricart, professora de Belles Arts de la Universitat de Barcelona, ha explicat que "s'ampliarà el xamfrà dos metres i s'eliminarà l'espai d'estacionament de motos per col·locar-hi cinc tòtems en què es podran llegir les paraules *dona* i *presó* des de ben lluny". Ricart ha informat que es repartiran per l'espai sis pedres de grans dimensions que es recolliran en diversos punts de la península Ibèrica en representació de totes les dones d'altres ciutats que van ser enviades a la presó de les Corts. L'equip d'arquitectes també preveu traçar el perímetre de la presó de dones per conscienciar els veïns del barri sobre la magnitud que tenia aquest centre penitenciari. L'espai memorial ha estat sol·licitat durant molts anys pel Consell de Dones de les Corts, que va aconseguir col·locar una placa commemorativa a la mateixa zona el 2010. Ara que el projecte comença a prendre forma, la representant del consell, Maria Victòria García, ha afegit que "les dones són com les pedres: fortes i plenes d'història".●

el Periódico

PAÍS: España
PÁGINAS: 30-31
TARIFA: 25910 €
ÁREA: 1373 CM² - 129%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 66307
E.G.M.: 386000
SECCIÓN: GRAN BARCELONA

29 Agosto, 2019

Les dones de Verdum reivindiquen el barri

Volen dedicar espais avui sense nom a veïnes il·lustres

Moltes evoquen els safarejos, on es teixia la vida comunitària

HELENA LÓPEZ
BARCELONA

Trinidad Gallego era la neta de la portera d'un edifici a l'adinerat barri de Salamanca. Nascuda al Madrid de 1913 i de professió llevadora, va exercir com a infermera del bàndol republicà durant la guerra civil. Comunista militant, després de la victòria franquista va passar per una infinitat de presons espanyoles fins que el 1949 va començar de zero a Barcelona. Al cap de poc temps d'arribar a la ciutat, es va posar a treballar com a ajudant del practicant –el més semblant a un metge que atenia els veïns de Verdum aleshores– de les noves Vivendes del Governador. «Va ajudar moltíssimes dones», assenyala Aurora Álvarez. Membre actiu de l'associació de veïns, Yoyi, com mig Nou Barris coneix Álvarez, és una de les impulsores del projecte de recuperació de la memòria del barri.

Una de les fundadores de l'associació Dones del 36, Gallego, que va morir el novembre del 2011, és una de la llarga llista de dones vinculades al petit Verdum que les seves hereves, entre elles Yoyi, Puy Santander i Mari Carmen Murcia –també membres actius de l'associació de veïns– volen reivindicar. Algunes, protagonistes de vides de novel·la, com Gallego, i d'altres, la gran majoria, completament anònimes però que amb la seva la feina i dedicació van sostenir el barri. Dones com les que es reunien als safarejos comunitaris de les mateixes Vivendes del Governador, que van ser eliminats amb la reforma dels blocs, però perviuen en la memòria de les dones de Verdum, almenys de les més grans, que avui els recorden. «Durant dècades van ser l'epicentre de la vida comunitària. Els pisos, construïts de qualsevol manera per acollir els barraquistes pel Congrés Eucarístic, eren molt petits. El safareig era l'espai on les dones se socialitzaven, un bé immaterial del barri. Forma part del nostre patrimoni, de la nostra història», relata convençuda Murcia.

CASES DE PAPER // «Les Vivendes del Governador són molt significatives del que és el barri i del que va ser. Com es van construir els blocs, a començaments dels 50, molt de pressa i amb materials de pèssima qualitat, pur barraquisme vertical [les parets era tan fines que les van començar a anomenar *les cases de paper*]. Com hi van arribar els seus veïns i com van viure... –expliquen aquestes dones–. Malgrat la precarietat de les cases, en aquell moment hi havia una cohesió que s'ha perdut». «La convivència ens preocupa per damunt de tot i creiem que treballar la memòria també és una manera de treballar la cohesió», explica Yoyi, que qüestiona molt la manera com es va dissenyar l'espai públic entre els blocs durant la seva reivindicada reforma, a començaments dels anys 90 del segle passat. «No facilita la vida comunitària. És necessari repensar l'espai públic per fer-lo més habitable. Que convidi a passar, a asseure-s'hi, a jugar...», apunta.

També l'any 2011, pocs mesos abans que Gallego, va morir Luisa Alba, que en els difícils anys 80 –l'heroïna va castigar durament aquests barris– va tenir un paper clau com a educadora de carrer. Una de les ànimes de la Fundació Pare Manel, a qui les dones de Verdum també reivindiquen. «Demanem al districte que la petita plaça que hi ha just al davant de la fundació, a les Vivendes del Governador, un espai ara sense nom, porti el de Luisa Alba», assenyala Puy just abans de passar pel lloc: «Aquí, aquesta plaça». Dir-ne plaça és bastant generós. És un espai de ciment poc amable i posar-hi nom vol ser un primer pas per donar-li vida. «Aquest nom és molt clar, perquè és molt ella, per la fundació, però tenim moltes més propostes», segueixen mentre recorren el barri.

Una és –«sens dubte», emfatitzen– Teresa Salvador, morta el 2014. «Gràcies a la lluita de dones com Teresa Salvador, van tirar les barraques verticals que hi havia i van construir pisos en condicions», recorda Yoyi. La religiosa també va participar activament en les mobilitzacions per demanar el cobriment de la ronda de Dalt i va introduir el bàsquet a l'escola», recalca Murcia, que també posa sobre la taula els noms de Juana Lobo, Mercè Sunyol i Maria Antònia Canals, totes mestres.

PROFESSORES DE LA FREIRE // Lobo i Sunyol van treballar a l'escola d'adults Freire, des d'on van teixir una gran complicitat amb els seus alumnes, els mateixos veïns. Sunyol va crear amb Rafa Juncadella la Xarxa d'Intercanvi de Coneixements de Nou Barris, i Maria Antònia Canals va ser la primera directora –ànima i motor– de l'escola Ton i Guida, el nom de la qual, la traducció al català de *Hansel i Gretel*, reflecteix l'esperit del centre, l'objectiu del qual era acostar l'educació a tots els nens de la zona. Se-

IMPULSORES
Puy Santander, Mari Carmen Murcia i Yoyi Álvarez.

EL PERIÓDICO

Gràcies a la feina de **lluitadores com Teresa Salvador,** el barri va poder deixar enrere les barraques verticals dels 50

Les mestres **Juana Lobo i Mercè Sunyol** van ensenyar que tots tenien dret a saber

RICARD CUGAT

ARXIU HISTÒRIC DE ROQUETES NOU BARRIS

SAFAREIG POPULAR
Les primeres vivendes no tenien aigua corrent.

ARXIU / JOAN CORTADELLAS

TRINIDAD GALLEGO
La llevadora va treballar d'ajudant del practicant.

guint els plantejaments pedagògics de les escoles Montessori, l'equip liderat per Canals va renovar la nefasta pedagogia que fins llavors havien rebut els nens de Verdum i Roquetes.

Els noms de totes aquestes dones sonaran el dimecres 25 de setembre al passeig titulat *Verdum, històries de dones*, organitzat per l'associació de veïns i l'Arxiu Històric de Roquetes Nou Barris, durant el qual inauguraran la placa que ells mateixos han elaborat en record dels desapareguts safarejos. La col·locaran al lloc no eren, al costat de l'actual local de l'associació de veïns.

Per preparar la ruta guiada, la Mari Carmen va organitzar una tertúlia on va convidar les veïnes que vivien als blocs quan encara funcionaven els safarejos. «Una dona de 92 anys em va dir que ja era hora que féssim una cosa així. Va ser molt emocionant. Una tarda fantàstica. La placa és un homenatge a elles. Allà tenien les seves convencions. S'hi parlava de tot. Als blocs no hi havia aigua corrent. Era un espai on es respirava solidaritat, aquest tipus de vida al carrer que volem recuperar», assenyala la dona, que afegeix orgullosa que van aconseguir contactar amb l'última dona encarregada d'obrir-los. La que en guardava les claus.

L'objectiu ara de Murcia és trobar la nena que apareix mirant a càmera en una de les poques fotos que es conserven del lloc. La que es reprodueix a la placa. «Són dones cada vegada més grans –alerta–. Si no en recuperem ara la història, els testimonis, es perdran».

Les primeres **Vivendes del Governador** es van aixecar de qualsevol manera, sense aigua corrent

L'associació de veïns demana que **Luisa Alba doni nom a la plaça** davant la Fundació Pare Manel

MIRANT AL FUTUR // Com que no oculten que miren al passat per millorar el present i, què carai, el futur, la ruta no s'acabarà aquí. Volen i demanen també a les administracions que donin vida a l'enorme local tapiat ubicat al costat del de l'associació de veïns, que l'ajuntament va comprar a la Generalitat (a petició del veïnat organitzat). «Volem que sigui un espai de salut comunitària. Fa molta falta. El CAP de referència és a *la Prospe*, molt lluny, i al barri hi ha molt embaràs juvenil encara avui. Seria important disposar d'un espai on treballar-ho», assegura la Yoyi. ≡

LA VANGUARDIA viure

PAÍS: España
PÁGINAS: 1-2
TARIFA: 47212 €
ÁREA: 1678 CM² - 148%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 100801
E.G.M.: 559000
SECCIÓN: PORTADA

28 Agosto, 2019

La recuperació de la torre del Besòs entra a la recta final

La construcció, de més de 50 metres, revela el passat industrial de l'aigua a Barcelona

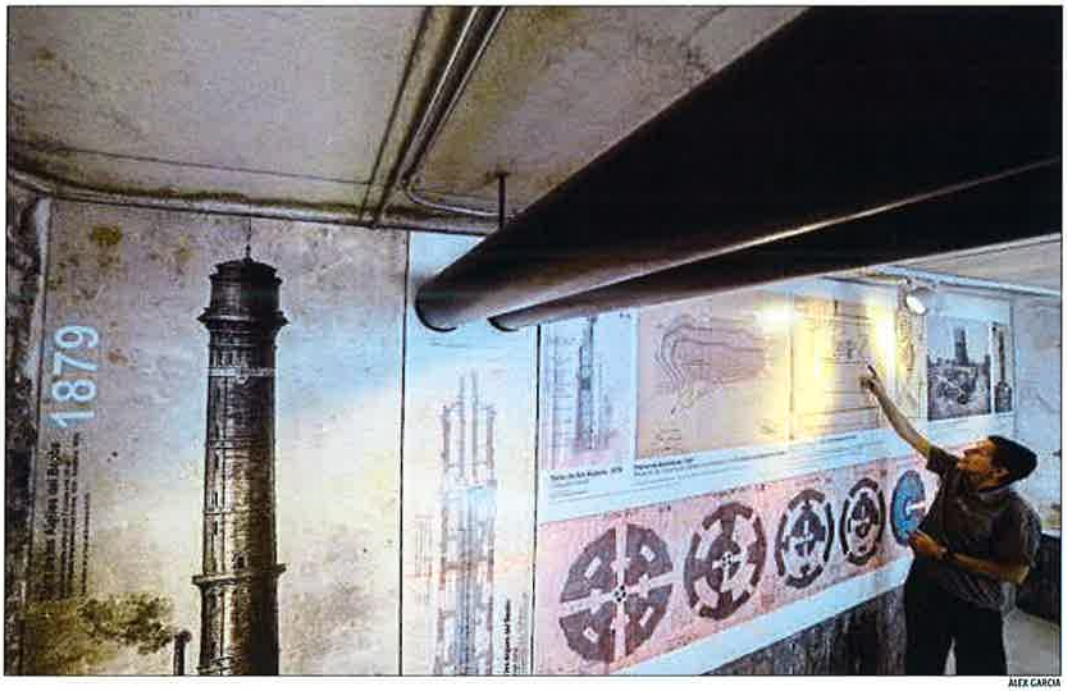

ÀLEX GARCIA

Els plànols originals. L'espai oferirà un recorregut per la història de la construcció i de l'abastament d'aigua al segle XIX

RAÚL MONTILLA
Barcelona

És la història d'un daltabaix amb llegenda pròpia: la de l'impulsor llançant-se des del punt més alt de la torre que havia de proveir l'Eixample d'aigua dolça quan el seu somni va passar de ser un èxit a un fracàs. També és una història del petit Manchester català del Poblenou, de la lluita obrera i sindical. Especialment, però, és una història de l'anhel de l'ésser humà de guanyar el desafiament de la natura, un afront en què la decepció sol ser el resultat més habitual. La torre del Besòs, una construcció del segle XIX que porta la firma de Pere Falqués, es prepara per obrir les portes aquesta tardor i revelar alguns dels seus secrets. Es tracta d'una construcció mítica que al llarg de dècades va ser un dels punts més alts de la ciutat i que ara es podrà trepitjar, palpar... i, fins i tot, sentir.

Després de l'estiu la torre, de més de 300 esglaons, on entre els anys 2010 i 2012 ja es van fer treballs de consolidació i rehabilitació integral, es convertirà en la seu de l'arxiu històric del Poblenou, però també en un testimoni viu del germen de la Barcelona dels prodigis: un espai en què s'explicarà un moment clau de la història de la ciutat, quan l'aigua va passar a ser un producte industrial a la Barcelona de finals del segle XIX. Com a cirereta, la torre, completament visitable, també serà un nou mirador de la ciutat.

METRES
124
És el que hauria d'haver tingut

"És important tenir clar que el detonant d'aquesta obra és el consum privat d'aigua a Barcelona, i especialment a l'Eixample. En el moment en què es desenvolupa aquest projecte l'aigua es converteix en un producte industrial, però no és la indústria la que demana aigua, ja que aquesta indústria es proveeix de la que necessita a través de pous", apunta Manel Guàrdia, un dels coordinadors de la guia d'història urbana *Aigua KM zero / BCN*, editada pel Museu d'Història de Barcelona (MUHBA). "La indústria sí que s'acaba aprofitant també de tot el que es planifica pensant en l'Eixample", afegeix la responsable del pla Bàrcino, Carme Miró.

Els dos historiadors erudits fan les seves respectives afirmacions –complementàries– a les entranyes de la torre del Besòs, on operaris s'afanyen a acabar els últims treballs perquè d'aquí uns quants mesos la torre, i l'antiga casa de vàlvules que hi ha a la base, es pugui convertir en un nou centre per conèixer un tros de la història de la ciutat.

La torre del Besòs, de més de 50 metres d'alt, va ser el somni, però també una oportunitat de negoci per a l'industrial Xavier Camps, que va veure en l'aigua freàtica del Poblenou una nova manera de proveir d'aigua de boca la ciutat de Barcelona quan estava en plena expansió, durant els anys del desenvolupament de l'Eixample.

Tradicionalment a Barcelona l'aigua hi havia arribat de mines i rius, principalment del Besòs. En tota la seva distribució hi tenia, ja des de l'època dels romans, un paper clau Montcada com a font d'abastament: a l'edat mitjana, el rec Comtal; a començaments del segle XIX, a través d'un nou aqüeducte. A la ciutat també hi havia pous –massa vegades de dubtosa salubritat–, i s'aprofitava l'aigua procedent de Collserola... L'Eixample va generar més demanada i, a més a més, noves necessitats: feia falta pujar l'aigua als pisos. Amb aquella nova Barcelona també van proliferar les empreses per proveir-ne.

En aquest context, l'industrial Camps va pensar a extreure aigua del freàtic, del marge dret del Besòs: sostreure-la i bombar-la. I

CONTINUA A LA PÀGINA SEGÜENT >>

NOU EQUIPAMENT

A part de plantejar un recorregut històric, serà la seu de l'arxiu històric del Poblenou

LA HISTÒRIA D'UN FRACÀS

El projecte va ser el somni i la desventura de l'industrial Xavier Camps

Memòria sindical de Macosa

Després que el 1882 una companyia anglesa intentés reflotar el projecte de Camps, va adquirir la torre la Societat General d'Aigües de Barcelona, que a partir del 1895 la va acabar orientant a l'abastament industrial, tot i que gran part de les empreses de Sant Martí i Sant Andreu tenien pous propis. La proximitat de Can Girona va ser decisiva, i aquesta empresa, que després de la Guerra Civil es va convertir en la societat metal·lúrgica Macosa, la va comprar el 1922. L'aigua es va utilitzar en la seva última etapa per refrescar els seus dos trens de laminació. La torre també guarda records d'aquella etapa i de la lluita sindical que va presenciar. L'exposició que acollirà, per exemple, explicarà com cada 14 d'abril algun treballador s'enfilava al pal que hi havia a la torre per posar-hi una bandera republicana. Hi haurà testimonis. S'ha conservat el pal.

LA VANGUARDIA viure

PAÍS: España
PÁGINAS: 1-2
TARIFA: 47212 €
ÁREA: 1678 CM² - 148%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 100801
E.G.M.: 559000
SECCIÓN: PORTADA

28 Agosto, 2019

L'Eixample va requerir fer arribar l'agua als habitatges

>> VE DE LA PÀGINA ANTERIOR

d'allà la torre per aconseguir prou pressió. Va fundar la Companyia General d'Aigües de Barcelona, Pendent Dret del Besòs, després que el 1868 uns estudis previs constatessin que on estava a punt de crear la seva empresa, a només dos metres, hi havia aigua "transparent, fresca i cristal·lina". Les obres van començar el 1880, un any abans que es constituís l'empresa: primer es van fer els pous de captació. El 21 de juny del 1882 es van inaugurar una planta i una torre que havien de servir per proveir d'aigua el barri de la Ribera, però també la nova Barcelona de l'Eixample.

"El gran problema de subministrar aigua era l'alçària. Fins aleshores es donava aigua a cotes baixes a Ciutat Vella, però en el cas de l'Eixample s'havia de pujar a pisos, i per això van aparèixer les primeres torres", apunta Guàrdia. "La màquina del vapor canvia el sistema hidràulic d'abastament", afegeix Miró.

Una anècdota: es pagava un preu en funció de l'alçària; és a dir, com més alt era el pis, més cara era l'aigua. Les tarifes no es van unificar fins que es van col·lectivitzar les empreses subministradores, per la Guerra Civil. El mateix cost va beneficiar els ciutadans més acabalats, que solien viure en pisos més alts.

"Vam trobar els plànols originals del projecte de la torre del Besòs després de regirar molt els arxius d'Agbar", apunta Antoni Vilanova, l'arquitecte responsable del projecte de recuperació de la icònica construcció. "I als primers documents ja apareixia com a director tècnic del projecte Pere Falqués", afegeix Vilanova.

L'autor dels bancs fanal del passeig de Gràcia, que llavors era l'arquitecte municipal de Sant Martí de Provençals, és l'autor d'una torre que envolta una estructura central –per on circulava l'aigua–, amb quatre contraforts. Es tracta d'una construcció amb llicències formals que no són necessàries: Falqués fa una obra purista per agradar-se, una torre amb finestrals als quatre punts cardinals que, originàriament, havia de tenir dos dipòsits, un a 40 metres –el que va construir– i un altre a 80, que en aquest cas no es va arribar a fer. De fet, si la torre actual té 51 metres, la idea era que arribés als 124.

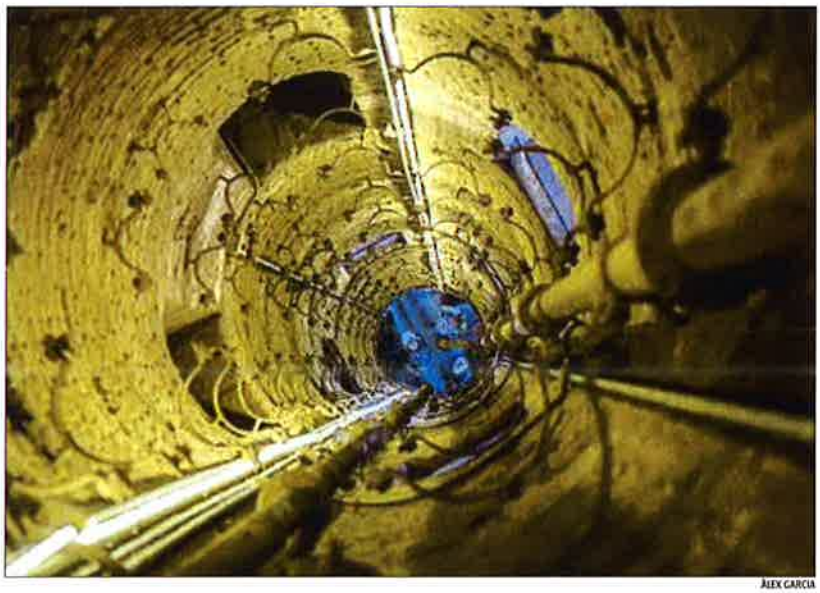

ÀLEX GARCIA

Vilanova, Miró i Guàrdia a la part inferior de la torre, al tronc per on circulava l'aigua

ÀLEX GARCIA

La construcció serà un nou mirador sobre la ciutat

"El projecte es posa en marxa i es consolida, però després fracassa amb el dipòsit de 40 metres, i ja no té sentit continuar amb l'altre", afegeix Vilanova mentre repassa diversos documents que, a partir de la tardor, estaran a l'abast de tots els ciutadans. En un es veu com hauria d'haver estat, inicialment, la torre amb un segon dipòsit: una gran construcció de maó vist, la continuïtat de l'actual, però també hi ha un segon esbós en què el dipòsit que no es va construir mai està situat sobre una estructura metàl·lica. "El ferro és més econòmic que no pas pujar amb 40 metres amb obra de fàbrica", manifesta Vilanova. No es va fer mai: no va ser necessari.

"El projecte va fracassar", insisteix l'arquitecte mentre Manel Guàrdia i Carme Miró avancen per l'interior de la torre, i pugen pels esglaons de maó. Al tronc central hi queden restes d'una primigènia instal·lació elèctrica, però també el rastre d'un estucat en què s'indica la cota dels carrers de Barcelona. Un exemple: el carrer Aragón té –així està marcat– una cota de 47 metres.

Els usuaris que vivien als pisos més alts de la ciutat tenien les tarifes de subministrament més cares

Però per què va fracassar el projecte de l'industrial Xavier Camps?

"L'any 1889 hi va haver una sequera important a la ciutat que va fer baixar el nivell d'aigua del Besòs, que també és el que alimenta l'aqüífer. Som a només 200 metres de la línia de la costa. L'aigua es va salinitzar", apunta Vilanova. Aquell mateix any va néixer una llegenda, el suïcidi de Xavier Camps precipitant-se des del capdamunt de la torre en què havia invertit una fortuna i que també era el seu somni. "No es feia esquella a la gent que se suïcidava, però a *La Vanguardia* sí que hi vaig trobar una nota que diu que va morir el 1889, que és l'any del fracàs. Per dates coincideix, però no hi ha constatació que es tirés daltabaix", apunta Vilanova.

Altres companyies d'aigües van acabar comprant l'empresa Camps, interessades, sobretot, en l'adquisició dels abonats. Després la va adquirir, ja interessada per un ús industrial de l'aigua, l'empresa Macosa. "Segurament, si el projecte no hagués fracassat, la torre no hauria arribat als nostres dies", diu Guàrdia. Vilanova assenteix. Miró també.●

EL PAÍS CATALUÑA

PAÍS: España
PÁGINAS: 4
TARIFA: 4460 €
ÁREA: 441 CM² - 39%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 13007
E.G.M.: 80000
SECCIÓN: CATALUÑA

27 Agosto, 2019

Una lancha traslada el explosivo lejos de la costa. / JUAN BARBOSA

La Armada detona en el mar la bomba de la Barceloneta

ALFONSO L. CONGOSTRINA, **Barcelona**

Barcelona fue un campo de prueba de bombardeos aéreos durante la Guerra Civil entre 1936 y 1939. 80 años después, todavía siguen apareciendo proyectiles que no explotaron al caer sobre la capital catalana. El último, el pasado domingo en la playa de Sant Sebastià. Una bomba cargada con 70 kilos de TNT y que fue detonada ayer a las 15.35 horas por la Armada a una milla de la costa y a 40 metros de profundidad. El dispositivo se llevó a cabo sin incidentes y la explosión fue imperceptible en la costa. Pese a ello, la plaza de Sant Sebartià permaneció más de 24 horas desalojada y la de Sant Miquel durante toda la mañana de ayer.

Un agente de la Guardia Civil que estaba practicando submarinismo localizó durante el mediodía del pasado domingo un artefacto explosivo a 20 metros de la playa de Sant Sebastià y a tres metros de profundidad. El proyectil, que según la Guardia Civil es un artefacto de 1936 de los que se conocen como *bomba catalana*, estaba situado en una zona cercana a unas tuberías del gas que están instaladas en la playa.

Tras el hallazgo, la Guardia Urbana de Barcelona desalojó el domingo la playa de Sant Sebastià, y ayer expertos buceadores ayudados de boyas y globos de elevación aislaron el explosivo. La Armada trasladó la bomba a un sitio considerado seguro, situado a una milla náutica de la playa.

Una vez allí, fondearon de nuevo el proyectil a 40 metros de profundidad en una zona arenosa donde según el teniente de navío de la Armada responsable del operativo, Juan Pedro Saura Navas, la vida marina a preservar es menor. Allí provocaron la detonación sin que, según el teniente, quedaran restos en el agua.

Saura detalló que ante el hallazgo del explosivo tan cerca de la línea de playa y a tan poca profundidad se optó por proteger "la seguridad" de la ciudadanía y por eso se trasladó el explosivo. Saura destacó que en este tipo de operativos "puede salir despedido un trozo que puede ser peligroso". El teniente destacó que el proyectil podría haber llegado hasta la playa de Sant Sebastià tras ser arrastrado por las corrientes ya que la bomba no contaba ni "con aletas" ni con el "molinillo de fuego", por lo que según su conocimiento es incluso posible que no fuese lanzada en un bombardeo. Saura destacó que para detonar la bomba se utilizó una "pequeña carga" para activar un explosivo que al llevar tantos años en el mar estaba inestable y podía suponer un alto riesgo para la seguridad. Saura recordó que una de las funciones de la Armada es acudir a desactivar estos proyectiles en todo el litoral. En el dispositivo, que se alargó más de 24 horas, colaboraron junto a la Armada, la Guardia Civil, los Mossos d'Esquadra, la Guardia Urbana y la Policía Portuaria.

Las playas volvieron a abrirse de nuevo al público poco antes de las 17.00 horas.

LA VANGUARDIA viure

PAÍS: España
PÁGINAS: 1-2
TARIFA: 34133 €
ÁREA: 1213 CM² - 107%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 100801
E.G.M.: 559000
SECCIÓN: PORTADA

27 Agosto, 2019

L'Armada fa detonar una bomba a una milla de la Barceloneta

Els artificiers creuen que el projectil no el va llançar una avioneta i podria haver estat abandonat

CÉSAR RANGEL

Un tímid terrabastall. Una ràfega d'aigua va emergir a la superfície després de la detonació feta a 40 metres de profunditat

TONI MUÑOZ
Barcelona

L'Armada espanyola va fer detonar ahir de forma controlada la bomba de la Guerra Civil que es va trobar diumenge a la platja de la Barceloneta. La maniobra es va dur a terme a una milla de la costa i el terrabastall que va ocasionar va ser tan tímid que amb prou feines es va poder apreciar des de primera línia de mar. L'explosió, que es va fer a 40 metres de profunditat, es va traduir en un xiulet llunyà que va aixecar l'aigua uns quants metres d'altura, i des de la distància només es va poder observar un xipolleig fugaç.

L'operació es va desenvolupar durant unes quantes hores. A primera hora del matí els responsables de l'Armada (procedents de Cartagena), juntament amb la Guàrdia Civil, els Mossos i la Guàrdia Urbana, van dissenyar el dispositiu. En la primera immersió els bussejadors van detectar que el projectil contenia 70 quilos de trilita, més coneguda com a TNT, cosa que obligava a fer-lo detonar. L'artefacte data del 1936 i era d'un model conegut com a *bomba catalana*, com les que es fabricaven, per exemple, en indústries de Sant Adrià de Besòs. Era un projectil d'aviació dissenyat per llançar-lo i arribar a un objectiu, ja fos terrestre o marítim. L'antiguitat del projectil el feia imprevisible, però també la seva configuració. Els artificiers van apreciar que a la bomba li faltaven trossos. Li faltaven les aletes i el cap del projectil també estava desproveït d'un molinet que armava el tren de foc. Només hi havia el cos de l'artefacte amb la càrrega explosiva. Però, d'on procedia la bomba? La van llançar el 1936 i no va explotar mai, o simplement algú se'n va desfer? La resposta encara és una incògnita, però el responsable dels artificiers, per la manca d'algunes peces importants, es va aventurar a suggerir que potser el projectil no es va llançar i va obrir la possibilitat que fos abandonat al mar, on els corrents el van arrossegar fins a la Barceloneta.

La platja de Sant Sebastià es va obrir al públic a dos quarts de cinc de la tarda i va recuperar la normalitat frustrada després de la troballa de l'artefacte explosiu diumenge en una zona no gaire profunda i que era fàcilment accessible per als banyistes. Els artificiers van inspeccionar la zona, una vegada havien fet detonar l'explosiu, i van certificar que ja no quedaven restes de l'artefacte a la platja. El projectil estava adossat a només tres metres de profunditat i a 20 metres del litoral. Va ser albirat diumenge per un agent de la Guàrdia Civil, de la unitat de desactivació d'explosius, mentre

CONTINUA A LA PÀGINA SEGÜENT >>

DE LA GUERRA CIVIL

L'artefacte és del 1936 i es correspon amb un model conegut com a 'bomba catalana'

ERA MOLT INESTABLE

Al projectil li faltaven algunes peces i contenia 70 quilos de càrrega explosiva

Quan el barri marítim va patir els bombardejos

La bomba trobada a la platja de la Barceloneta ha rememorat un dels episodis més tràgics del barri. Malgrat que no és clar que la bomba es llancés des d'un avió, la façana marítima va ser una de les zones més castigades durant els bombardejos de la Guerra Civil. La majoria dels atacs aeris van procedir de l'Aviació Legionària italiana, que tenia la base a Mallorca. "Les unitats militars aèries, quan entraven a Barcelona, deixaven caure les primeres bombes a prop del mar, i després de sobrevolar la ciutat, quan sortien llançaven les que quedaven als dipòsits", detalla la historiadora Mireia Capdevila, coautora amb Laia Arañó del llibre *Topografia de la destrucció* (Barcelona Llibres). Segons les cròniques periodístiques de l'època i els registres de la Junta Local de Defensa Passiva de Barcelona, hi ha constància que "moltes" bombes van caure al mar i a la platja, tal com apunta Capdevila. Alguns d'aquests projectils letals van destruir l'Escola de Mar del barri marinet i el mercat de la Barceloneta el 1938, un dels anys més crus de la contesa. "És quan s'acumulen més bombardejos. El 16, 17 i 18 de març d'aquell any la ciutat pateix tres dies constants d'atacs aeris", destaca Capdevila. Malgrat que es desconeix el nombre exacte de bombes caigudes a Barcelona, no és un fet inusual que es descobreixin avui dia. D'acord amb una resposta parlamentària d'aquest mateix any, la Guàrdia Civil ha fet detonar des del 1985 fins al 2018 més de 35.000 artefactes explosius, dels quals es calcula que al voltant d'un 80% podrien ser de la Guerra Civil. Segons aquestes dades, a Barcelona s'han localitzat més de 300 artefactes, la majoria granades de mà (42) i de morter (24). Durant aquest temps s'han detectat dues bombes d'aviació, una granada de fusell i quatre projectils incendiaris d'artilleria. Destaca que el 2017 es van trobar 250 projectils trencadors d'artilleria. Un dels casos més recents és el d'un projectil que es va trobar l'estiu passat a la costa del Garraf. / Jesús Sancho

LA VANGUARDIA viure

PAÍS: España
PÁGINAS: 1-2
TARIFA: 34133 €
ÁREA: 1213 CM² - 107%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 100801
E.G.M.: 559000
SECCIÓN: PORTADA

27 Agosto, 2019

Un tub de gas obliga a allunyar l'explosió

>> VE DE LA PÀGINA ANTERIOR

feia *snorkelling* en el seu temps lliure: va reconèixer que aquell tros de metall d'un metre de longitud es corresponia amb una bomba utilitzada durant la Guerra Civil. Com que es trobava tan a prop de la platja, el risc per a la població era evident, malgrat que, tractant-se d'un projectil tan antic, les conseqüències eren imprevisibles. "Qualsevol artefacte que contingui un explosiu sempre comporta un risc. És un explosiu inestable; com que és de fa tants anys n'han variat les propietats fisicoquímiques i no arribes a saber quin és el seu estat", va informar Juan Pedro Saura, cap de la unitat de desactivació d'explosius de l'Armada.

A les 15.35 hores la bomba es va fer detonar. La maniobra va ser complexa. Per seguretat, es va acordonar tota la platja de Sant Sebastià, una de les més freqüentades i que ahir presentava un aspecte desèrtic. Agents de la Guàrdia Urbana es van dedicar tot el matí a informar sobre el tancament de la platja als banyistes que s'hi acostaven i que no s'havien assabentat de l'aparició de la bomba. Tres bussejadors es van submergir i van col·locar unes boies per aixecar l'explosiu i remolcar-lo mar endins. Allà el van tornar a enfonsar i li van adossar una petita càrrega explosiva per accionar l'artefacte i fer-lo esclatar.

El principal escull que va apreciar l'Armada va ser la proximitat d'una canonada submarina de gas instal·lada a mitja milla de la costa i que va obligar a allunyar el projectil el màxim possible. El desplegament de mitjans volia assegurar un perímetre de seguretat on estava vetada l'entrada. A la platja onejava la bandera vermella que prohibia el bany, els usuaris de la platja topaven amb una cinta policial que els barrava el pas i, al mar, Salvament Marítim i la Guàrdia Civil dissuadien les embarcacions d'aproximar-se al lloc on es trobava l'explosiu. Van tenir feina. Molts velers i embarcacions recreatives s'aproximaven sense adonar-se que eren enmig d'un operatiu per desactivar una bomba. Però, sens dubte, el moment més surrealista va ser l'aparició d'un jove que feia surf de rem i que amb total inconsciència o temeritat es va endinsar a la zona vetada. ●

CÉSAR RANGEL

L'operació va causar expectació entre els vianants

el Periódico

PAÍS: España
PÁGINAS: 1,26-27
TARIFA: 30212 €
ÁREA: 1256 CM² - 118%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 66307
E.G.M.: 386000
SECCIÓN: PORTADA

27 Agosto, 2019

Incident al litoral barceloní

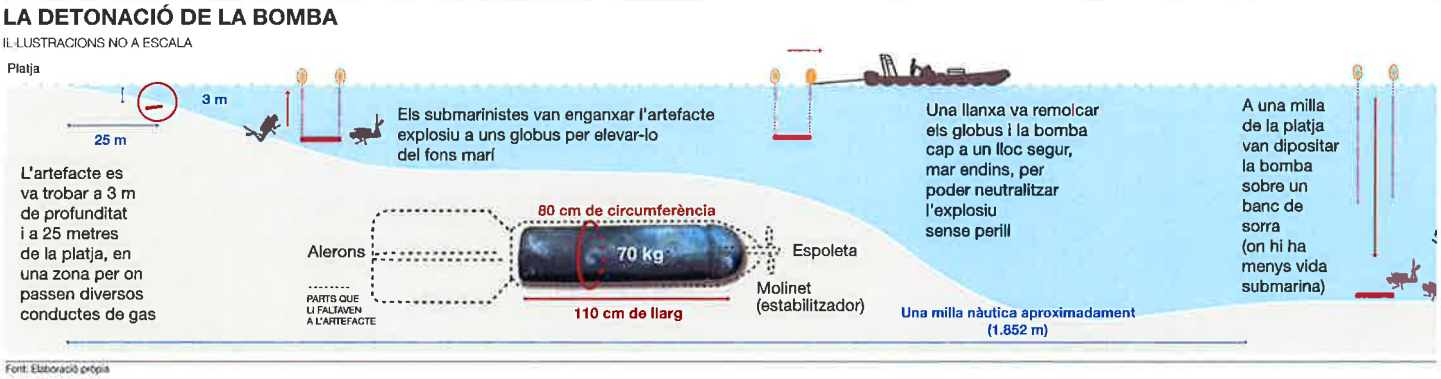

MAITE CRUZ

El dispositiu de l'Armada per fer esclatar la bomba, ahir.

Els artificiers, durant l'operació.

El projectil de la Barceloneta no es va utilitzar en un bombardeig

El cap dels artificiers creu que l'artefacte va ser llançat al mar abans de ser operatiu

La platja de Sant Sebastià es va reobrir ahir a la tarda, després de la detonació controlada

GUILLEM SÀNCHEZ
BARCELONA

L'home sostenia ahir un refresc mentre estava assegut en una terrassa amb vistes a la maniobra de l'Armada espanyola per allunyar la bomba de la guerra civil de la platja de Sant Sebastià de Barcelona. Per telèfon relatava a un familiar l'episodi: «¿Que si correm perill?–glop al refresc. No, no ho crec». Poques escenes més exactes per descriure com es va viure des de terra ferma el seguiment de les tasques de desactivació de l'artefacte explosiu trobat diumenge a 25 metres de la costa. Des de l'aigua, va ser diferent.

La troballa de la bomba, submergida a tres metres de profunditat, va acabar arribant als especialistes de l'Armada establerts a Cartagena. Els bussejadors de la Guàrdia Civil havien enviat fotografies amb les dimensions: 110 centímetres de llarg. Per la mida i l'aspecte, es tractava d'una «bomba catalana», segons Juan Pedro Saura, el cap del grup de desactivació d'explosius de la Unitat de Bussejadors de Mesures contra Mines que va viatjar des de Cartagena amb l'objectiu de «neutralitzar-la».

INACABADA // A l'artefacte li faltaven tant «les aletes» com l'«espoleta», que gira com un molinet per la força de l'aire al ser llançat des d'un avió. L'absència d'aquestes parts significava que no estava acabada quan va anar a parar al mar.

Segons l'historiador David Gesalí, coautor del llibre *La guerra aèria a Catalunya*, va ser fabricada en la indústria Elizalde o a la Hispano Suiza, totes dues de Barcelona, poc abans o poc després del 1936, durant la guerra civil. És probable que els seus propietaris se'n desfessin llançant-la a l'aigua per evitar que caigués a mans enemigues, potser de les tropes franquistes que es disposaven a ocupar Barcelona. Això és només una especulació.

Però, per Saura, és molt més improbable que aquesta fos una de les moltes bombes llançades per avions sobre la capital catalana, que no explotés i que perdés aletes i espoleta per l'acció de desgast del pas del temps sota el mar. «No, no crec que fos llançada des d'un avió», explica Saura, que també és partidari d'apostar

EL PERIÓDICO

EFE / ALEJANDRO GARCIA

Troballa enigmàtica

Els experts discrepen sobre l'origen de l'artefacte, que hauria pogut ser fabricat a Gràcia o a la Sagrera

AFP / GUÀRDIA CIVIL

►► A 25 metres ▷Un bussejador examina la bomba, diumenge.

ERNEST ALÓS // GISELA MACEDO
BARCELONA

El descobriment d'una bomba de la guerra civil a 25 metres de la platja de Sant Sebastià ha sorprès molta gent, que es pregunten pot ser com que aquest artefacte no hagi aparegut fins 80 anys després del final del conflicte.

Elisenda Albertí, autora del llibre *Perill de bombardeig! Barcelona sota les bombes*, afirma que, **«tot i que la manera en què s'ha descobert pot aixecar sospites** [el va trobar un guàrdia civil fora de servei]**,és normal que continuïn apareixent aquests artefactes, fins i tot a prop de la ciutat. El mar està viu i es mou; igual que de vegades apareixen cadàvers, també es troben bombes»,** diu. En els últims 33 anys s'han localitzat un total de 334 bombes només a Barcelona.

El més lògic hauria sigut que aquesta bomba fos llançada per algunes de les contínues missions de bombardeig que es van succeir sobre Barcelona durant 24 mesos, des del febrer de 1937 fins al gener del 1939, en la vigília de la caiguda de la capital catalana. Però les característiques del projectil plantegen una altra possibilitat.

Es tracta d'una bomba d'aviació de producció catalana del 1936. Sense espoleta ni alerons, només el cos, cosa que segons els artificiers de l'Armada pot indicar que no va ser llançada des d'un avió, sinó llançada al mar a mig muntar. Els historiadors David Gesalí i David Íñiguez, coautors de *La guerra aèria a Catalunya (1936-1939)*, discrepen. Coincideixen que la troballa és **«molt estranya».«Però pot ser una bomba inerta, sense càrrega explosiva,**

> **«El mar està viu i es mou. Igual que de vegades es localitza un cadàver, també apareix una bomba»**

llançada en una pràctica sobre un blanc flotant o llançada al mar per l'aviació republicana. Quan un avió tornava d'una missió de bombardeig i no havia pogut llançar la càrrega, la llançava al mar, perquè aterrar amb les bombes era perillós; alguna vegada en va explotar alguna davant de la costa, i va causar alarma. I els alerons es podrien haver després perfectament», explica Gesalí.

Sí que descarta que fos llançada al mar durant la retirada (**«van deixar molts obusos als parcs d'artilleria, en plena retirada no es preocupaven per això»**). I més si és un model local del principi de la guerra, ja que **«ràpidament la producció es va convertir a l'estàndard soviètic».**

A Íñiguez tampoc li quadra que un artefacte d'1,10 metres de llarg i 80 centímetres de perímetre contingués 70 quilos de trilita, quantitat pròpia d'altres de superiors. Les mides sí que s'assemblarien a les de la bomba de 70 quilos de pes total que (igual que els models de 12, 250 i 500 quilos) van produir dues fàbriques al servei de la Comissió d'Indústries de Guerra, l'Elizalde de Gràcia i la Hispano Suiza de la Sagrera.

El més normal hauria sigut trobar una bomba llançada per l'aviació legionària italiana sobre Barcelona. Seria **«absolutament possible»,** diu Albertí, tenint en compte la immensa quantitat de munició aèria que es va llançar a Barcelona i voltants, i que molta acabava al mar: **«Durant els bombardejos aeris, la majoria dels avions militars arribaven pel mar i una pars no sobrevolaven la ciutat, sovint perquè el mal temps no els permetia entrar o perquè havien de descarregar els avions abans de tornar a la base»,** explica.

Objectiu, el port

A més, moltes de les bombes que van aterrar al mar ho havien de fer al port, segons explica Íñiguez, al ser **«un objectiu prioritari per a les aviacions d'Itàlia i Alemanya per ser una porta d'entrada de material de guerra i ajuda humanitària».** A 4.500 metres d'altura, amb vent i defensa antiaèria al mig (una de les bateries se situava a pocs metres de la troballa), era difícil que els artefactes caiguessin al lloc exacte, de manera que moltes bombes acabaven a l'aigua o estavellades en edificis de la Barceloneta, com l'Escola del Mar, que va cremar el 7 de gener de 1938.

En total, 1.800 edificis van resultar afectats en 24 mesos a Barcelona, tal com Laia Arañó i Mireia Capdevila exposen al seu llibre *Topografia de la destrucció. Els bombardeigs de Barcelona durant la guerra civil (1936-1939)*. A més, molts bombardejos van ser indiscriminats per castigar la població civil i sense blancs específics. ≡

que va acabar submergida a pocs metres de la sorra de la platja de Sant Sebastià perquè els corrents marins l'han empès fins allà. No perquè estigués en aquest punt, immòbil, 80 anys.

CAS EXCEPCIONAL //Detonacions controlades de restes bèl·liques a la costa catalana n'hi ha centenars cada any. Aquest, no obstant, era un cas excepcional per alguns motius. La primera cosa és que la protagonista de la història, la bomba, estava plena de 70 quilos de TNT. La segona cosa, que estava submergida a només tres metres d'una de les platges catalanes més plena de banyistes. La tercera, que no quedava lluny d'una de les principals canonades de gas que proveeixen a la capital catalana. I la quarta és que, després de gairebé un segle dormint al mar, la panxa del projectil era imprevisible i ahir, a més, era 26 d'agost, plena temporada alta a la costa barcelonina.

L'equip de Saura va optar per enllaçar la bomba a uns globus que la van elevar fins a la superfície i, després, arrossegar-la mar endins, a una milla nàutica de distància (gairebé dos quilòmetres). Després la van deixar anar sobre un banc de sorra –on la vida marina és «més escassa», això van dir–. Finalment, tres bussejadors (un especialista en explosius i dos ajudants) van descendir per adossar-li càrregues explosives que van activar des de la superfície. Passés el que passés sobre el banc de sorra –no hi ha informe de víctimes marines–, des de la platja tot el que es va poder entreveure va ser una lleu esquitxada que es va alçar sobre la superfície només uns metres. «Detonació finalitzada sense incidents a les 15.35 hores».

POCA EXPECTACIÓ // A les quatre de la tarda, després de comprovar que no havien quedat restes de la bomba, els agents de la Guàrdia Urbana de Barcelona van reobrir els banyistes l'accés a la platja de Sant Sebastià. Tot i que amb prou feines hi havia usuaris que esperessin aquell moment. La majoria havien buscat una altra platja per disfrutar del mar.

> Una llanxa va arrossegar l'explosiu mar endins per **allunyar-lo dels banyistes** i d'una canonada de gas

> Tres bussos **van adossar càrregues a la bomba** que més tard van fer esclatar sobre un banc de sorra

El dispositiu sí que va reunir, en canvi, representants de tots els cossos de seguretat i d'emergències en un centre de coordinació desplegat entre els dos clubs esportius que hi ha a la Barceloneta. L'Atlètic Barceloneta, que va haver de tancar les piscines exteriors, va informar els clients ocasionals, aquells que paguen l'entrada d'un dia, que durant unes hores tindrien part de les instal·lacions clausurades perquè l'Exèrcit havia de detonar una bomba fabricada durant la guerra civil espanyola. A un dels turistes, meditava si valia la pena que pagar o no aquest preu per menys temps, li va semblar una celebració interessant: «¿I això ho feu cada any?» ≡

LA VANGUARDIA viure

PAÍS: España
PÁGINAS: 3
TARIFA: 28391 €
ÁREA: 1009 CM² - 89%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 100801
E.G.M.: 559000
SECCIÓN: VIVIR

5 Agosto, 2019

Acabada la Guerra Civil, Franco va construir nous refugis a Barcelona i va traçar un pla d'evacuació pel temor d'una invasió aliada

La resistència franquista

RAÚL MONTILLA
RUBÉN NAVARRO
Barcelona

L'octubre del 1943, Franco va abandonar la posició de "no-beligerància" en la II Guerra Mundial i va començar a parlar de neutralitat. Poc més d'un mes i mig després, va anunciar la retirada de la División Azul, si bé un miler dels seus integrants van continuar a Alemanya i, fins i tot, van lluitar a la batalla de Berlín. El franquisme va fer aquell any un gir amb què va voler marcar distància amb nazis i feixistes italians, davant la previsió que la seva aliança li pogués passar factura. Un temor que va durar i va tenir un protagonisme major del que es pensava fins ara, perquè la por de la invasió aliada hauria durat fins a finals dels anys 50 del segle passat. Així ho apunta una investigació de l'Ajuntament que ha identificat més de 300 refugis antiaeris franquistes a Barcelona i ha trobat dades de com s'hauria actuat, amb evacuació inclosa, si francesos, anglesos i americans haguessin volgut eliminar la dictadura.

"Mentre Franco, de manera pública, insisteix en la idea que ha obert una època de pau, el règim es continua preparant per a la guerra", explica la responsable del Pla Bàrcino, Carme Miró. "La Junta de Defensa Passiva republicana segueix, passa a ser la Junta de Defensa Passiva Nacional", apunta l'arqueòleg especialista en la Guerra Civil Jordi Ramos, que ha liderat una investigació en la qual ha col·laborat el Servei d'Arqueologia de Barcelona. Es van continuar construint refugis. En un inici, alguns els van dissenyar els mateixos arquitectes que els van fer per a la República. "Encara no estan depurats", apunta Ramos.

L'estudi contradiu la idea que una vegada acabada la guerra espanyola, el franquisme es va limitar a oblidar els refugis. Sí que se'n van abandonar molts, especialment els de mina que transcorren sota dels carrers, l'efectivitat dels quals es posava en dubte. I bastants van acabar plens de runa, que abundava en una ciutat destrossada –els arqueòlegs han trobat factures d'aquells treballs que no sempre va desenvolupar la brigada municipal–, però les autoritats franquistes també van vetllar per conservar-ne d'altres. Concretament, un total de 111 refugis republicans que havien estat en ús. Així mateix, van decidir acabar-ne uns altres 155 que estaven en marxa, alhora que se'n van construir altres de nous, més resistents, de formigó armat, adequats als avenços bèl·lics que es produeixen durant la II Guerra Mundial.

Encara que els nous refugis es projecten a partir del 1939, d'entre tots els localitzats fins ara destaquen, especialment els que es van dur a terme a partir del 1943, l'any del cop de timó. Al juliol, la dictadura franquista va promulgar un decret, que va dur la signatura de Luis Carrero Blanco, sobre l'obligació de construir refugis en determinades edificacions noves en el cas de "poblacions de més de 10.000 ànimes". Aparentment són soterranis però els qui els construeixen i dissenyen són conscients que estan pensats per resistir l'impacte de les bombes. Uns nous espais de defensa passiva que en molts casos estan encara en ús, encara que ara s'hagi oblidat la seva funció inicial.

Ramos n'ha documentat alguns. Una gran part d'ells segueixen l'eix del passeig de Gràcia. Destaca, per vistós, el soterrani de l'actual botiga Apple de plaça Catalunya (l'edifici que l'allotja, construït el 1943, va ser la seu del Banc Espanyol de Crèdit). També destaca el soterrani del ja desaparegut teatre Calderón de la Rambla o l'estructura que hi ha sota l'actual edifici Windsor de la Diagonal, tots dos construïts el 1945. Del 1943 són els soterranis de Wad-Ras, el que hi ha a l'actual hotel Olivia –allà hi va haver la Societat Anònima de Productes Químics– o el que es va construir sota l'empresa Ingraf, a Balmes.

Els almenys 300 refugis identificats fins ara no tenien prou capacitat per acollir la totalitat de la població de la ciutat. Podien donar empara a unes 400.000 persones, però Barcelona el 1940 tenia ja un cens de poc més d'un milió de persones (fins al 1958 no se superen els 1,5 milions). Què fer amb la resta de ciutadans davant d'un cas d'atac? "Es va idear un pla d'evacuació", explica Ramos. Un pla del qual tan sols s'han trobat esbossos però que establia rutes d'escapada per Collserola, el Vallès i, en menor mesura, el Baix Llobregat. "Plans així eren habituals a les grans ciutats europees després del final de la II Guerra Mundial", explica l'arqueòleg.

La investigació també ha documentat alguns dels exercicis de rereguarda que va coordinar la Direcció de Defensa Passiva Nacional sota el supòsit que les bombes tornessin a Barcelona: entrenaments, per exemple, per a l'extinció d'incendis urbans. I, anant més enllà, els arqueòlegs també han trobat proves d'un pla per deixar a les fosques la ciutat en cas d'invasió. Accions que no estan pensades per a la resistència antifeixista interior, sinó per a l'enemic exterior.

L'activitat de la Junta de Defensa Passiva Nacional no va cessar del tot fins al 1973, si bé es va rebaixar molt, més de deu anys abans. Quan la consolidació d'Espanya a les Nacions Unides i especialment la Guerra Freda van fer que, almenys per a un dels blocs, la dictadura es veiés com una aliada i el país, sobretot, com una destinació turística de sol, sangria i platja.●

ARXIU FOTOGRÀFIC DE BARCELONA

Clausura del curs de Defensa Passiva celebrat al Col·legi de Farmacèutics a finals del 1945

FONT: Ajuntament de Barcelona

LA VANGUARDIA

CONSTATACIÓ HISTÒRICA

El 1939 la defensa passiva franquista de seguida va agafar el relleu de la republicana

A LA PLAÇA CATALUNYA

L'ara soterrani de la botiga Apple es va dissenyar per resistir bombes

Coses de la vida | GRAN BARCELONA

Noves revelacions sobre una etapa històrica crítica

ARXIU FOTOGRÀFIC DE BARCELONA / CARLOS PÉREZ DE ROZAS

►► Un grup de bombers practiquen en terrenys de la fàbrica Cros de Badalona l'extinció d'un incendi per bombardeig, el novembre de 1943.

BCN explora la xarxa de refugis excavats després de la guerra civil

Un estudi arqueològic revela com Franco va preparar la ciutat per a un altre conflicte bèl·lic

La investigació treu a la llum un pla d'evacuació de Barcelona en cas d'atac estranger

CARLES COLS
BARCELONA

Carme Miró, arqueòloga de capçalera de Barcelona, va amb el típex a la mà per corregir i reescriure algunes sucoses pàgines de la història recent de la ciutat, els anys immediatament posteriors a l'entrada de les tropes franquistes per la Diagonal, el 26 de gener de 1939. Mesos de cul i cadira en arxius militars i arxius propis han revelat clarament que la història dels refugis antiaeris de la República, elogiats al seu dia com a exemple de bravura per Winston Churchill, no va acabar abruptament el 26 de gener, sinó que les noves autoritats de la dictadura van persistir en la seva construcció, fins i tot de manera millorada. La segona guerra mundial. *Si vis pacem, per a bellum*, va aconsellar cap al segle IV l'escriptor romà Vegeci. Si vols pau, prepara't per a la guerra, i la segona guerra mundial va començar el 1939, així que el franquisme no només va preparar la defensa de la ciutat, sinó que tal com han descobert Miró i el seu col·lega Jordi Ramos, fins i tot a mitjans dels 40 hi havia un pla, tot i que molt simple, que avaluava quants barcelonins caldria evacuar en cas d'atac estranger (600.000) perquè els refugis disponibles només tenien capacitat per a 400.000 «ànimes», tal com es deia llavors.

En relats com aquest, i és molt lògic, el lector agraeix un bon exemple, i n'hi ha. És formidable. És el soterrani de la botiga Apple de Barcelona, perquè una de les lliçons que el franquisme va treure de la guerra civil és que els refugis, si era possible, era millor que estiguessin sota la protecció que els brindava un bon edifici i no sota el paviment del carrer. La capacitat perforadora de les bombes de l'aviació estava creixent exponencialment, així que l'ordre que va cursar la Direcció Nacional de Defensa Passiva, hereva sense parèntesi de l'organisme amb el mateix nom de l'època republicana (tot i que sense l'adjectiu de «nacional») era que els nous edificis de la ciutat disposessin d'aquest soterrani capaç de ser utilitzat com a refugi en cas d'atac.

JOAN CORTADELLAS

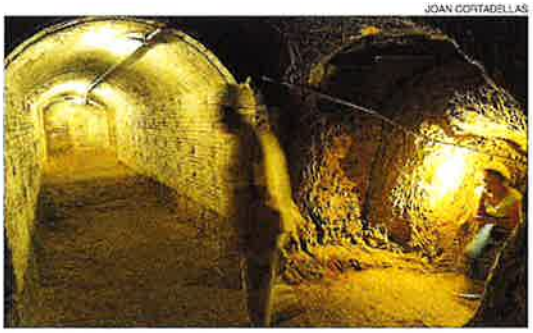

►► El refugi 307 de Barcelona, construït per la República.

Entre 1943 i 1946 es van construir com a mínim 22 refugis antiaeris en edificis de nova planta: al ja desaparegut Teatre Calderón de la Rambla de Catalunya, al 472 de la Diagonal, on avui s'aixeca l'edifici Windsor, sota les vivendes del 42 de la Via Augusta, al subsol del que després seria la presó de Wad-Ras, al soterrani de l'actual hotel Montblanc de la Via Laietana..., però per singular val la pena, sens dubte, destacar el cas de la cantonada de la plaça de Catalunya amb el passeig de Gràcia, per tot el que hi va passar durant la primera meitat del segle XX. Si han vist l'adaptació cinematogràfica de George Pal de *La màquina del temps*, de H. G. Wells, recordaran la deliciosa escena en què Rod Taylor, en uns segons, veu passar els anys a través dels canvis de roba dels maniquins d'un aparador. Aquella cantonada és la versió local d'aquell apara-

dor que veia Taylor des de la seva màquina del temps: va inaugurar el segle com a hotel de categoria, amb servei de carruatges, va allotjar un *tablao* flamenc llegendari, la Bodega Andaluza, des de la seva teulada es va fer la primera retransmissió radiotelegràfica, durant unes hores s'hi van atrinxerar les tropes colpistes el 1936, el PSUC se'l va apropiar, el va redecorar amb imatges de Lenin i Stalin i des d'allà els comunistes van intercanviar trets amb els anarquistes a la guerra dins de la guerra que van ser els Fets de Maig de 1937, i no s'ha d'oblidar que, un altre cop a la

El soterrani d'Apple és l'exemple més icònic d'**aquella malla de refugis** que va impulsar la dictadura

Un analista va calcular que en cas d'atac aeri **seria urgent evacuar** de la ciutat unes 600.000 persones

teulada, en un retrat propagandístic, es va fer la foto icònica de la miliciana amb el fusell a l'espatlla. El refugi franquista és la cirereta a aquesta seqüència a càmera ràpida.

Miró i Ramos expliquen que cal situar-se primer en la manera com va quedar Barcelona al final de la guerra, plena de runa. Llavors, per a alguns, va ser un pròsper negoci netejar els carrers d'aquell embalum de pedres i terra. Als arxius han trobat una bona col·lecció de factures, convenientment encapçalades amb un «Saludo a Franco, ¡arriba España!». Es pagava a pes, a vuit pessetes el metre cúbic. La primera ordre de les noves autoritats va ser fer servir molts dels més de 1.000 refugis republicans per emmagatzemar tota aquella runa, però no per esborrar la seva existència, sinó perquè eren una bona solució a mà. La prova que no hi havia segones intencions és que se'n van indultar 111 dels que hi havia per fer-los servir en cas que la segona guerra mundial esquitxés Espanya i es va prosseguir amb les obres d'uns altres 155 a mig fer. Als arqueòlegs no els ha passat per alt un detall molt revelador. La lletra que firmava els plànols durant la república i la que ho va fer immediatament després de la caiguda de Barcelona era sovint la mateixa. La depuració de funcionaris va ser immisericordiosa i profunda, però n'hi va haver, sembla, que com els refugis es van adaptar als nous temps.

Va ser Luis Carrero Blanco qui el gener de 1941 va firmar un decret pel qual els municipis amb més de 20.000 habitants tenien l'obligació de dotar-se d'una xarxa de refugis per tenir cura de tota la seva població. A Barcelona, per descomptat, les xifres no quadraven, per això entre la documentació descoberta per la parella d'arqueòlegs destaca aquest pla d'evacuació concís de la ciutat, tan eficaç, se suposa, com la xarxa de defenses que la dictadura va construir al Pirineu per tancar Espanya davant una eventual invasió des d'Europa, aliada o nazi, l'anomenat Pla P., una xarxa de 6.000 búnquers i nius de metralladores que han caigut en l'oblit, una mica com la versió castissa de la línia Maginot francesa i, se suposa, igual d'eficaç, o sigui, gens.

Aquella passió per jugar al Risk (i aquesta és una altra de les curiositats d'aquest busseig en els arxius) no va ser una febre passatgera dels anys immediatament posteriors a la guerra civil. L'última reunió formal de la Junta Nacional de Defensa Passiva va tenir lloc el 1973. Entre el 1969 i el 1973, per exemple, Clabsa, l'antiga empresa municipal del clavegueram barceloní, va tenir entre els seus encàrrecs topografiar els refugis de la ciutat, tot i que no queda gaire clar amb quina finalitat. No sembla que fos encara amb propòsits militars, sinó més aviat per obrir una llum al subsol, a la vista que periòdicament apareixien amb motiu d'algunes obres refugis no censats i, al revés, allà on la documentació acreditava l'existència d'un, aquest no apareixia.

La història dels refugis de la guerra civil, en resum, ja està sent objecte de revisió quan ni tan sols estava encara completament escrita. El més còmode seria quedar-se sol amb l'heroica resistència de la ciutat sota les bombes de l'aviació feixista, però queden racons a l'ombra per explorar, com aquest document datat el 1950 que Miró i Ramos han localitzat en un arxivador i que, llegit el seu encapçalament, retrata amb una nova llum l'època: «Instruccions especials per a la defensa contra los efectes de la bomba atòmica». Eren uns anys, els 50, en què un dels refugis més coneguts de la ciutat, el 307, es feia servir per al cultiu del xampinyó. ≡

La cal·ligrafia delata que qui **va firmar plànols durant la República** ho va fer després per al bàndol contrari

El Pla P. dels Pirineus, **inútil línia Maginot castissa,** queda eclipsat davant la defensa passiva atòmica

REFUGIS FRANQUISTES AL FINAL DE LA SEGONA GUERRA MUNDIAL

ENTRE PARÈNTESIS, NOM/ÚS ACTUAL

1 **1944** Sant Germà (VIVENDES)
2 **1944** Mallorca, 79 (VIVENDES)
3 **1944** E. Arnús, 1-3 (ANTIGA FÀBRICA BENET I CAMPABADAL)
4 **1944** T. Viñas/F. Agulló (CAFÈ TURÓ)
5 **1945** Jules Verne, 11 (VIVENDES)
6 **1944** Homer, 54 (VIVENDES)
7 **1944** Santjoanistes, 28 (VIVENDES)
8 **1943** Balmes, 239-241 (INGRAF SL)
9 **1943** Via Augusta, 62 (VIVENDES)
10 **1944** Tr. de Gràcia, 81 (VIVENDES)
11 **1945** Diagonal, 472 (EDIFICI WINDSOR)
12 **1943** Provença/Balmes (HOTEL OLIVIA)
13 **1944** Provença, 280 (SALA DE FESTES)
14 **1944** Provença, 292 (INGRAF SL)
15 **1944** Bruc, 149-151 (PINORD SA)
16 **1945** R. Catalunya, 26 (A. TEATRE CALDERÓN)
17 **1943** Pl. Catalunya, 10 (BOTIGA APPLE)
18 **1944** Via Laietana, 61 (HOTEL MONTBLANC)
19 **1946** Via Laietana, 9-11 (---)
20 **1943** Dr. Trueta/Àlaba (PRESÓ DE WAD-RAS)
21 **1944** Ribes/Casp (---)
22 **1943** Clot/Meridiana (---)

FONT: SERVEI D'ARQUEOLOGIA DE BARCELONA — EL PERIÓDICO

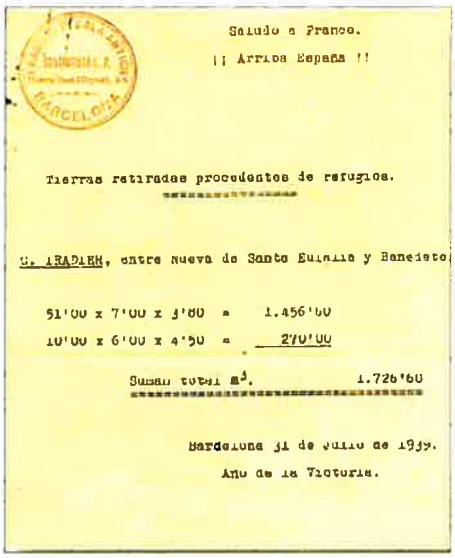
Saludo a Franco.
¡¡ Arriba España !!
Tierras retiradas procedentes de refugios.
U. IRADIER, entre Nueva de Santa Eulalia y Benedicto
51'00 x 7'00 x 3'80 = 1.456'60
10'00 x 6'00 x 4'50 = 270'00
Suman total m³. 1.726'60
Barcelona 31 de julio de 1939.
Año de la Victoria.

JEFATURA NACIONAL DE DEFENSA PASIVA
Instrucciones especiales para la defensa contra los efectos de la Bomba Atómica
ESTAS INSTRUCCIONES AFECTAN A TODAS LAS FASES Y SERVICIOS DE LA DEFENSA PASIVA

ELS DOCUMENTS
▸ Factura de farciment amb runes del refugi d'Iradier i (a la dreta) portada del pla del 1950 en cas d'un atac nuclear.

EL PAÍS CATALUÑA

PAÍS: España
PÁGINAS: 3
TARIFA: 12055 €
ÁREA: 1007 CM² - 89%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 13007
E.G.M.: 80000
SECCIÓN: CATALUÑA

5 Agosto, 2019

El dictador prosiguió con la excavación de túneles de los republicanos por miedo a un ataque de las potencias aliadas durante la Segunda Guerra Mundial

Los refugios que Franco construyó en Barcelona

TONI POLO, **Barcelona**

No todos los 1.400 refugios antiaéreos que hubo en Barcelona fueron para defender a la población de los bombardeos, sobre todo, de la aviación fascista durante la Guerra Civil. Por supuesto, la inmensa mayoría se excavaron durante el conflicto, pero Franco también hizo refugios antiaéreos. La ingente obra de construcción llevada a cabo en la capital catalana desde finales de 1936, bajo el gobierno republicano, tuvo continuidad cuando las tropas franquistas entraron victoriosas en la ciudad, en enero de 1939 y una vez acabado el conflicto. El Servei d'Arqueologia de Barcelona ha presentado un meticuloso informe firmado por los arqueólogos Jordi Ramos y Carme Miró, que documenta el aprovechamiento de muchos túneles y la construcción de nuevos conductos subterráneos de protección. "Franco tenía miedo de una intervención militar aérea durante la Segunda Guerra Mundial", apunta Jordi Ramos.

De hecho, ya en enero de 1941, en plena Segunda Guerra Mundial, un decreto del Ministerio del Ejército citado en el estudio creó la Jefatura Nacional de Defensa Pasiva y del Territorio, "para dirigir y reglamentar la protección de la población y de los recursos y riquezas de todo orden contra las posibles agresiones aéreas", se lee en el decreto. "Seguían pensando en la guerra", argumenta Jordi Ramos. "Además del miedo a un ataque aliado durante el conflicto en Europa, Franco no las tuvo todas consigo hasta que España entró en las Naciones Unidas [en 1955] e incluso hasta más tarde". El informe muestra una carta arqueológica de Barcelona en 1962 con la ubicación de 153 refugios y 16 más topografiados entre 1969 y 1973 por Clabsa, empresa del alcantarillado público.

El Refugio 307, construido durante la Guerra Civil, que se puede visitar en la actualidad.

Plano de Barcelona en 1962, con 153 refugios marcados.

Desde el punto de vista documental, es difícil dar una cifra concreta de todos los refugios, porque muchos aparecen en listados de diversos archivos pero no queda rastro de ellos; otros aparecen duplicados; algunos se sabe que existieron pero no hay prueba documental que lo testifique.

La jefatura creada en 1941 heredó buena parte el trabajo de las Juntas de Defensa Pasiva de la República, responsables de la construcción de los refugios entre 1936 y 1939. Allí continuaron trabajando muchos de los arquitectos que habían proyectado túneles hasta entonces (y que no habían sido "depurados") que, por ejemplo, descartaron la construcción de refugios en minas por su peligrosidad, finalizaron 111 refugios y comenzaron la construcción de 155 más.

Dos años más tarde, en 1943, otro decreto del régimen insistía en la protección civil. "En todas las poblaciones del territorio nacional de más de 20.000 almas y en todas aquellas otras de menor población en que por su importancia estratégica se presuma puedan ser objeto preferente de agresiones aéreas, será de obligación inexcusable ejecutar las obras necesarias para proteger a los habitantes de los inmuebles disponiendo de los 'locales refugio' necesarios". En Cataluña, además de Barcelona, que contaba entonces con 1.081.000 habitantes, poblaciones con más de "20.000 almas" eran Badalona, L'Hospitalet, Manresa, Mataró, Sabadell, Terrassa, Igualada, Vilanova i la Geltrú, Lleida, Girona, Figueres, Tarragona, Reus y Tortosa.

El estudio del Servei d'Arquitectura, que ha desgranado registros militares de Ávila, Salamanca o Madrid, archivos arquitectónicos y documentos de particulares, aporta un plano con la ubicación de 22 refugios finalizados entre 1943 y 1945. Se aprecia que la mayoría pertenecen a edificios de la zona noble de la ciudad (Eixample y Gràcia) como el actual edificio Windsor, en la Diagonal; la sede que tiene hoy en día Apple en el principio del Paseo de Gràcia y que hace esquina con la plaza de Catalunya; el desaparecido teatro Calderón, en Rambla de Catalunya; el actual hotel Montblanc, en la Via Laietana... La amenaza sobrepasaba la del armamento convencional hasta entonces conocido: los refugios debían ser de hormigón armado y, además, había de "construirse o preverse al menos una antecámara o exclusa para protección contra agresiones químicas en el exterior", se lee en el decreto firmado por Franco. El Ministerio, de hecho, elaboró unas "Instrucciones especiales para la defensa contra los efectos de la Bomba Atómica".

Los refugios recuperados y de nueva construcción podían proteger a 600.000 habitantes, cerca de un 60% de la población. Para el resto, se realizaron pormenorizados estudios de evacuación en caso de agresión, igual que se proyectaron actuaciones concretas sobre los principales generadores de energía de la ciudad, básicamente en las cuencas del Llobregat y del Besòs, para dejarla a oscuras en caso de ataque.

Un cambio de paradigma

"Los planos en plena guerra demuestran tanto el miedo como la gran organización de la sociedad", explica Carme Miró, que subraya que la construcción de refugios fue una autenticidad del pueblo de Barcelona. La Guerra Civil supuso un cambio de paradigma crucial: la ciudad dejó de ser retaguardia para convertirse en campo de batalla. A partir de entonces, los frentes de guerra iban a llegar a las poblaciones urbanas: "Confío en que nuestros conciudadanos demostrarán ser capaces de resistir como lo hizo el valiente pueblo de Barcelona", dijo Winston Churchill, primer ministro británico, cuando tuvo claro que la Segunda Guerra Mundial iba a castigar las ciudades inglesas igual que la Guerra Civil española había castigado Barcelona (y tantas otras poblaciones españolas).

Sin embargo, la imagen de los vecinos agarrando pico y pala y poniéndose a excavar pasadizos subterráneos por su cuenta es un tanto idealizada. "Los refugios se hicieron bajo la supervisión de los sindicatos de arquitectos y, ya en época franquista, bajo la del Colegio de Arquitectos", remarca Miró. La mano de obra vecinal, efectivamente, fue importantísima. La ciudad "amaneció" tras la guerra llena de escombros, piedras desprendidas, tierra... material que sirvió para tapar muchos refugios con el cuidado de poder volver a abrirlos en caso de necesidad.

> Los refugios podían proteger a 600.000 personas, casi el 60% de la población

> Un decreto de 1941 alertaba de "posibles agresiones aéreas"

"Es muy difícil que se puedan visitar"

Documentar los más de 1.400 refugios que hubo en Barcelona es complicado desde el punto de vista de la seguridad porque a la mayoría no se puede entrar: "La unidad del subsuelo de los Mossos d'Esquadra y los bomberos no permiten acceder a muchos de los refugios, básicamente porque la mayoría fueron tapados, rellenados con tierra y ruinas de la ciudad", cuenta Carme Miró. De hecho, la mayoría de estos refugios muy difícilmente se podrán visitar, como sí es el caso del Refugi 307, en Nou de la Rambla, a las faldas de Montjuïc, o el de la Plaça del Diamant, en Gràcia. Tal vez el refugio de la Torre de la Sagrera, muy cerca de donde se construye la estación del AVE, podría abrir sus puertas en un futuro porque su estado de conservación y adecuación es bastante bueno y, además, está dentro de un equipamiento municipal, pero Miró y Ramos no desvelan si será así. Muchos "desaparecieron" porque fueron aprovechados posteriormente para la red de alcantarillado, para la construcción de aparcamientos subterráneos o, incluso, para estaciones de metro.

EL MUNDO
CATALUNYA

PAÍS: España
PÁGINAS: 15
TARIFA: 2443 €
ÁREA: 342 CM² - 33%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 5248
E.G.M.: 34000
SECCIÓN: CATALUNYA

5 Agosto, 2019

Ejercicios prácticos del plan de Defensa Pasiva en el año 1943. CARLOS PÉREZ DE ROZAS / ARXIU FOTOGRÀFIC

Franco construyó refugios por temor a una acción de los aliados

Una investigación revela que tras la Guerra Civil el régimen creó una red de refugios para defenderse de una intervención bélica en la II Guerra Mundial

BARCELONA

Después de la Guerra Civil y hasta finales de los 50, el régimen franquista promovió la construcción de refugios antiaéreos en Barcelona siguiendo los modelos republicanos. En los años posteriores a la guerra, «Franco no sabe qué pasará con la guerra mundial. Está al acecho. Piensa que debe seguir militarizando una defensa, por eso sigue construyendo refugios», explica la arqueóloga Carme Miró, tras una investigación del Servicio de Arqueología del Ayuntamiento de Barcelona que revela la construcción de los refugios franquistas.

Finalizada la Guerra Civil, las autoridades tapiaron algunos de los refugios republicanos en Barcelona por seguridad, pero «se quedaron con la idea, vieron que era buena y la siguieron aplicando, no sólo en Barcelona sino en otros lugares», apunta la arqueóloga. «Esto no lo sabíamos hasta que hemos empezado a escarbar en la documentación y en las estructuras que hemos encontrado», añade.

Tras la guerra el franquismo siguió la labor de la republicana Junta de Defensa Pasiva en materia de protección civil, aunque con fines y objetivos distintos. El objetivo era crear una red de refugios antiaéreos que pudiera dar cobijo al más de un millón de personas que vivían entonces en Barcelona, que en ese momento contaba con 111 refugios terminados, 155 a medio construir y 606 en construcción en mina.

Ese temor a una intervención por parte de los aliados, según la investigación, condujo al régimen franquista a aprobar en julio de 1943 un decreto para iniciar un plan de defensa que debía dotar a Barcelona de 304 refugios en mina, tres de entradas y 400 celulares con 800 bocas.

En cuanto a los refugios totales, «no hay una cantidad exacta, pero hay más de 100 construidos y reaprovechados por el franquismo», explica el arqueólogo Jordi Ramos, experto en la Guerra Civil que ha colaborado con el Servei d'Arqueologia en esta investigación. La Carta Arqueológica municipal cifra en 1.273 los refugios antiaéreos de Barcelona que, para Miró, es «yacimiento único, pequeñas piezas de un rompecabezas que ayudan a avanzar en el conocimiento y la historia», informa Europa Press.

Y aunque «no se puede conservar todo, sí se puede documentar», explica Miró. Y el Ayuntamiento ya trabaja en nuevas formas visibilización del legado arquológico de la ciudad documentado en la carta.

ara

1 Agosto, 2019

PAÍS: España
PÁGINAS: 12
TARIFA: 967 €
ÁREA: 202 CM² - 24%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 16634
E.G.M.: 132000
SECCIÓN: SOCIETAT

Els enderrocs a la Model començaran a finals d'any

MARIA ORTEGA
BARCELONA

La gran transformació de l'antiga presó Model, a l'Eixample de Barcelona, es comença a intuir. Tot i que no es preveu que el concurs internacional per decidir qui tirarà endavant el projecte de reforma integral de l'espai es resolgui abans de principis de l'any que ve, la recuperació del recinte per a usos ciutadans es comença a moure més enllà del pati del carrer Entença i de les visites i els actes que s'hi organitzen. De moment, el consistori va presentar ahir tres noves obertures, com si fossin finestres, al mur del carrer Rosselló que permeten visualitzar l'interior del pati de la quarta galeria de la presó i mostren una intervenció artística amb l'escrit "*Más allá de los muros, la calle*", del poema *Tarde de domingo*, de Josep Domènech i Avellanet, empresonat i afusellat durant la dictadura.

Una de les tres finestres que s'han obert al mur del carrer Rosselló. ACN

A banda d'aquesta obertura més simbòlica dels murs, obra del col·lectiu Boa Mistura, al setembre estaran enllestits l'auditori i la sala d'actes provisionals que s'han fet a l'edifici d'administració, al carrer Entença, i que han suposat una injecció municipal de 600.000 euros. Quan aquests espais ja estiguin en marxa s'encararà una nova fase: la dels enderrocs. El projecte, al qual ha tingut accés l'ARA, està preparat de fet des del mes de novembre passat i representa una inversió d'una mica més de mig milió d'euros. Es preveu eliminar elements com la reixa del perímetre, les torres i alguns edificis annexos a l'original.

És el cas de l'antic teatre de la presó, que encara s'utilitza per a actes públics. Amb la posada en marxa de l'auditori es considera que el teatre, en estat precari, ja pot anar a terra, com també les dependències que es feien servir d'escola o gimnàs quan la presó estava en funcionament. El govern municipal confia que aquesta fase pugui començar abans que s'acabi l'any. Des de fora, el que serà més visible serà l'eliminació de tot el que són les reixes que queden per sobre del mur perimetral.

CATALUÑA

TAMBIÉN HA PASADO...

Tráfico contra imprudencias

El Servicio Catalán de Tráfico (SCT) y los Mossos d'Esquadra han impulsado una campaña con el lema "...¿serás tú el siguiente?" para advertir de que las imprudencias y actitudes temerarias al volante acarrean penas de prisión. Por ello, hay 467 conductores entre rejas actualmente en Cataluña. El conseller de Interior, Miquel Buch, firmó ayer con los presidentes de la Asociación Catalana de Municipios (ACM), David Saldoni, y de la Federación de Municipios de Cataluña (FMC), Rogeli Salvador, un convenio para difundir los carteles de esta campaña en puntos de espera municipales, como ya ocurre en comisarías de los Mossos. En el cartel se ve una docena de rostros, simulando una lista de los más buscados, con la pena de cárcel a la que han sido condenados algunos conductores en casos reales por conducción temeraria, negligente o imprudente, que han comportado en ocasiones la muerte de otros usuarios de la vía. En el medio del cartel se deja espacio para un pequeño espejo, de manera que se refleje el rostro de la persona que se fije en él, con el citado lema "...¿serás tu el siguiente?".

Versos en la Modelo

Tres ventanales abiertos en el muro de la antigua cárcel Modelo de Barcelona permiten leer desde el exterior un verso de un preso político del franquismo grabado en la pared de lo que fue el patio interior de la prisión. Se trata de una intervención artística impulsada por el Ayuntamiento de Barcelona. La obra la ha llevado a cabo el colectivo Boa Mistura en base al verso "Más allá de los muros, la calle", de Josep Domènech Avellanet, que estuvo preso en la Modelo entre 1939 y 1942 antes de ser fusilado. La iniciativa pretende "abrir la prisión y no perder la memoria", según explicó ayer la cuarta teniente de alcalde del Ayuntamiento de Barcelona, Janet Sanz. La intervención tiene un carácter temporal, hasta que a principios de 2020 el consistorio anuncie el ganador del concurso para replantear los usos de la antigua prisión, cerrada en 2018, y que desde entonces ha sido visitada por más de 115.000 personas y ha sido escenario de unas 330 actividades de diverso tipo.

Intervención artística en una de las ventanas de la Modelo. / A. GARCIA

Ayudas para el incendio

La consejera de Agricultura, Teresa Jordà, anunció ayer un paquete de medidas por valor de 11,5 millones de euros para ayudar a los afectados por el incendio de la Ribera d'Ebre, las Garrigues y el Segrià del pasado junio. Jordà comunicó las medidas en el marco de una reunión celebrada en Flix con los alcaldes de los municipios afectados, los presidentes de los consejos comarcales de la Ribera d'Ebre, las Garrigues y el Segrià y el presidente de la Diputación de Lleida. De la suma total de ayudas, 6,5 millones corresponden a inversiones directas del Departamento y el resto, 5 millones, a préstamos bonificados. Esta línea de préstamos se articulará a través del Instituto Catalán de Finanzas, y podrá ser ampliada según las disponibilidades presupuestarias. Pueden ser beneficiarios de las ayudas y las subvenciones las comunidades de regantes, los titulares de explotaciones agrícolas o ganaderas que tengan la condición de agricultor profesional o de explotación agraria prioritaria y los titulares de explotaciones forestales. Por otro lado, agentes de los Mossos d'Esquadra de la comisaría de La Bisbal (Baix Empordà), en colaboración con los Agentes Rurales, detuvieron el martes al presunto autor de cuatro delitos por incendio en la zona.

EL PUNT AVUI+

PAÍS: España
PÁGINAS: 18
TARIFA: 1574 €
ÁREA: 247 CM² - 23%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 21395
E.G.M.: 117000
SECCIÓN: NACIONAL

1 Agosto, 2019

La Model destina 600.000 euros a una sala d'actes provisional

Jordi Panyella
BARCELONA

L'antiga presó Model de Barcelona continua el lent procés de consolidar-se com un espai ciutadà i d'activitats culturals i, en aquesta línia, està a punt de fer un pas endavant important amb la posada en funcionament d'una nova sala d'actes i un espai polivalent per exposicions. Les noves infraestructures són de caire provisional, mentre no es du a terme la gran reforma del recinte del carrer Entença, i la seva posada a punt ha costat 600.000 euros.

La nova sala d'actes, amb capacitat per a un centenar de persones, farà les funcions que fins ara feia l'antic teatre de la presó, on ja s'han celebrat multitud d'actes públics. Serà més còmoda i funcional perquè està ubicada a l'entrada del recinte, en un angle del pati, i s'ha habilitat on abans hi havia la sala d'espera de les persones que anaven a visitar algun reclús.

A l'exterior del centre, s'ha posat a punt una intervenció artística consistent en unes obertures al mur perimetral del carrer Rosselló que permeten veure el pati de la quarta galeria, on s'han escrit en lletres de colors uns versos de Josep Domènech, pres a la Model, *Más allà de los muros, la calle.* ■

Vista general de la flamant sala d'actes que s'ha adequat on hi havia la sala d'espera de les visites a la presó ■ J.P.

EL PUNT AVUI+

PAÍS: España
PÁGINAS: 1,22-23
TARIFA: 12563 €
ÁREA: 1642 CM² - 153%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 21395
E.G.M.: 117000
SECCIÓN: PORTADA

5 Agosto, 2019

Exposició 'La ciutat dels passatges. Abans de la via Laietana'

Una exposició a l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona rescata, un segle després, la memòria dels barris que van ser enderrocats per obrir la via Laietana

La ciutat que es va perdre

Marla Palau
BARCELONA

Els homes continuaven treballant als tallers del carrer de la Fenosa. La mainada, jugant a la font del carrer de l'Avellana. Les dones, fent petar la xerrada als balcons de la plaça de l'Oli. Les botigues del carrer de l'Argenteria eren plenes de gent que volia aprofitar les rebaixes que anunciaven a la façana. La vida va ser normal fins a l'últim moment a les barriades que l'obertura de la via Laietana va esborrar del mapa, el 1908. Un últim moment que van registrar diversos fotògrafs. El veïnat va posar davant de les seves càmeres amb molta dignitat. Ni tan sols amb tristesa. Ni rastre de ràbia impotent. Les imatges no semblen presagiar res. Però va passar. Va ser el final en aquell tros de la Barcelona vella.

És sorprenent el que ha costat poder tornar a veure aquesta col·lecció de fotografies que, fins al 31 d'octubre, presenta l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona en l'exposició *La ciutat dels passatges. Abans de la via Laietana*. De fet, és gairebé un miracle que les tinguem. No les tindríem si un grup d'artistes i intel·lectuals no haguessin pressionat l'Ajuntament perquè convoqués un concurs per documentar què (270 finques) i a qui (10.000 persones) engoliria la construcció de la nova avinguda per connectar l'Eixample amb el port, una reforma que estava planificada des de feia molt temps, des del 1878. El consistori s'hi va avenir. Les bases es van publicar el 23 de febrer i s'adreçaven tant a fotògrafs com a dibuixants. El 3 de maig es va marcar com la data màxima d'entrega dels treballs. De manera que els autors van tenir dos mesos per fer-los, el març i l'abril.

> Els fotògrafs van penetrar en la Barcelona vella unes setmanes abans que tot desaparegués

"La idea inicial era molt més ambiciosa, ja que també preveia fer un inventari del patrimoni immaterial, amb els costums, els records i les tradicions de la zona afectada per aquelles destruccions de dimensions tan colossals, però no va tirar endavant per culpa de les presses i del desinterès de l'administració", explica Jordi Calafell, que ha fet equip amb Rafel Torrella per comissariar l'exposició. L'esbudellament del nucli antic estava dat i beneït des que, el 10 de març en un acte amenitzat per la banda municipal davant del número 71 del carrer Ample, el rei Alfons XIII va declarar, oficialment, l'inici dels enderrocaments.

Després de diverses vicissituds, les sèries que van resultar guanyadores del concurs acabarien dipositades a l'Arxiu Fotogràfic. De totes les altres, ni se n'ha preservat res ni se'n sap res, més enllà dels pseudònims sota què es van presentar: Barcino, Rat Penat, Els vells carrers, Roda'l món, Salve, Via nova, Pas al progrés, Garabatos, Xabeyas... Prop d'una quarantena. La documentació de l'època és tan escassa i contradictòria que només permet identificar clarament quatre autors, els premiats: Adolf Mas (el més reconegut de tots), Miquel Matorrodona, Josep Pons

EL PUNT AVUI+

PAÍS: España
PÁGINAS: 1,22-23
TARIFA: 12563 €
ÁREA: 1642 CM² - 153%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 21395
E.G.M.: 117000
SECCIÓN: PORTADA

5 Agosto, 2019

Carrer dels Arcs de Jonqueres (Narcís Cuyàs), plaça de l'Oli (Narcís Cuyàs), carrer de l'Argenteria (Adolf Mas), carrer de la Fenosa (Miquel Matorrodona), plaça de l'Oli (atribuït a Joan F. Rovira), carrer de l'Avellana (Josep Pons Escrigas) i enderrocs de la plaça de Sant Sebastià (Timoteu Colominas)
■ ARXIU FOTOGRÀFIC DE BARCELONA

Escrigas i Narcís Cuyàs. N'hi ha dos més que es pensa que són Carles Passos i Joan F. Rovira. I un setè de nom desconegut.

Tots ells van penetrar en la Barcelona que estava a punt de desaparèixer. En els seus carrers estrets, en els patis dels antics palaus senyorials que la burgesia havia abandonat per traslladar-se a la part alta, en els habitatges encastats a la muralla romana... Al cap de pocs dies, no en quedaria res. "Seria la primera i l'última vegada que es va fotografiar aquella part de la ciutat. Fins llavors, les càmeres només s'havien enfocat cap als territoris de les classes benestants", subratlla Calafell. Era la part de la ciutat que incomodava els exultants homes de la Lliga. Uns homes que tampoc havien vist de bon ull el treball que, molt poc abans, entre el 1907 i el 1908, havia fet el fotògraf Frederic Ballell a la Rambla. El de Ballell va ser "el primer assaig de fotografia directa a Barcelona". "Tret d'una sola, no es van publicar mai, possiblement perquè la Rambla, malgrat ser el carrer més cosmopolita i popular de la ciutat, travessava uns sectors atrotinats que no formaven part d'aquella Barcelona visionària que els noucentistes somniaven", raona Calafell.

"Per primera vegada, es donava una visió respectuosa del teixit urbà popular"

Però els fotògrafs cridats a deixar aquell primer i últim testimoni a les barriades de la Catedral, la Ribera, Sant Pere, Santa Caterina i Sant Cugat del Rec no es van deixar dominar pels ulls minats de prejudicis que el poder polític i cultural havien dirigit a les gents més humils de la ciutat. Uns ulls que sempre els demonitzaven. "El valor excepcional d'aquestes fotografies és que, per primera vegada, es dona una visió respectuosa del teixit urbà popular. Se'l mira amb simpatia. Res més lluny de la representació del bàrbar a dins de casa", sosté Calafell.

Era tanta la desconfiança que al fotògraf que va documentar oficialment els enderrocs, Timoteu Colominas, funcionari municipal, se'l va advertir que estigués atent als "incidents de pertorbació social que, segurament, acompanyarà l'emigració dels seus habitants". No n'hi va haver cap, de moviment de resistència. Ni la més mínima protesta quan el desallotjament ja era imminent. I de raons, per fer-la, no els en mancaven a aquells homes, dones i nens que van treballar, van fer petar la xerrar i van jugar fins al darrer moment, perquè van ser desplaçats de manera forçosa. En l'operació via Laietana, uns, els propietaris, es van fer molt més rics del que ja eren, i els altres, els que hi vivien de lloguer, i per tant els més vulnerables, no van comptar. Llavors no va passar res, però l'esclat de la Setmana Tràgica estava al caure.

Resolt el concurs, l'Ajuntament també es va desentendre d'un altre

Aquest valuós material gràfic va quedar molt invisibilitzat: incomodava el poder

compromís que havia adquirit: editar uns fascicles amb les fotografies i els dibuixos. Sí que, l'agost del mateix 1908, els va exposar, al restaurant del parc de la Ciutadella. I, cinc anys després, al Palau de Belles Arts, però aquesta exposició no va estar oberta al públic general. No seria fins al 2001 que el Museu d'Història de la Ciutat tornaria a fer visibles algunes, poques, de les fotografies. Els dibuixos, d'un marcat caràcter costumista, tampoc van tenir gaire més sort per a la seva difusió. Només els d'un dels guanyadors, Dionís Baixeras, van ser publicats per l'editorial Aymà el 1947. Modest Urgell és un altre dels autors que se sap que hi va concórrer. Va obtenir el màxim premi en la categoria d'aquarel·les.

Tot, o gairebé tot, es va condemnar a la mateixa foscor que la Barcelona que es va perdre. ■

Empremtes del passat

La ciutat enterrada

L'Arxiu Fotogràfic rescata les instantànies que documenten els carrers que va engolir la construcció de la Via Laietana

NATÀLIA FARRÉ
BARCELONA

Carrer de la Riera de Sant Joan, de l'Infern, de Graciamat, de l'Arc de la Glòria, del Bon Déu, de les Tres Voltes, de les Donzelles, d'En Vidal i d'Avellana o la plaça de l'Oli. Vies de Barcelona que ja no apareixen al nomenclàtor de la ciutat. El picot se les va carregar i ara descansen sota el paviment de la Via Laietana. Als peus de la figura eqüestre de Ramon Berenguer, durant segles hi va haver mercat d'oli; i una mica més avall, a la font de Sant Joan del carrer d'Avellana hi havia bany cada revetlla per les suposades qualitats medicinals de l'aigua. És part de la Barcelona perduda. Una part que a començaments del segle XX encara mantenia la trama de carrerons, passatges, placetes, passos coberts, arcades... d'època medieval. Un entramat pel qual amb prou feines passava l'aire i menys, el sol; però sí la humitat. Una part que la Reforma es va carregar. I una part que reviu a l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona en l'exposició *La ciutat dels passatges. Abans de la Via Laietana.*

La Reforma és com es deia aleshores el pla Baixeras i a les seves seqüeles i preqüeles (Cerdà i Garriga i Roca), i a les idees higienistes del XIX sobre la necessària descongestió, a partir de l'obertura de grans avingudes, de la part antiga de la ciutat: superpoblada i insalubre. Un espai que fins al 1854 va estar encotillat intramurs i va mantenir la topografia de l'edat mitjana, i un espai al qual fins a la demolició de la muralla no es va permetre créixer per ser plaça forta: la derrota del 1714 va suposar la imposició de la prohibició d'edificar a 1,2 quilòmetres al voltant de la muralla.

Aquesta condemna va significar el col·lapse urbà en una època de creixement demogràfic i irrupció de grans instal·lacions fabrils. De manera que Barcelona es va convertir en la ciutat més congestionada d'Europa amb 859 habitants per hectàrea, més del doble que Madrid (384); i la ciutat on les epidèmies feien estralls: la febre groga va causar 6.000 víctimes el 1821, i el còlera 9.000 el 1834.

ALFONS XIII I MAURA // Davant d'aquest panorama, el 10 de març de 1908, Alfons XIII, acompanyat del president del Govern, Antonio Maura, i de l'alcalde de Barcelona, Domingo Sanllehy, va declarar l'inici de la Reforma derrocant amb un pic de plata el número 71 del carrer Ample. L'objectiu, demolir tot l'entramat que actualment es troba sota els 900 metres de longitud i 80 d'amplitud que formen la Via Laietana. Havien passat 50 anys des dels primers plans d'execució, i en passarien 50 més fins que es va construir l'últim solar que es va començar dient Gran Via A i l'historiador i regidor Francesc Carreras Candi va batejar, el 1911, com a Via Laietana en honor als antics pobladors de la ciutat. En tot aquest temps, a la necessitat d'un sanejament i d'una unió entre l'Eixample (la nova zona residencial burgesa) i el port, les classes dirigents havien sumat nous motius per a la Reforma, com la revalorització del terra i la voluntat de crear un centre de negocis modern.

Les imatges són fruit de la **iniciativa d'un grup d'intel·lectuals** de l'època per registrar zones sentenciades

L'obertura de la via va tenir un alt **cost social sobre els més vulnerables** que senzillament en van ser expulsats

Així, en nom del progrés, una concepció de la ciutat va ser destruïda i reemplaçada per una altra. Una operació que va tenir un alt cost social: al voltant de 270 finques demolides, més de 2.000 vivendes destruïdes i al voltant de 10.000 persones desplaçades. Els propietaris van ser indemnitzats, als llogaters, la majoria, simplement se'ls va fer fora. No hi va haver protestes (tot i que sí una Setmana Tràgica el 1909), però hi va haver la vindicació d'un grup d'artistes i intel·lectuals per documentar la Barcelona que anava a desaparèixer.

L'ajuntament va convocar un concurs el febrer del 1908 per fotografiar i pintar els carrers que estaven sentenciats. Una col·lecció de més de 600 imatges que formen un important corpus documental. «Es va fotografiar per primera vegada tot un territori de la Barcelona vella de forma massiva, els fotògrafs, llavors, miraven cap a altres zones, com l'Eixample o el Tibidabo», afirma Jordi Calafell, comissari de l'exposició. I afegeix: «I per primera vegada, també, apareix una representació digna del territori popular i dels seus habitants, ja que en aquella època, les imatges d'aquesta zona eren conseqüència de desgràcies i totes eren condescendents».

AL PALAU DE BELLES ARTS // La col·lecció es va exposar el 1909 a la Ciutadella i el 1913 al Palau de Belles Arts. Després, silenci documental fins a l'actualitat. La poca visibilitat de les fotografies, Calafell l'atribueix que «són l'indici d'un desacord social. Provocaven certa incomoditat a la cultura dominant d'aquell moment, el noucentisme, que va esbombar tot el vell i vetust». Fins al 31 d'octubre, reviu a l'Arxiu Fotogràfic.

TIMOTEU COLÒMINES

DEMOLICIÓ La plaça de Sant Sebastià, avui d'Antonio López.

J. PONS ESCRIGAS

AIGUA MIRACULOSA A la font de Sant Joan, al carrer de l'Avellana, se li suposaven qualitats medicinals.

JOAN F. ROMERA (ATRIBUÏDA)

RACÓ La plaça de l'Oli amb carrer de les Donzelles i l'arc que donava entrada al carrer de les Tres Voltes.

NARCÍS CUYÀS

HOSTAL L'Hostal de Girona es trobava al carrer de l'Oli, que anava a morir a la plaça homònima.

ADOLF MAS

BOTIGUES El tram del carrer d'Argenteria, al costat de la plaça de l'Àngel, que la Via Laietana es va carregar.

MIQUEL MATORRODONA

ORFEBRES El carrer d'En Malla, que prenia el nom del ric propietari Guillem Malla i concentrava tallers de plata.

el Periódico

PAÍS: España
PÁGINAS: 42
TARIFA: 15064 €
ÁREA: 798 CM² - 75%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 66307
E.G.M.: 386000
SECCIÓN: DEPORTES

26 Julio, 2019

▸▸ Penyistes i veterans del FC Barcelona, en la inauguració del monument que homenatja els jugadors que han passat pel club.

Centenari per sorpresa

La troballa d'una petició per celebrar un ball al camp del carrer d'Indústria va ser clau per determinar que les penyes del Barça van néixer fa almenys un segle

FREDERIC
Porta
BARCELONA

Cent anys enrere, una penya barcelonista de seguidors del club va tenir la idea d'organitzar un ball nocturn durant la revetlla de Sant Jaume. I a la Barcelona de l'any 1919, els promotors de la festa van considerar que no hi havia millor lloc per ballar a l'aire lliure que el camp del carrer d'Indústria on l'equip disputava els seus partits. Al cap i a la fi, el Barça estava a punt de complir 20 anys i el futbol havia arribat per quedar-se, clarament establert com a modern fenomen de masses.

Tan singular iniciativa, que prova l'existència d'una penya blaugrana pionera, ha estat ignorada durant un segle, fins que l'Àrea Sociocultural de la Confederació Mundial de Penyes del FC Barcelona va topar amb la sol·licitud del corresponent permís, una troballa confirmada des del Centre de Documentació del mateix club per l'expert Manuel Tomàs. Aquesta petició formal i registrada en acta directiva significa que ja llavors, molt abans del que es creia, existien les penyes.

Ha transcorregut un segle i el fenomen de les penyes barcelonistes ha viscut un creixement exponencial que la situa a una altura inabastable per a qualsevol altre club esportiu del planeta. En el dia d'avui, són 1.247 penyes oficials les registrades, disseminades pel globus terraqüi, també en els llocs que poden resultar més remots o inversemblants.

El nombre de penyistes, que supera fins i tot els socis de l'entitat en uns 15.000 membres, forma una legió de 160.000 persones organitzades en 30 federacions. L'agrupació més longeva de la qual es guarda registre més o menys detallat va ser la Penya Gol de Dalt, que va iniciar el seu recorregut abans de la guerra civil, el 1935, per expirar fa a penes cinc anys. En aquell moment, va agafar el relleu en experiència la PB Castellar del Vallès, que data de l'any 1953.

El món penyístic viu una metamorfosi de la qual ni el mateix seguidor culer és plenament conscient. La Confederació Mundial de Penyes del FCB és present a tot el planeta i treballa per adaptar-se als temps. Ja no es tracta només de veure els partits a la seu social o de realitzar els tradicionals menjars de germandat o desplaçaments per veure els partits. Ara, la voluntat dels màxims responsables d'aquest corrent és crear *ambaixades* de barcelonisme, perquè cada seu sigui un lloc de trobada obert al soci o simpatitzant de la causa blaugrana.

Com ja és tradicional, el 4 d'agost, coincidint amb la data del Trofeu Gamper contra l'Arsenal, es desplegarà la reunió anual de la Confederació, que arriba aquest any a la seva 40a edició. El plenari del consell de penyes ha decidit glossar el centenari d'aquesta pionera de la qual existeix flamant constància i dedicarà tot l'any a commemorar no només aquella efemèride puntual, sinó totes les etapes per les quals ha discorregut aquest moviment fins als nostres dies i que els responsables de l'organització han dividit en sis períodes.

EL PERIODICO

"PENYA BARCELONISTA"
del "F. C. Barcelona"

¡¡FUTBOLISTES!!

Aquesta «Penya» us convida a tots al gran i lluït

Ball de Gala

que celebrarà anit dijous a les nou de la nit i al camp del «Barcelona», amb motiu d'esser la revetlla de Sant Jaume.

▸▸ Anunci de la revetlla culer.

La Confederació Mundial de Penyes commemorarà l'efemèride el 4 d'agost

Per començar, record per a aquest primer acte del qual es té coneixement, el ball de la revetlla de Sant Jaume de l'any 1919. El cicle inicial cobreix els anys 20, protagonitzats pel creixement exponencial de l'afició culer gràcies a l'equip de l'*Edat d'Or*, els temps de la República, la guerra civil i la seva immediata postguerra, amb el retorn a l'activitat esportiva. A partir de l'any 1944, i allà entrem en la segona fase, es viu una expansió d'aquesta singularitat amb la creació de la mítica Penya Solera, amb Nicolau Casaus com a màxim exponent.

Internacionalització

La tercera carpeta s'obre amb la creació, el 1956, de l'Agrupació de Penyes del Futbol Club Barcelona. A partir de l'any 1978 s'aconsegueix la internacionalització del moviment de penyes, amb la primera pedra fixada en l'històric desplaçament de 30.000 culers a la final de Basilea, celebrada un any més tard. Ja en el nou mil·lenni, el 2004, cinquena baula de la cadena, el primer cens oficial de penyes, l'elecció democràtica de representants i la creació del Consell Consultiu de Penyes del FCB.

Finalment, fa a penes cinc anys es va obrir una nova fase, la sisena, amb la creació de les Federacions de Penyes i, posteriorment, la Confederació Mundial de Penyes del Futbol Club Barcelona, que regeix actualment les destinacions de tan nombrós fenomen, un moviment d'importància sense parió en el sector futbolístic. ≡

EL NACIONAL .CAT

L'assemblea de socis del Barça del 6 d'octubre votarà retirar les medalles a Franco

Barcelona. Dimarts, 3 de setembre de 2019

El Barça ha anunciat la nit d'aquest dilluns que la **junta directiva** ha fixat el 6 d'octubre per a l'assemblea ordinària de socis en la qual es votaran el tancament de l'exercici anterior i el pressupost del present curs, així com la retirada de les medalles que va rebre Francisco Franco del club.

A les 15:00 hores el **6 d'octubre** estan citats al Palau Blaugrana **4.529 socis** per votar els comptes de la passada temporada i el pressupost de l'actual, que ja s'acosta als mil milions d'euros.

En el punt quatre de l'ordre del dia, els socis compromissaris votaran sobre la retirada de les **distincions honorífiques** que l'entitat va donar al seu dia a Francisco Franco. La proposta no és nova, ja que el club va apuntar fa mesos que portaria a l'assemblea aquest assumpte.

Franco va rebre del Barcelona medalles honorífiques el 1971 (medalla d'or commemorativa de la inauguració del Palau Blaugrana) i el 1974 (medalla d'or del Barça a requeriment de les autoritats d'aleshores). El club, fa uns mesos, va argumentar que les distincions s'havien lliurat per submissió, atès el context polític de l'època, en període de dictadura franquista.

Així mateix, el portaveu de la junta, Jose Vives, va informar fa mesos després d'una reunió de la junta directiva que no existia "cap constància documental d'un acte de la junta del Barça" sobre la votació per a la concessió de les esmentades medalles, encara que sí que existeixen proves gràfiques del lliurament.

D'altra banda, després de la reunió de la junta, el club també ha acordat la creació d'una àrea de metodologia que dirigirà el preparador físic Paco Seirul·lo, amb la intenció d'"assegurar el llegat de l'estil de joc de Barça".

Els 700 morts oblidats de Montcada i Reixac

Al cementiri d'aquest municipi del Vallès Occidental hi ha la fossa comú més gran d'executats a Catalunya per la CNT-FAI

Cristian Segura

El cementiri de Montcada i Reixac té un petit parterre de gespa on creixen una palmera i tres arbustos ornamentals. El parterre està entaforat entre parets de nínxols i envoltat pels estris de l'encarregat del cementiri. Aquest tros de gespa passa desapercebut, sense cap senyal que indiqui que sota terra hi ha unes 700 persones mortes, no identificades, executades entre el juliol del 1936 i l'abril del 1937.

Al cementiri de Montcada van ser assassinades prop de 1.300 persones per ser considerades afins a l'alçament militar contra la República, mortes en la seva gran majoria per patrulles de la CNT-FAI. És la fossa més gran de la violència de la rereguarda republicana a Catalunya. Les autoritats franquistes van exhumar prop de 1.200 cadàvers a Montcada. D'aquests, 700 no van ser identificats. El nombre de víctimes en principi és més elevat perquè part dels executats eren incinerats als forns de la veïna cimentera Asland, expliquen els investigadors locals Ricard Ramos i Josep Bacardit al llibre *940 dies. La Guerra Civil a Montcada i Reixac*.

Els assassinats durant la Guerra Civil a la Catalunya republicana van ascendir a 8.352, segons les dades del Memorial Democràtic de la Generalitat. A partir del 1939, els tribunals militars franquistes van sentenciar a mort 3.358 persones —dada comptabilitzada el 2015 per l'Arxiu Nacional de Catalunya. L'Ajuntament de Barcelona va instal·lar aquest any al Fòrum un mural en record de les 1.686 persones afusellades pel franquisme en aquest racó del litoral. Aquestes víctimes estan enterrades a la fossa de la pedrera de Montjuïc.

Al cementiri de Montcada no hi ha cap element informatiu ni senyalització que indiqui que hi ha una fossa de la Guerra Civil. En un mur hi ha una llosa de pedra malmesa i desgastada, del 1943, on amb prou feines s'hi pot llegir un tribut a 23 veïns de Batea (Terra Alta) transportats i "vilment assassinats el 27 d'octubre del 1936 en aquest cementiri". El cementiri té un monument en perfecte estat dedicat a cinc militars sublevats i afusellats a la zona, una línia de nínxols de 21 veïns de Montcada que van ser executats en altres contrades i també una columna dedicada a 20 partidaris carlistes del cop d'Estat.

La llei del 2009 de localització i identificació de les persones desaparegudes durant la Guerra Civil i la dictadura obliga a preservar la memòria de les víctimes dels dos bàndols: "El Govern de la Generalitat ha d'impulsar un protocol d'actuació per dignificar les fosses comunes als cementiris municipals i destinar els recursos necessaris per dur a terme aquest protocol, si escau, amb la col·laboració dels ajuntaments respectius". L'Ajuntament de Montcada confirma que no hi ha hagut mai cap projecte per posar-hi cap placa informativa o commemorativa. Ramos explica que l'únic intent d'establir-hi un monument va ser per part de la Falange, a l'inici de la postguerra, però no es va materialitzar. Ramos estima que els actes propagandístics del franquisme al cementiri van deixar de celebrar-se uns deu anys després de la guerra.

La Direcció General de Memòria Democràtica informa que aquest 2019 no està prevista cap intervenció a la fossa del cementiri de Montcada. Pel que fa a la possibilitat d'exhumar els cadàvers sense identificar a Montcada, el Departament de Justícia recorda que "s'estableix l'obertura de noves fosses a partir de criteris tècnics, com les peticions de familiars, les troballes en restes en superfície o el grau de documentació de l'existència d'una fossa". A Catalunya, segons la Generalitat, hi ha més de 500 fosses amb prop de 20.000 persones enterrades, la gran majoria combatents de l'exèrcit republicà. El Departament de Justícia destaca que el 2017 es va inaugurar al Parc de Collserola un homenatge al periodista Josep Maria Planas, mort el 1936 a la Rabassada per part d'un escamot de la FAI. A la Fatarella (Terra Alta) s'hi va descobrir el 1937 una placa també dedicada a 34 pagesos assassinats per la FAI. Al cementiri de Lleida es va inaugurar el 2010 un monument a les persones assassinades pel franquisme però també en el bàndol republicà.

Els catedràtics d'Història Contemporània Joan Villarroya i Josep Maria Solé i Sabaté, al llibre *Violència i repressió a la rereguarda catalana (1936-1939)*, argumenten les raons de la virulència de la CNT-FAI a Montcada: "Els escamots dels comitès de Montcada, Cerdanyola i Ripollet, formats a redós de les fàbriques d'Asland a Montcada i la Uralita de Cerdanyola", havien estat representaliats arran de l'alçament anarquista del 1933 a Ripollet, un fet que "va aprofundir més les diferències polítiques". Poc més d'una vintena dels executats al cementiri eren veïns de Montcada, diu Ramos, mentre que la resta procedia d'arreu de Catalunya. Ramos subratlla que aquells fets encara suposen un trauma a Montcada, per la participació de gent del poble, per "la complicitat de la majoria dels obrers anarquistes de l'Asland" i perquè els més vells recorden "com comptaven els morts pels trets de gràcia de matinada".

Els executats a Montcada eren principalment religiosos i homes de la Lliga, el partit del catalanisme moderat de Francesc Cambó, però també empresaris, propietaris agrícoles, advocats, farmacèutics, o botiguers. La Generalitat va promoure l'abril del 1937 un tribunal especial per esclarir i perseguir els autors d'aquella violència. Sota el lideratge del jutge Josep Maria Bertran de Quintana es van obrir 17 fosses i es van localitzar 2.073 cadàvers, "uns 1.600" a Montcada, apuntava un informe de Bertran del novembre del 1937. Bertran només va exhumar 450 cadàvers a Montcada i les autoritats franquistes van continuar la feina a partir del 1940.

A dalt, parterre on hi ha enterrades 700 persones al cementiri de Montcada i Reixac. A baix, monument als cinc militars afusellats. / ALBERT GARCIA

L'espai es manté anònim, sense cap senyalització que informi dels fets i de les víctimes, malgrat que la llei hi obliga

Afusellats no identificats

Villarroya i Solé i Sabaté van recollir algunes de les descripcions judicials que es van fer dels cadàvers exhumats per poder-los identificar a partir de les dades que enviaven familiars, com és el cas de Josep Bardella Paul, originari de Sant Sadurní d'Anoia: "Un mocador amb les inicials A. B. Un altre mocador amb les mateixes inicials; un llapis de fusta amb les lletres 'Empre buenas cosechas'; una capsa de mistos de cinc cèntims; una pesseta de plata; tres calíquenyos i mig". Les inicials A. B. podrien respondre a les del seu germà Antoni Bardella, exregidor de la Lliga i comerciant que va ser executat el juliol del 1936 a Vallirana.

La majoria dels afusellats a Montcada no van ser identificats i van tornar a ser inhumats. És el cas de les despulles d'una dona, la descripció de la qual apareix transcrita a l'obra de Villarroya i Solé i Sabaté: "Estoig de cuir marró nou i sense lents; dos mocadors blancs molt usats sense inicials; una goma d'esborrar llapis; un estoig per guardar agulles de cosir de pasta groga i morada; unes tisores petites; un didal de cosir, unes cintes de diferents classes; dues agulles imperdibles; un altre didal molt rovellat per la part interior; un llapis de fusta; tot això esmentat es trobava en el cadàver d'una dona d'uns 35 a 40 anys que duia un vestit fosc estampat".

Nacional

Aragonès i Vilalta guanyen pes a ERC

La formació es reorganitza per pal·liar l'absència forçada de Junqueras i Rovira

Més vols cancel·lats i retards per la vaga d'Iberia

El cap de setmana se salda amb 143 vols anul·lats i no es descarten més aturades

Memòria històrica

El desgreuge per l'espoli es reactiva

ESTUDI Un centenar de municipis catalans estarien en condicions de denunciar l'Estat per recuperar les pessetes republicanes saquejades **INICI** Sant Julià de Ramis va obrir el camí i un bufet d'advocats gironí fa dos anys que hi treballa

Laia Bruguera
GIRONA

Abans del mes de novembre, el Consell de Ministres ha de respondre a l'Ajuntament de Sant Julià de Ramis si, tal com el consistori li ha reclamat, accepta tornar-li les 818.684,5 pessetes que el franquisme va requisar als veïns del poble l'Any de la Victòria. Basant-se en un informe tècnic de la Universitat de Girona que actualitza el valor d'aquests diners, li demana gairebé 11,5 milions d'euros. Serien retornats als descendents de les persones que el 1939 van complir amb el decret que obligava a portar al Banc d'Espanya, sense rebre cap tipus de contraprestació, "el paper moneda posat en circulació per l'enemic".

Les monedes i bitllets dels perdedors de la guerra, els emesos al final de la Segona República Espanyola, després del cop d'estat de Franco del 18 de juliol del 1936, s'havien de portar a les oficines bancàries de cada municipi, però en el cas dels pobles petits i mitjans, que no tenien sucursal, van ser els ajuntaments els que van fer la recollida i els van portar al Banc d'Espanya. Va ser el cas del consistori de Sant Julià de Ramis i és per això que fa dos mesos, el 10 de maig, l'Ajuntament va presentar una reclamació patrimonial per responsabilitat a l'Estat. Vol el retorn dels diners comissats. Sant Julià és el primer ajuntament que ha fet el pas, però ara que han passat les eleccions municipals i s'han constituït els nous governs, tot està a punt perquè es reactivi la lluita contra un dels molts greuges del franquisme, la conversió de milions de pessetes en fum.

El bufet gironí que porta el cas, Delso Quintana Advocats, compta que la resposta del Consell de Ministres a la petició de rescabalament serà un no rotund i és per això que ja està ultimant el segon pas, la demanda contenciosa administrativa davant la sala tercera del Tribunal Suprem. Fa més de dos anys que els professionals del despatx treballen amb l'historiador Narcís Castells, també gironí, per impulsar aquesta lluita. Segons les converses que han mantingut amb diversos ajuntaments, n'hi ha alguns que ja estan convençuts i podrien ser els propers a presentar reclamació, com ara Porqueres, Vilademuls, Camós, Cornellà del Terri i Celrà.

Això serà només l'inici, ja que podrien ser molts més els ajuntaments que iniciïn la batalla judicial per compensar els seus veïns de l'espoli franquista. Per poder portar el cas davant la justícia, cal el resguard que el Banc d'Espanya va entregar als representants dels consistoris l'any 1939 i molts es conserven en arxius municipals, encara que els seus responsables no en siguin conscients. Castells s'ha dedicat a investigar on són aquests rebuts i ja té constància de documentació relacionada amb la confiscació del *diner roig* en un centenar de municipis no només de Girona, sinó de tot Catalunya, entre els quals Cardona, Guissona, Ivars de Noguera, Tàrrega, Alella, Olèrdola, Falset i Barberà de la Conca.

La moció aprovada al març pel ple de Sant Julià de Ramis assegurava que era "de justícia" que el consistori iniciés aquest litigi per tal de "retornar la dignitat a les famílies". "La injustícia continua, silenciada pel temps; per això farem tots els tràmits necessaris i contra qui calgui per rescabalar el botí de guerra requisat", avisava la moció. L'alcalde del poble, Marc Puigtió, d'ERC, explica ara que van decidir que les eleccions no aturarien el procés i que van presentar la reclamació al maig. "Ho hem iniciat nosaltres, però la idea és que amb els papers ja fets sigui més fàcil que els altres ajuntaments s'hi apuntin; de fet estem en contacte amb diversos municipis", assenyala.

A Vilademuls, que abans de les eleccions municipals ja va iniciar els tràmits per demanar la compensació, els veïns hi van perdre gairebé 4,5 milions de pessetes, que, segons l'informe encarregat per Delso Quintana a la UdG, avui tindrien un valor de més de 60 milions d'euros. Com explica Castells, "era un poble rural i els veïns tenien diners perquè hi havia molta escassetat i eren els que tenien menjar per vendre: xais,

Les frases

"Dir que l'espoli franquista ha prescrit és una excusa jurídica, el que cal és voluntat política"
Antoni Quintana
ADVOCAT

"He localitzat un centenar de municipis que guarden rebuts als seus arxius i podrien reclamar"
Narcis Castells
HISTORIADOR

L'APUNT

El cas del diner roig, millor a Estrasburg

David Portabella

El despatx llocad de Baltasar Garzón ha presentat aquest any amb Amparo Legal cent demandes al Tribunal Europeu de Drets Humans en què reclama les indemnitzacions corresponents per la confiscació del paper moneda posat en circulació pel govern de la República després del cop del 18 de juliol de 1936 i del qual es va apropiar Franco el 1938. El cas el podria resoldre el Suprem a Madrid. En suspendre cautelarment l'exhumació de Franco del Valle de los Caídos el 4 de juny, però, els cinc magistrats de la sala tercera del Suprem van voler reescriure la història i van definir Franco com "el cap d'estat des de l'1 d'octubre del 1936". Si el Suprem ignora que el 1936 el legítim cap d'estat era Azaña, serà millor acudir a Estrasburg.

'eclamar per l'espoli franquista

Els arxius municipals d'aquestes poblacions contenen documentació que acredita la retirada de la moneda republicana efectuada entre l'abril i l'agost del 1939

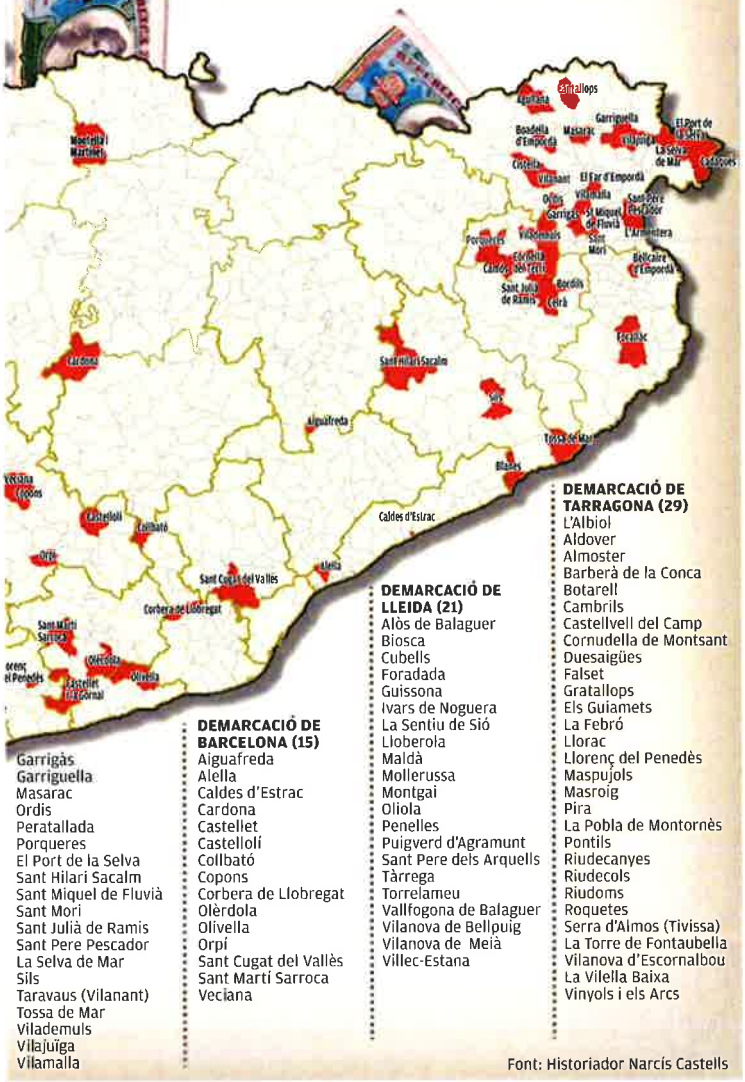

Font: Historiador Narcís Castells

Una de les pàgines de la llista de veïns de Mollerussa espoliats pel règim franquista l'any de la victòria del bàndol 'nacional', el 1939 ■ EL PUNT AVUI

Gairebé 14 euros per cada pesseta robada

Per cada pesseta republicana confiscada l'any 1939 pel franquisme, s'haurien de tornar avui 13,91 euros. És el resultat de l'anàlisi feta pel doctor en economia de la Universitat de Girona Lluís Planas, que, a petició del bufet Delso Quintana, va fer un estudi per actualitzar el valor dels diners decomissats. En aquest informe es basarà el despatx d'advocats per fer totes les reclamacions, tant les impulsades per particulars com les dels ajuntaments.

L'ombra del franquisme, però, és allargada. Molts descendents d'espoliats ni tan sols es poden plantejar reclamar perquè no tenen el rebut que el Banc d'Espanya donava als que li entregaven els seus estalvis. El resguard s'ha perdut o els seus familiars el van estripar ràpidament per por de ser relacionats amb el bàndol perdedor. Els arxius del Banc d'Espanya a Madrid han de conservar documentació de l'època i facilitar la feina dels descendents, però segons els que han intentat accedir-hi, l'organisme no permet consultar la totalitat dels documents.

vaques, patates..." La gent de pagès, que vivia als municipis petits on els ajuntaments van recollir els diners declarats il·legals, va haver de començar de zero perquè va perdre gran part dels seus estalvis, com molts altres, però també es va refer abans perquè tenia el que és bàsic per sobreviure, l'aliment. Com expliquen Castells i l'advocat Antoni Quintana, del bufet Delso Quintana, la pèrdua patrimonial de cada família és difícil de quantificar, perquè només es van retirar els diners emesos després de la revolta militar contra la República, però aquest cop de destral dirigit a les economies dels vençuts va fer patir tothom, va deixar-ne molts en la misèria i va afectar sobretot les butxaques més modestes. "Qui vivia més al dia, ben segur que tenia bitllets emesos de feia menys temps", reflexiona Castells. L'únic estudiós que ha intentat posar números a l'espoli franquista, José Ángel Sánchez Asiaín, xifra en 3.000 milions de pessetes l'impacte a tot l'Estat. Catalunya, com a últim bastió de la resistència antifranquista, va ser la zona més afectada.

El que és clar, com remarca l'advocat Quintana, és que aquest episodi "no només va tenir una afectació directa sobre les famílies espoliades, sinó sobre les generacions posteriors". "És molt difícil de valorar –assenyala–, però hi ha molts fills que no van poder estudiar, per exemple, perquè a casa no hi havia diners." No hem d'oblidar que la pèrdua dels estalvis es va sumar a la penosa economia de postguerra, l'impacte emocional però també econòmic dels milers de morts i empresonats i les dificultats per trobar feina de molts dels que es van convertir en sospitosos d'haver col·laborat o simplement simpatitzat amb *els rojos*.

En el cas de les persones que van entregar directament els seus diners a les sucursals bancàries i sempre que els descendents guardin la prova del rebut, també s'està obrint la via per reclamar. Aquí va iniciar el camí el despatx que l'exjutge Baltasar Garzón té a Madrid, llocad. Per ser "justos i també per sumar esforços", Delso Quintana Advocats ha decidit col·laborar amb ells i després de l'estiu impulsaran una demanda conjunta. Fa temps que Castells i el bufet busquen afectats i ja han rebut una setantena de respostes. Fills i, sobretot, nets d'espoliats que a casa havien sentit a parlar d'aquest episodi i remenant papers han trobat el resguard necessari per fer la reclamació també estan preparats per demanar justícia.

Voluntat política, la clau

Quintana reflexiona que la demanda dels particulars és més difícil que la dels ajuntaments perquè s'ha de demostrar que qui fa la reclamació és l'hereu i no s'entra en conflicte amb altres hereus, entre altres tecnicismes. Malgrat tot, però, el despatx està convençut que la reclamació pot tenir recorregut. Fins ara, llocad ja ha portat als tribunals tres demandes de particulars i totes tres han estat rebutjades pel Suprem i ara són al Tribunal Europeu de Drets Humans. Un apunt important: el TS les va tombar, però un dels dictàmens deia explícitament que només la voluntat política permetrà superar el problema de la prescripció. I és que les reclamacions de particulars presentades fins ara han topat amb l'argument que s'havia d'haver reclamat el retorn dels diners comissats pel franquisme durant l'any posterior a la instauració de la democràcia. "És una excusa jurídica", assegura Quintana, i hi afegeix: "Probablement, si es fa bé la feina i fem molta pressió, s'acabarà aconseguint que l'Estat creï algun tipus de fons que compensi part de la pèrdua econòmica experimentada." ■

Memòria històrica

Joan Torruella Fill de Joan Torruella Valls

Joan Torruella, fill de Joan Torruella Valls ■ JUANMA RAMOS

"Es va negar a tornar els cèntims"

IDEA · "El pare tenia la il·lusió que la República continuaria" **COMPENSACIÓ** · "Fa 25 anys, va rebre una indemnització pel càrrec que havia tingut de comissari"

Laia Bruguera
BARCELONA

El pare de Joan Torruella, Joan Torruella Valls, era de Balaguer i pertanyia a ERC. Va tenir petits càrrecs polítics durant la República, entre els quals el de comissari de la Generalitat i alcalde en funcions de Sant Llorenç d'Hortons. Va estar empresonat i, com relata Torruella, "la mare a vegades no el reconeixia dels cops que li havien clavat".

Com és que conserva el resguard dels diners que el seu pare va perdre?
Els pares ens van anar explicant coses que havien passat durant la Guerra Civil i el franquisme i el pare algun cop havia esmentat que existia documentació. En morir i fer neteja, als meus germans i a mi ens va fer gràcia conservar-la. Per aquelles casualitats, tenim el resguard dels diners decomissats, 11.075 pessetes, i també de la multa que li van posar, de 600 pessetes.

Per què el van multar?
Es va rebel·lar i no va voler tornar aquells cèntims. Com molts, tenia la il·lusió que la República continuaria. No els va entregar voluntàriament, sinó que van escorcollar casa seva. Els va perdre i, a sobre, el van multar.

Què va suposar per a la seva família la pèrdua d'aquells diners?
Van haver de tornar a començar, perquè els van deixar amb una sabata i una espardenya. Tot i això, els avis tenien el forn de pa provincial, repartien a tot Lleida, i se'n van poder sortir millor que molts veïns perquè tenien un negoci i el pa era un producte bàsic. Els clients no hi van faltar i, afortunadament, la mare era una formigueta. Havia estat modista i després de la guerra va fer el que feia tothom, tenia tres o quatre feines mal remunerades.

Pensa que és viable reclamar els diners que els van prendre?
Voldria que hi hagués prou justícia per reparar part dels danys. Per sort, els tres germans no tenim una necessitat important dels diners, en gaudirien els nets, però el més important és que almenys el sacrifici i les bufetades del pare serien compensats. Fa 25 anys, va rebre una indemnització pel càrrec que havia tingut de comissari. Va ser possible després de dos anys de tràmits i gràcies a un grup de persones que es van moure i van reclamar-ho.

Maria Lloveras Neta d'Arnaldo Lloveras Padrosa

"Alemanya i Suïssa han compensat la gent espoliada"

IMPACTE · "La pèrdua patrimonial va repercutir en diverses generacions familiars" **DESGREUGE** · "Aquesta reclamació també és una manera de reivindicar la memòria històrica"

L.B.
BARCELONA

Arnaldo Lloveras Padrosa era maquinista i es va jugar la vida passant jueus i dissidents per la frontera francesa. "Va passar molta por, quan era gran encara cridava quan somiava", recorda la seva neta Maria Lloveras.

Li explicava com va viure el franquisme, el seu avi patern?
No en parlava gaire perquè havia quedat molt traumatitzat, amb tanta repressió.

Tenia una bona feina, era maquinista del tren de vapor.
Era una feina de carrera. Havia de saber fer totes les peces de la màquina per si s'espatllava, ja que també l'havia d'arreglar ell. Era una professió dura perquè feia molta calor a l'estiu i molt fred a l'hivern, anaves brut i es feien moltes guàrdies, però amb el sou, unes 1.500 pessetes a l'any, vivia molt bé. Després de la guerra va canviar tot radicalment.

Què li va passar?
Als anys quaranta el van tancar a la presó. A ell i al fogoner els van acusar d'espionatge. Va estar uns mesos pendent del consell de guerra. Explicava que cada dia n'agafaven dos o tres, els que anaven a afusellar. Per sort, va tenir dos avaladors i va poder sortir.

Joan Mestre Net de Joan Segalà Just

"Amb els papers del judici n'hi havia també dels diners"

AMOR · "Estic casat amb la neta d'un home que va denunciar el meu avi; hem d'avançar" **JUSTÍCIA** · "El que més m'agradaria és l'anul·lació del judici del meu avi"

L.B.
BARCELONA

Joan Segalà Just, l'avi matern de Joan Mestre, va ser regidor del primer Ajuntament republicà de Santa Coloma de Queralt. Quan van entrar els *nacionals* al poble, va patir fortament les represàlies.

Què li va passar al seu avi, quan el bàndol republicà va ser vençut?
El 27 de gener del 1939, pocs dies després de l'entrada dels *nacionals* al poble, van agafar vuit persones significades entre les esquerres locals, entre elles el meu avi Joan, i els van fer un judici militar exprés. Ell va estar empresonat a Montblanc i després va passar pel camp de concentració d'Astorga, tot i que finalment li van commutar la pena per un arrest domiciliari. Tot i això, va tenir més sort que l'alcalde d'aquell primer govern republicà, que va ser afusellat.

Què en sabia, dels diners republicans requisats pel franquisme?
Al document hi diu que va haver d'entregar 10.290 pessetes. A casa sempre havia sentit a dir que li ho havien pres tot.

Com va afectar a l'economia domèstica?

Lloveras, neta d'Arnaldo Lloveras, amb el rebut de l'avi ■ M. LLADÓ

M'havia explicat altres coses, però no això del paper moneda requisat. Va ser quan va morir el meu pare, fa deu anys, que remenant papers vaig trobar el resguard dels diners entregats. L'historiador Narcís Castells em va dir que aquest document podia tenir valor.

Veu viable aconseguir el retorn dels diners?
De viable ho és, si la justícia realment funcionés. En països com ara Alemanya i Suïssa han compensat la gent espoliada. Aquest episodi del franquisme no és tan greu com la gent a la cuneta, però aquesta reclamació també és una manera de reivindicar la memòria històrica. En aquesta història no hi va haver sang, però ha repercutit en tota la història familiar.

I a partir de llavors?
Guardo moltes cartes dirigides a la companyia ferroviària on demanava que el readmetessin i li mantinguessin els drets d'antiguitat. Finalment ho va aconseguir.

Com hi ha impactat?
El pare era un alumne brillant, però va haver de deixar d'estudiar i treballar de pintor per ajudar la família. Jo m'he hagut de pagar la carrera. La pèrdua patrimonial ha afectat diverses generacions.

Li va explicar l'avi que el 1939 va haver d'entregar 9.525 pessetes sense rebre cap tipus de contraprestació?

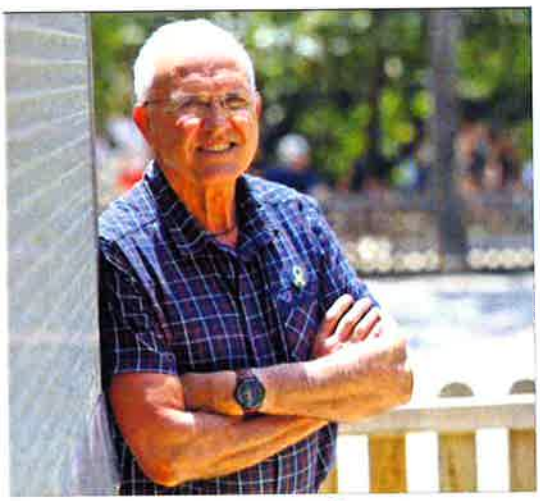

Joan Mestre, net de Joan Segalà ■ JUANMA RAMOS

El 2007. El net de l'alcalde afusellat, Lluís Solà, un monjo de Poblet que va fer un llibre dedicat al seu avi, va treure dels arxius militars l'expedient dels nostres avis. Hi havia tota la documentació que es va fer servir per condemnar-los: les denúncies dels veïns, els testimonis..., i també papers sobre els diners confiscats.

Què va sentir en veure les denúncies dels veïns? En un poble petit, tothom es coneix...
És que jo estic casat amb la neta d'un home que va denunciar el meu avi! Les coses no s'han d'oblidar però tampoc ens han d'impedir avançar. Dues generacions després, acceptes el passat i vius el futur.

L'avi era tractant de bestiar, tenia *tocinos*, i la seva família era benestant. Crec que el seu pare tenia un fons en algun banc i que van tirar d'allò.

Ha trobat el resguard dels diners espoliats i s'ha posat en contacte amb el bufet gironí que vol reclamar-ne el retorn. Quan va trobar aquesta documentació?

Què representaria per a vostè que l'Estat acceptés compensar aquell espoli?
Jo el que sempre he perseguit és l'anul·lació del judici del meu avi, la restitució de la cosa moral. Però, coi, potser sí que si els advocats pressionen també es pot compensar el tema econòmic.

Anna Ribas Neta de Joan Ribas Vicens

Anna Ribas, neta de Joan Ribas, fotografiada a la UdG, on treballa ■ MANEL LLADÓ

"Tothom va quedar en la misèria"

PROBLEMA · "L'espoli va accentuar la penúria pròpia del final de la guerra" **FUTUR** · "Moralment, és important que es faci justícia i hi hagi aquest reconeixement públic"

L.B.
GIRONA

Anna Ribas té 54 anys i treballa al departament de geografia de la Universitat de Girona. No va arribar a conèixer el seu avi patern, Joan Ribas Vicens, però per converses familiars sap que, com a alcalde de Sant Julià de Ramis el 1939, no només va haver d'entregar els diners de la seva família, 8.549 pessetes, sinó recollir i portar al Banc d'Espanya els de tot el poble.

Sap com es va sentir, recol·lectant els estalvis dels seus veïns?
La gent gran vol parlar poc d'aquests temes, però sí que s'explicaven coses en trobades com ara els dinars familiars. Aquest episodi era presentat com un drama més dels que havien passat durant i després de la Guerra Civil. No sé com es va sentir, però sí que la meva àvia i ell no van veure mai més aquells diners i van quedar en la misèria. Però això li va passar a tota la gent del poble.

Com es van refer?
Van haver de començar de nou. A casa sempre s'explicava que la sort que tenien era que eren de pagès i tenien el més bàsic: menjar. Malgrat tot, la situació de penúria de després de la guerra es va accentuar, però és que era el començament del franquisme i no hi havia res a pelar. Tenies molt a perdre si et queixaves.

El seu avi va ser alcalde de Sant Julià de Ramis en tres períodes, del 1923 al 1924, del 1934 al juliol del 1936 i del febrer del 1939 al 1952. Com és que es va poder mantenir en el càrrec?
Ell era de la Lliga Regionalista i, al ser republicà però més moderat, van creure que era un bon perfil d'alcalde. Sant Julià era llavors un poble molt petit, hi havia molt poca gent, i li va tocar a ell, perquè era un home senzill, de consens, no de dretes però tampoc d'esquerres radical.

Què li sembla que Sant Julià de Ramis sigui el primer municipi que vol recuperar els diners espoliats?
A mi és una història que em queda molt lluny i no sé si recuperar els diners és viable, però penso que moralment és important que es faci aquest reconeixement públic. Que finalment arribi una compensació moral pels danys causats pel franquisme em sembla molt bé.

LA VANGUARDIA

PAÍS: España
PÁGINAS: 26-27
TARIFA: 36300 €
ÁREA: 1372 CM² - 121%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 100801
E.G.M.: 559000
SECCIÓN: CULTURA

26 Agosto, 2019

La Leica de la rereguarda

El Museu d'Història de Catalunya presenta 150 fotografies d'Alec Wainman

JOSEP PLAYÀ MASET
Barcelona

Han passat 80 anys des que va acabar la Guerra Civil espanyola, però periòdicament continuen apareixent documents que ajuden a conèixer nous detalls o a reforçar hipòtesis d'interpretació. Aquest estiu el Museu de Història de Catalunya presenta *Més Enllà de les trinxeres (1936-1939). Fotografies d'Alec Wainman* (oberta fins al 3 de novembre) on es mostren 150 imatges de la rereguarda que havien estat ocultes fins que una part d'elles es van reproduir fa poc més de dos anys al llibre *Live soul. Fotos inèdites de la guerra civil.*

Alec Wainman (1913-1989) era un jove anglès pacifista, quàquer, apolític, que es va apuntar com a voluntari de la Unitat Mèdica Britànica i va arribar a Espanya el 31 d'agost del 1936. Com tants altres idealistes venia a donar el seu suport a un poble que lluitava contra el feixisme. Va conduir ambulàncies, va fer d'intèrpret i d'administratiu de la unitat mèdica. Com va escriure Paul Preston, eren homes i dones "que ho van deixar tot per lluitar per la supervivència de la humanitat civilitzada". Va venir amb la seva càmera Leitz Leica i durant dos anys va fotografiar les persones i els llocs per on anava. No al front de guerra sinó a la rereguarda. Després de la guerra va intentar girar full. Les seves fotos van quedar en l'oblit fins que als anys 70 va escriure unes memòries i les va recopilar per enviar-les a un editor. En els seus últims anys va patir d'alzheimer i el rastre de les imatges es va perdre fins que el seu fill, Johan Alexander Wainman, que resideix al Canadà, en un cop de sort va trobar la maleta que guardava curosament 1.650 negatius. De nou una altra maleta de fotos com en el seu moment va succeir amb les de Robert Capa i Gerda Taro o les d'Agustí Centelles tornava a rescatar imatges inèdites de la guerra civil.

Per a l'exposició del Museu d'Història de Catalunya, el mateix John Wainman, juntament amb Plàcid García-Planas i David Ramos, ha seleccionat 150 fotografies. Hi ha imatges de centres hospitalaris que atenien ferits de guerra, però això és potser el més a prop del front de guerra. La majoria de fotos reflecteixen la vida quotidiana "darrere de les trinxeres". Com les fotografies d'una Festa del Llibre celebrada a Barcelona, un 15 de juny del 1937, on capta el detall d'un home que fulleja una Bíblia en un estand, una picada d'ullet a les seves pròpies arrels protestants. Hi ha també imatges que reflecteixen la bellesa de paisatges

Entre els fotografiats hi ha el pintor Joaquim Mir i els propietaris de l'hotel Johnstone de Tossa

ALEC WAINMAN

Un grup de milicians republicans sense uniforme oficial a Granyén, al front d'Aragó, el 12 de setembre del 1936

#Nuitsdecultura

"Afligeix veure en quines mans ha caigut l'arquitectura de l'edat mitjana i de quina manera tracten la ruïna d'aquest gran art els guixaires d'avui" Victor Hugo #NotreDamedeParís

@JosepLluchPuig
Josep Lluch Editor

En 1907 más de mil edificios se organizaron en Argentina para dejar de pagar alquileres abusivos. En 1915, en Glasgow, 20.000 hogares se unieron frente a los desahucios. Las mujeres estaban en la vanguardia

@yayo_herrero
Yayo Herrero Antropòloga i enginyera

Malgrat que existeixin mandangues tipus Spotify i demés enganyifes que fan que al gremi només hi retornin quatre duros, no deixeu de comprar discos. Valorar la cultura també vol dir ajudar a tenir una indústria cultural forta.

@JoanMagrane
Joan Magrané Figuera Compositor

de l'interior de Catalunya, com una vista de Montserrat, la d'uns fusters a la Val d'Aran o la d'un pare amb les seves filles cuidant cabres a Tossa de Mar. D'aquesta última població hi ha diverses fotos de l'hotel Casa Johnstone, que durant la guerra es va convertir en un orfenat. Es distingeix Archie Johnstone, periodista, i la seva dona, l'escriptora britànica Nancy Johnstone, que va acabar venent l'hotel desolada el 1951.

La majoria dels personatges de Wainman són anònims, amb poques excepcions. Una d'elles és el pintor Joaquim Mir i Trinxet, que apareix amb la seva família i bevent en porró. Vivia a Vilanova i la Geltrú i després de la contesa va ser acusat pel règim franquista i empresonat, morint al cap de poc.

A la tardor de 1938 Wainman va abandonar Espanya a causa d'una hepatitis, però més tard va viatjar fins als camps de concentració del sud de França i va aconseguir el rescat, entre altres, del director de teatre Pepe Estruch, de 23 anys, que havia format part del grup de teatre universitari de Federico García Lorca. En una de les fotos es veu Wainman amb Estruch i un altre periodista, Marcelino Sánchez, al qual també va treure de les platges del Rosselló i va acabar treballant de jardiner a la seva casa de Shipton.●

ALEC WAINMAN

Solidaritat i revolució. Alec Wainman (foto superior) va captar imatges de la revolució social que es vivia (a dalt, a l'esquerra, l'hotel Colón de la plaça Catalunya convertit en seu del PSUC), però també de la rereguarda del front, com la d'aquesta infermera australiana, de nom Ada Hodson, que atén un ferit prop de la Bisbal de Falset (cova hospital de Santa Llúcia, agost del 1938). I també va captar escenes quotidianes, com les de la Festa del Llibre que es va fer a Barcelona el 15 de juny de 1937.

Daniel Arasa explica l'impacte de la Guerra Civil a la població tortosina de Jesús

La barbàrie en un nucli petit

J. PLAYÀ Barcelona

Cada poble té la seva pròpia història de la Guerra Civil. I sovint ha estat un tema tabú de què les famílies no volien ni parlar. El periodista i historiador Daniel Arasa ha publicat ara *Jesús en guerra (1936-1939)*, que analitza el conflicte a través d'un poble de poc més de 2.500 habitants, llavors encara un barri de Tortosa, que sintetitza tota la barbàrie i els horrors de la guerra. Són 800 pàgines que combinen informació oral i documents de primera mà com els procedents dels consells de guerra.

La repressió religiosa

Jesús era un poble amb una important concentració de religiosos: un convent de carmelites, dos noviciats femenins, la seu del seminari menor de Tortosa, a més de la parròquia. La persecució religiosa va ser intensa com en tot el bisbat: 315 sacerdots i religiosos assassinats a la diòcesi, una desena a Jesús. En tots els temples es van destruir imatges, retaules i quadres. Les relíquies dels dos convents es van salvar perquè ja abans del 18 de juliol van ser amagades en un sepulcre. L'església parroquial va ser requisada per la CNT i convertida en magatzem. El convent de les carmelites es va cremar parcialment i es va profanar el cementiri, i la seva església es va convertir en fàbrica de sabó; el seminari, en presó i, més tard, en allotjament de refugiats i presos, i la capella del noviciat de la Consolació, en mercat. Unes 200 monges van ser expulsades i tres van desaparèixer.

Tres canvis de nom al poble

Al territori republicà es van eliminar els topònims religiosos. Jesús no en va ser l'excepció. Els primers dies es va voler batejar com Raval de Gossets, però finalment la CNT-FAI va homenatjar el seu dirigent Joaquín Ascaso, mort el 19 de juliol del 1936 en els combats a Barcelona, i va imposar el nom d'Ascaso d'Ebre. Però després dels Fets de Maig del 1937, quan els comunistes s'imposen als anarquistes, la Generalitat canvia el nom llibertari pel de Molins d'Ebre. Amb l'arribada dels franquistes es recupera el nom de Jesús. A Tortosa durant uns mesos el carrer Cervantes va passar a ser Via Durruti.

Italians versus Brigades Internacionals

Jesús va ser "alliberat" el 18 d'abril del 1938 per tropes feixistes italianes del Corpo Truppe Volontarie que feien costat a Franco. Els últims defensors havien estat de la divisió Lister. Es calcula que durant aquells dies pels ponts de Tortosa, abans de ser dinamitats, hi van passar uns 25.000 soldats en retirada. També hi podria haver passat Ernest Hemingway, amb altres corresponsals de guerra. Però just després el front es va estabilitzar i durant nou mesos el riu Ebre es va convertir en frontera i el poble va quedar a primera línia. A l'altre costat qui disparava eren forces de les Brigades Internacionals. Les autoritats franquistes van obligar aleshores a l'evacuació de tots els habitants de Jesús que es van refugiar en cases de camp o a la muntanya. Només s'hi van quedar alguns vells. Pocs dies després hi va haver l'explosió d'una bomba a l'interior de l'església parroquial i hi van morir tres nens i tres més van resultar ferits. Mesos abans una explosió al polvorí de les teresianes va provocar 6 morts i 10 ferits.

La repressió franquista

Daniel Arasa parla de "justícia a l'inrevés" a partir del 1938. "L'arribada dels nacionals no significaria el final del vessament de sang. S'argumentaria que calia fer justícia, però en bona part va ser revenja i va faltar perdó i compassió". Els consells de guerra es feien a velocitat de vertigen i massa vegades la "cantimplora" (condemna, segons l'argot) era "plena" (volia dir pena de mort). Més de 80 persones de Jesús van ser sotmeses a consells de guerra i "es va afusellar més gent de la que havien assassinat els altres". A Pepa Fortuny, *la Valentina*, que tenia deu fills, dos de milicians, li van tallar els cabells al zero i li van fer beure una gran quantitat d'oli de ricí que li va provocar la mort. Com diu l'autor, Jesús té tots els ingredients de la tragèdia, i "el lector, d'on sigui, podrà veure reflectit molt d'allò que va passar al seu poble o ciutat. Només canviarien els noms".●

EL PUNT AVUI+

PAÍS: España
PÁGINAS: 24
TARIFA: 5816 €
ÁREA: 912 CM² - 85%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 21395
E.G.M.: 117000
SECCIÓN: CULTURA Y ESPECTACULOS

27 Julio, 2019

El Museu d'Història exposa les imatges que el conductor d'ambulància anglès Alec Wainman va fer durant la Guerra Civil i que no es van localitzar fins al 2013

L'altra maleta perduda

Marla Palau
BARCELONA

Alec Wainman (1913-1989) va ser un dels 5.000 voluntaris humanitaris vinguts d'arreu (entre metges, infermeres...) que durant la Guerra Civil espanyola es van comprometre amb el bàndol republicà per frenar la bèstia feixista. Ell era anglès. Tenia 23 anys quan va arribar al nostre país, a les acaballes de l'estiu del 1936. En va marxar en ple estiu del 1938, malalt d'hepatitis. Al llarg d'aquells dos anys, va fer de conductor d'ambulància.

Però no només. Aficionat a la fotografia, va recórrer el territori armat amb una Leica, gràcies a la qual ens ha llegat un testimoni colpidor dels horrors de la guerra, però també de la quotidianitat a la rereguarda, de la vida malgrat tot.

El Museu d'Història de Catalunya presenta fins al 3 de novembre una selecció d'aquestes imatges caçades amb tanta heroïcitat a l'exposició Més enllà de les trinxeres. És el millor final d'una angoixant aventura que ha durat quatre dècades per recuperar aquest fons fotogràfic. Com tants altres arxius del conflicte espanyol (els dels mestres Robert Capa, Gerda Taro, David Seymour, Agustí Centelles...), el de Wainman també va residir amagat dins d'una maleta.

El cas de la maleta anglesa, com se l'ha anomenat, va anar així: a la mort de Franco, Wainman va contactar amb una editorial de Londres per mirar de fer un llibre amb les imatges, de les quals fins llavors pràcticament no se n'havia publicat cap. Confiat, va lliurar a l'editor aquell tresor inèdit, format per 1.650 negatius, però aquest al cap de res es va arruïnar i el projecte de llibre no va tirar endavant. La desgràcia no es va acabar aquí: el fotògraf va perdre la memòria al final de la seva vida, per culpa d'un Alzheimer. I va morir sense poder recordar on i a qui havia entregat la seva maleta.

L'heroica feina dels voluntaris internacionals; la Fira del Llibre que es va celebrar el 1938 a Barcelona; un retrat d'Alec Wainman; la bellesa del paisatge català, en aquest cas Tossa, i la quotidianitat, la vida malgrat tot ■ ALEC WAINMAN

No va ser fins al 2013 que el seu fill, Serge Alternès (pseudònim de John Alexander Wainman), la va trobar amb la complicitat d'una antiga treballadora de l'editorial. La maleta no era cap invenció del seu pare. Existia. Dos anys després, va aconseguir fer realitat el seu somni: un llibre, *Live souls* (ànimes vives), que en català va publicar Comanegra.

Alternès continua entestat a difondre l'herència del seu pare, i en el Museu d'Història de Catalunya hi ha trobat un aliat. Després de Barcelona, l'exposició voltarà pel país (a Lleida i a les Terres de l'Ebre). Justament aquí, a Catalunya, és on Wainman va treballar més intensament com a voluntari de la Unitat Mèdica Britànica (BMU). I justament també aquí és on la seva Leica va fer més feina.

Llibres contra bombes

A Barcelona, va retratar els seus carrers coberts de cartells propagandístics, alguns dels quals, creats pel valencià Josep Renau, que precisament ara també té una exposició al Born Centre de Cultura i Memòria. Una Barcelona que un any abans de caure derrotada va celebrar la Fira del Llibre, perquè el programa cultural del govern legítim de la República no es va aturar ni sota les bombes. Llibres contra bombes. La Guerra Civil no es pot explicar millor que amb aquesta imatge.

L'ull fotogràfic d'aquell conductor d'ambulància anglès és clau per copsar la solidaritat dels 5.000 voluntaris estrangers que es van mobilitzar per protegir la democràcia espanyola en un moment en què els totalitarismes eren una amenaça real per a tot Europa. En el fons Wainman hi surt molta ferida i molta gent que les cura. Però també hi emergeix aquesta vida malgrat tot a les places i a les cases. Com a la de Joaquim Mir, a Vilanova i la Geltrú, dins de la qual Wainman va entrar el 1938. Hi va fer una sèrie de fotografies en què es veu el pintor bevent d'un porró en una agradable trobada familiar.

Va ser un dels últims instants de felicitat de l'artista, al qual el règim franquista tancaria a la presó i que, poc després, el 1940, moriria. ■

Opinió i anàlisi

Patrimoni històric, en perill: parlem-ne, perquè ja fem tard

DANI CORTIJO
Historiador

Barcelona, com moltes altres ciutats europees, viu un procés de transformació de la seva imatge. En un món global, en què les àrees urbanes estan cada cop més interconnectades, és del tot comprensible que les ciutats s'assemblin cada vegada més les unes a les altres: més enllà de les grans icones turístiques pròpies de cada indret, podem trobar les mateixes franquícies i els mateixos serveis a París, Madrid, Londres o Barcelona. Ara bé, si una cosa diferencia la capital catalana de la resta de ciutats és la desprotecció del seu patrimoni cultural, especialment l'arquitectònic.

Els mitjans de comunicació es fan ressò cada dos per tres de reivindicacions veïnals per conservar edificis històrics o emblemàtics dels barris, i gairebé sempre es repeteixen els mateixos patrons. Algú dóna la veu d'alerta perquè detecta unes obres en marxa. En la majoria dels casos, no s'hi pot fer res, perquè l'edifici afectat no està catalogat i, per tant, la propietat no té cap mena d'obligació de conservar el patrimoni. Si, per contra, es dóna la circumstància que sí que ho està, és probable que a la propietat ja li surti a compte pagar la multa corresponent i fer l'obra prevista.

Sovint, el primer que es fa és destruir parts que afecten l'estructura i, un cop declarat l'estat ruïnós de l'edifici, aquest s'ha d'acabar d'enderrocar per seguretat. És un clàssic que aquesta maniobra s'activi després que algú doni la veu d'alerta però ningú no hagi ordenat paralitzar les obres per analitzar la situació. Si encara hi ha quelcom salvable i el veïnat es mobilitza i, sobretot, si el tema surt als mitjans, és quan apareixen els polítics. Hi ha honroses excepcions de persones que intenten ajudar des de la discreció i entenent que, com a responsables públics, fan allò que bonament creuen que han de fer. Però, en general, capitalitzen el protagonisme i deixen clar que la culpa és dels seus rivals polítics.

Hi ha hagut casos paradigmàtics de patrimoni que s'ha salvat pels pèls o que s'ha destruït totalment o parcialment: el Palau Moixó, el Bar Marsella, el Teatre Arnau, la Rotonda, la Rebotiga de Pitarra, la Vil·la Urània... I cal afegir una altra problemàtica relacionada: el tancament de comerços històrics perquè el lloguer dels locals pugen de manera desorbitada. Les solucions aplicades solen passar per la compra de l'edifici per part de l'Ajuntament o per negociacions amb la propietat, en què l'opció conservacionista té totes les de perdre.

La pressió veïnal té un paper molt important, perquè sovint és el que força les autoritats a veure's amb el compromís d'intentar salvar el patrimoni, per no haver d'assumir un cost polític, sobretot si l'oposició aprofita l'avinentesa per evidenciar com n'és d'ineficaç el Govern municipal, alhora que es mostra com a força aliada de la ciutadania, que entén les seves inquietuds. Es tracta d'una oposició que, en algun moment, també ha tocat poder, i el cert és que el catàleg de patrimoni fa legislatures que és del tot insuficient. Per tant, potser que s'asseguin tots junts a la mateixa taula per parlar-ne, si realment els interessa el patrimoni més enllà de com a arma llancívola.

PEDRO MATA

Una botiga que ha hagut de tancar.

"Potser que els partits polítics del Govern municipal i l'oposició s'asseguin a la mateixa taula per parlar-ne, si realment els interessa el patrimoni més enllà de com a arma llancívola"

Des d'un punt de vista racional, l'Ajuntament no pot assumir la compra de tots els edificis emblemàtics, els propietaris dels quals poden apujar el preu aprofitant la pressió sobre el Consistori; ni tampoc és just que la ciutadania assumeixi el paper de vigilant de la conservació del patrimoni. Fa poc s'ha anunciat que s'anul·larien durant un any les llicències d'obres en 31 bodegues emblemàtiques. Una mesura per fi proactiva, però d'àmbit molt limitat, temàticament i temporalment.

I hi ha més qüestions pendents. Per molt que es millori el catàleg –ara cenyit a criteris arquitectònics, incomplet i molt qüestionable–, què passarà amb els elements que es descobreixin sobre la marxa i que, per tant, no estiguin catalogats? És impossible intervenir públicament els preus dels lloguers abusius que afecten els establiments emblemàtics? No es pot explorar la possibilitat legal de risc d'expropiació forçosa de la propietat en cas de destrucció de patrimoni protegit? Parlem-ne, si us plau, perquè ja fem tard.

La Rambla del Poblenou i el turisme

PERE MARINÉ
Representant de la FAVB al Consell de Turisme de Barcelona i veí del Poblenou

No en tinc cap dubte: als veïns i les veïnes del Poblenou, el primer que ens ve al cap si ens pregunten pel barri és la Rambla. Nascuda el 1853, és molt llarga –fa més d'un quilòmetre– i bastant estreta. I això la fa força especial. Des de sempre ha estat lloc de passeig i de trobada: abans era habitual veure rotllanes de gent xerrant o assegudes, fent un cafè. Tot canvia, la Rambla també. Però els canvis poden donar-se de dues maneres: n'hi ha que milloren l'ús dels espais, renovant-los o actualitzant-los, i n'hi ha que els privatitzen i els fan estranys per als seus veïns. I la Rambla ha patit aquest segon tipus de transformació.

El 2010, quan la *crisi del totxo* feia inviable transformar els antics solars industrials en oficines o en serveis per al 22@, els hotels van començar a proliferar. L'últim exemple és a l'anomenada illa de La Vanguardia, als carrers Llull i Llacuna, on fa uns anys hi havia les rotatives d'aquest diari i on ara estan a punt d'inaugurar-se dos hotels que sumen prop de 500 habitacions. Amb els hotels, és clar, van arribar els turistes: el Poblenou era un barri tranquil, a cinc minuts de la platja, amb bones comunicacions i una Rambla d'encant. I va córrer la veu.

Més hotels, pisos turístics i turistes, i la Rambla com a espai de restauració preferent. Com va dir un conegut ministre –avui a la presó– "*es el mercado*". I així, a poc a poc, els establiments de la Rambla han anat canviant. I no ho han fet més perquè, des de fa uns anys, està en vigor un pla d'usos que evita el monocultiu de la restauració. Un pla, però, que no ha evitat que aquesta es focalitzi en el turista com a client preferent, en l'oferta i en els preus. Per ara s'han salvat de la turistificació alguns d'emblemàtics: El Tio Che o Cal Toni.

El turisme massiu ha canviat un altre element clau de la Rambla: les terrasses. La demanda excessiva en va provocar la sobreocupació. La decidida actuació dels veïns i les veïnes, constituint la plataforma Fem Rambla, va aconseguir l'aprovació el 2016 d'una ordenació singular que limita el nombre de taules i l'excessiva ocupació de l'espai. Tot i així, la manca de disciplina d'alguns restauradors ha fet que les molèsties s'hagin reduït poc. El soroll dels clients o els moviments de cadires segueixen afectant el descans i la salut de qui viu als entresols o primers pisos. Amb la nova ordenança de terrasses, que s'aplicarà el 2020, l'ordenació singular desapareixerà. Caldrà veure com el Govern municipal l'aplica, pensant més en els veïns i les veïnes que no pas en els rendiments dels negocis.

En resum, molts poblenovins i poblenovines estem deixant de sentir la Rambla com aquella peça clau del barri, allò que era la nostra senya d'identitat, i la veiem ara com la Rambla dels turistes, feta a la seva mida, i per al benefici d'uns pocs, els restauradors.

EL NACIONAL .CAT
Dimarts, 27 d'agost de 2019

La Guàrdia Urbana de Barcelona col·locarà exclusivament franquistes

Tal dia com avui de l'any 1939, fa 80 anys, en el context dels mesos immediatament posteriors a l'ocupació franquista de Catalunya i a la conclusió de la Guerra Civil espanyola (1936-1939), la premsa confirmava allò que ja havia avançat el 9 d'agost anterior: les places vacants del cos de la Guàrdia Urbana de Barcelona ("Policia Municipal" en la terminologia del règim) serien cobertes, exclusivament, per elements que —durant el conflicte— havien combatut amb el bàndol rebel.

La nota de premsa publicada per La Vanguardia Española (edició del 27/08/1939) es titulava "De cien plazas vacantes de guardias urbanos se reservan setenta para ex combatientes y las restantes para Caballeros Mutilados". Aquesta provisió estava destinada a cobrir més del 50% de la massa laboral de la Guàrdia Urbana. Segons la mateixa administració franquista, s'havien produït moltes baixes per mort, per l'exili forçat o pels acomiadaments (els anomenats "expedientes de depuración").

Aquesta no seria la única mesura arbitrària que dictarien a favor dels seus combatents. Poc abans —el 6 de juliol— havien imposat a Barcelona el Día sin postre, que consistia en el fet que "los industriales, bien como hoteleros, dueños de cafés, bares, cervecerías, etc. que sirvan comidas, bien en forma de cubierto o a la carta, habrán de contribuir los lunes «Sin postre» con el diez por ciento de cada comida suelta que sirvan y con el cinco por ciento de la pensión completa si se tratase de personal hospedado, en los mismos".

Aquella contribució obligatòria i extraordinària es destinava al Subsidio al Combatiente. La mateixa premsa de l'època revela que, precisament, en els mesos immediatament posteriors, un dels principals camps d'actuació de la Guàrdia Urbana seria la persecució d'hostalers, restauradors i venedors ambulants que no liquidaven els tiquets del Dia sin postre i la imposició de multes draconianes que podien ascendir a 500 pessetes (l'equivalent actual a 15.000 euros).

https://www.elnacional.cat/ca/efemerides/marc-pons-confirmen-guardia-urbana-barcelona-col-locara-exclusivament-franquistes_414637_102.html

Editorials

L'opinió del diari s'expressa només als editorials.
Els articles exposen postures personals.

Un pas endavant per la memòria històrica

El Govern de Pedro Sánchez va tenir sobre la taula un pla elaborat pels seus assessors per retirar en 72 hores el cadàver de Franco de la seva tomba al Valle de los Caídos. Finalment, tot i que es tractava d'una promesa ferma, la prudència davant el pols judicial plantejat per la família del dictador va portar a ajornar la decisió. Tot i que la retirada del cos del dictador d'un recinte de titularitat pública que glorifica la seva figura és un compte pendent des de l'arribada de la democràcia, executar-lo sense les precaucions necessàries i el blindatge legal previ tenia un risc cert: un lloc de sepeli privat i sota el control de la seva família podria haver-se convertit en un santuari franquista sense possibilitat de control públic. Aquest risc és un dels que vol evitar la proposta de llei presentada el 19 de juliol pel PSOE al Congrés, que complementaria l'actual llei de memòria històrica. A més de prohibir que el cos de Franco pugui ser inhumat en cap «lloc d'accés públic» que pugui afavorir la realització d'«actes d'exaltació del cop militar del 1936», inclou noves mesures per elaborar un cens de víctimes i un banc d'ADN per identificar-les, proposa crear un dia de record i homenatge, establir llocs de memòria i retirar condecoracions i títols nobiliaris concedits pel franquisme. Un pas més necessari davant els intents de l'extrema dreta i els seus socis de fer que els milers de cossos que encara estan abandonats, i les responsabilitats de qui els van arrossegar a aquestes cunetes, quedin en l'oblit.

Bomba a la platja

El passat no ha passat

M'agrada molt una cita de **William Faulkner:** «El passat no existeix. De fet, ni tan sols ha passat». M'agrada perquè és certa. El present no para de confirmar-la. El passat aflora pertot arreu, ens conforma, ens defineix. Som una conseqüència, una suma de passat acumulat. De sobte el passat apareix, així mateix, davant dels nostres ulls. Pot tenir la forma d'una recepta que la nostra mare va aprendre de la seva o d'una bomba en una platja en plena canícula d'agost. El cas és que és allà, amagat. Perquè no ha passat mai.

La presència d'una bomba enfonsada sota les aigües de la platja de Sant Sebastià, a la Barceloneta, evoca detalls, dades de la història que la va generar. Sigui quin sigui el seu origen, ens recorda totes les que van ser llançades sobre la ciutat durant la guerra civil. N'hi havia de 50, 100 i 250 quilos. Els avions sortien de Pollença, a Mallorca, amb tanta regularitat que hi havia qui mesurava el temps segons la seva presència: «Falten deu minuts per a les bombes», deien.

UN DELS primers i dels últims objectius de l'aviació franquista va ser el litoral barceloní. L'1 d'octubre de 1937 hi va haver a la Barceloneta els primers ferits civils del món víctimes de caces amb metralladores. També hi va haver 45 morts pels bombardejos. Al port es va donar un dels atacs més terribles del final de la contesa, el gener del 1939. I el terrible 1938. Hi ha qui defensa que els bombardejos del març d'aquell any no van ser cosa de **Franco**, sinó de **Mussolini**, que es va valer de la devastació barcelonina per advertir els francesos del que els podia passar. El 17 de març van llançar la tristament famosa bomba del Coliseum. La detonació va ser tan tremenda que va destrossar els vidres a 500 metres al voltant. Una dona que cuinava un arròs a casa seva, a Gran Via amb Roger de Llúria va quedar commocionada al veure la cassola omplir-se de vidres.

En fi. Tot això és el que aflora quan un tros de passat apareix al fons del mar. I molt més, que no hi cap a cap columna de cap diari.

Memòria històrica

«Franco no es va poder exhumar en 72 hores»

EDUARDO RANZ Membre del grup d'assessors del Govern en memòria històrica

JUAN JOSÉ FERNÁNDEZ
MADRID

JOSE LUIS ROCA

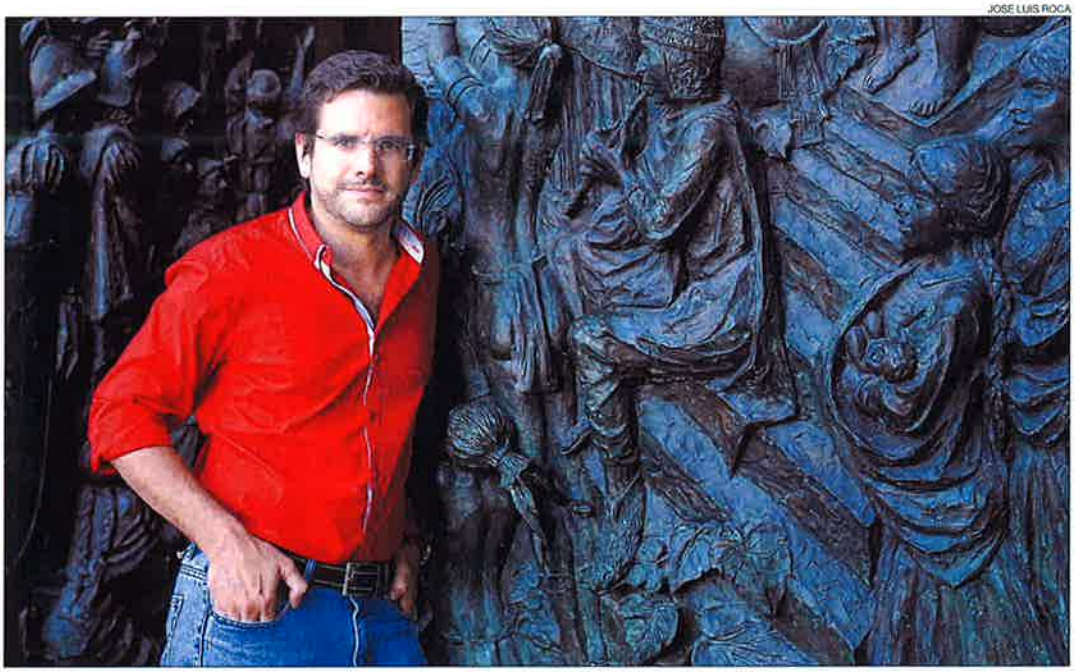

▸▸ Eduardo Ranz, advocat expert en memòria històrica i membre del cercle d'assessors del Govern en la matèria.

«Exhumar Franco és per a Pedro Sánchez el que va ser portar a les tropes de l'Iraq per a Zapatero», li va dir l'advocat expert en memòria històrica Eduardo Ranz a l'expresident. Va ser aquest hivern, en un acte socialista a Madrid. I José Luis Rodríguez Zapatero va contestar: «Treure els soldats de l'Iraq va ser més fàcil que treure Franco del Valle de los Caídos».

Ho explica Ranz a l'acabar un any com a membre del cercle d'assessors del Govern en matèria de memòria. Treure Franco es va convertir en emblema polític de Sánchez. Però l'ordre d'exhumació no ha pogut ser tan expeditivament complerta com la de Zapatero a les tropes. Hi va haver un pla exprés per al Govern, però es va descartar per la seva vulnerabilitat.

Un esborrany de Ranz preveia l'extracció de les restes, el trasllat a l'Institut Anatòmic Forense, l'avís a la família i la reinhumació, si no triaven lloc, en una ossera del cementiri de La Almudena... Tot en 72 hores. «Franco no es va poder treure en 72 hores. Reconec que el pla no tenia totes les garanties», relata en exclusiva en aquesta entrevista.

—¿Per què és tan difícil en aquest país exhumar un dictador?

—El 1975, Franco va al Valle de los Caídos per una comunicació del rei Joan Carles a l'abat, firmada *jo, el Rei* i que llavors tenia sentit: no hi havia Constitució, hi havia risc d'involució i era una manera de mantenir tranquils els militars. Després de 40 anys, el 2018 que es va prendre la decisió, que és justa, raonable, però complexa tècnicament, i que és conforme a la democràcia i a l'entorn europeu: Hitler no és a Auschwitz, ni Mussolini al Trastevere. Ara em temo que, si no es forma govern, tot aquest esforç que s'ha fet durant l'últim any es quedi en res.

—Es perdrien les facilitats per a les famílies que volguessin recuperar restes del Valle.

—S'ha de diferenciar primer els cossos, per què són allà, qui ho va decidir i qui vol que surtin. Si els familiars ho demanen i és possible, hauria de ser automàtic. Però s'ha de diferenciar dos cossos: el de Franco, que no va caure en la guerra civil, i el de José Antonio, que sí que va caure però és en lloc preeminent, i això també s'ha de resoldre. Ha de ser al Valle, però no en un lloc preeminent.

—El Govern no tenia clar on col·locar-lo.

—És que no va arribar el moment de plantejar-ho. Segons la meva opinió, cal fer una resignificació del Valle reposat, en conjunt, no per elements. Una altra cosa és que l'exhumació del dictador sigui el més visible per a aquesta resignificació. El Valle ha vist passar la democràcia, però la democràcia no ha entrat al Valle. El Suprem té ara l'oportunitat de permetre que la democràcia arribi al Valle.

> «El Suprem té l'oportunitat de permetre que la democràcia entri al Valle de los Caídos»

—L'acció del Govern es va fer entre una dreta hostil i un sector d'esquerra partidari de volar la Cruz dels Caídos...

—Jo crec que el Valle no s'hauria d'haver construït mai, però, un cop construït, no soc partidari de volar res. S'ha de donar la possibilitat a les famílies que vulguin exhumar, i resignificar allò intel·lectualment, amb una idea de continuïtat, no d'eliminació.

—En temps de Zapatero es va plantejar que els 34.000 noms dels que jeuen allà s'inscriguessin en làpides.

—Crec que seria de justícia, però les famílies s'haurien de pronunciar al respecte. Moltes famílies del bàndol republicà no sabien que els seus estaven al Valle, i s'han passat decennis portant flors a fosses buides.

—¿I figurar tots junts? És complicat, tant com treure cossos.

—Al Valle, els que estan en pitjor estat són els que van entrar primer, els del bàndol mal anomenat nacional. El Valle es va construir amb la mentalitat de posar cossos i que mai més sortissin. Té aforament per a 60.000 cossos i n'hi ha 34.000. Els últims enterraments es van fer el 1983, de famílies que ho van demanar. Hi ha 18.000 del bàndol republicà i poc més de 15.000 del nacional, però al començament es va pensar per allotjar totes les víctimes del nacional. A la cúpula es veu la idea de reconciliació que tenia el franquisme: tres banderes, la carlina, la falangista i la franquista. I després hi ha aquells als

quals se'ls va robar la identitat, als quals no se'ls considerava espanyols. Un monument a la victòria d'uns sobre altres del mateix país; no hi ha cap cosa igual a Europa. La primera víctima del franquisme va ser la veritat.

—I el dret, el de les famílies dels morts...

—L'exemple més dur que he vist és el de Mercedes Abril. Té 83 anys. L'última vegada que va veure el seu pare en tenia 3. Va anar a l'escalinata de Cuelgamuros en cadira de rodes, va pujar com va poder, amb un bastó, va mirar per una finestreta les caixes on segurament és el seu pare i va dir: «Sento que és allà dins». Aquell dia va tancar la seva ferida. La finalitat de tot això és aquesta, la reparació.

—I malgrat l'oposició dels frares del Valle.

—S'ha de diferenciar la figura de personatges com l'actual prior, que passa de la Falange al Valle de los Caídos, de la figura d'una Església molt més progressista, oberta, allunyada del franquisme, que ha intentat fer trobades humanitàries perquè aquest camí sigui possible.

> «S'ha fet una bona feina, encara hi ha 114.226 persones a les cunetes, i s'hi està posant solució»

—¿Fins a quin punt la política de memòria històrica del Govern va donar més vots a Vox?

—Aquest any s'ha fet una bona feina de memòria. Hi ha 114.226 persones a les cunetes i s'està posant solució a això. Si dona vots a Vox, s'haurà de preguntar als seus electors.

—¿Algun altre lloc de la memòria l'ha impressionat tant com el Valle?

—A La Barranca, a la Rioja, una fossa en què van executar 400 homes. Les seves dones, unes heroïnes, caminaven cada dia quatre quilòmetres d'anada i quatre de tornada, amb fred o calor i amb els nens de la mà, fins a la fossa on hi havia els marits. Van poder exhumar-la, però van decidir que tots aquells cossos s'havien de quedar junts. Així que es va dignificar la fossa i es va fer un memorial. Em va impressionar.≡

El Govern planeja una recerca massiva de fosses

Una proposició de llei preveu crear un banc nacional de l'ADN d'afusellats

El text prohibirà enterrar Franco en llocs on pugui ser homenatjat

JUAN JOSÉ FERNÁNDEZ
MADRID

Si l'amo d'una finca en qualsevol punt d'Espanya descobrís al seu terreny una fossa comuna de la guerra civil i no n'informés les autoritats, el podrien multar amb fins a 10.000 euros. I si, per exemple, per construir una casa aquest propietari destruís o tapés la fossa, la multa seria de 100.000 euros.

Ho preveu la proposició de llei de memòria històrica i democràtica que el PSOE va registrar al Congrés el 19 de juliol, 83 aniversari de l'inici de la guerra, i amb l'Executiu en funcions. La iniciativa va passar desapercebuda en el fragor de la fallida investidura de Pedro Sánchez.

Si tornen a governar els socialistes, aquesta llei complementària de l'actual de memòria històrica incorporaria a l'ordenament 19 articles amb novetats com un quadre de sancions i un mandat a l'Estat perquè sigui aquest, i no només les famílies, qui busqui sistemàticament els desapareguts de la guerra i la dictadura. L'Estat es veuria assistit per un consell de la memòria.

De fet, la llei mana fer plans quadriennals de recerca de fosses, amb publicació de resultats en el BOE, i amb la creació prèvia d'un banc nacional de l'ADN per acarar amb el dels ossos trobats, i un cens nacional de víctimes. No només hi figurarien els afusellats, sinó també «els que van patir presons, exili, depuració, les persones represaliades per la seva condició sexual, de gènere, les que van patir tortura en els camps de concentració, guerrillers, nenes i nens sostrets».

La proposició assenyala el 31 d'octubre com a dia «de record i homenatge a les víctimes del cop militar i la dictadura». A més, preveu que s'imparteixi a les escoles «el coneixement de la història democràtica espanyola». Però la didàctica no aniria només als escolars, sinó que s'obriria a tothom amb la creació dels llocs de memòria. Murs de contenció com el de Paterna (València), barrancs de rereguarda com l'avenc d'Urbasa (Navarra), cunetes com les de la carretera Màlaga-Almeria, racons de cementiris com les tàpies de La Almudena (Madrid) i presons com el Seminari Vell de Lleida podrien ser-ho.

MIQUEL LORENZO

►► Restes de la fossa comuna del cementiri de Paterna (València).

El cens nacional de víctimes inclouria els perseguits per la seva orientació sexual i els nens robats

La llei proposada defineix lloc de memòria com «aquell espai en què s'han desenvolupat fets de singular rellevància per la seva significació històrica, simbòlica o per la seva repercussió en la memòria col·lectiva, vinculats amb la lluita del poble espanyol pels seus drets i llibertats democràtiques, així com amb la repressió i la violència sobre la població com a conseqüència de la resistència al cop d'Estat del juliol del 1936 [...]». Un lloc especial de memòria, Cuelgamuros, canviaria de marc, després de l'extinció prèvia de l'actual Fundació de la Santa Cruz del Valle de los Caídos.

ACUSAT DE TORTURES // El text respon al cas del policia José Antonio González Pacheco, *Billy el Niño*, múltiple acusat de torture que gaudeix de medalles pensionades. El projecte preveu que les condecoracions a policies i guàrdies civils es retirin en cas de sentències per tortures.

En la proposta destaquen aspectes destacats, com l'eliminació dels títols nobiliaris concedits per Franco, que són una trentena. Però conté enunciats de més substància. Entre ells, la recuperació de l'expedient de jurisdicció voluntària «relatiu a declaracions judicials sobre fets passats». En aquest tecnicisme es basa la interlocutòria d'un jutjat de San Lorenzo d'El Escorial (Madrid) que, el 2017, va ordenar exhumar al Valle de los Caídos a petició de quatre famílies. Si la proposició prospera, qualsevol família, amb l'aprovació prèvia d'un jutjat de primera instància, podrà recuperar les restes dels seus parents si és tècnicament possible, sense recórrer l'actual laberint burocràtic municipal i eclesiàstic.

La proposta conté un article, el 19, per a Franco. Està redactat en vista del dur pols lliurat pel Govern amb la família. «Les restes mortals de Francisco Franco no podran ser ni mantenir-se inhumades en cap d'accés públic que [...] pugui afavorir la realització d'actes públics d'exaltació del cop militar de 1936», diu l'article, que demana un lloc d'inhumació propici «per impedir dur a terme actes d'exaltació», i, alhora, amb condicions «de dignitat i respecte».≡

FUNDADO EN 1903 POR DON TORCUATO LUCA DE TENA

LA (DES)MEMORIA HISTÓRICA

POR FRANCISCO VÁZQUEZ Y VÁZQUEZ

«Todo este revanchismo alentado desde el Gobierno sanchista nos retrotrae a los españoles a 1939, ya que los mismos discursos y políticas de entonces son los que hoy se aplican, simplemente invirtiendo los términos: esta Ley de Memoria Histórica sustituye a la Ley de Represión del Comunismo y la Masonería de 1940. No es una memoria para todos»

NIETO

POCAS veces concurren en el mismo día dos acontecimientos históricos tan relevantes para España como los sucedidos en este 23 de agosto, aunque en años diferentes, concretamente el primero en 1936, año del inicio de nuestra Guerra Civil, y el segundo en 1939, año del final de la contienda. Traigo a colación estas dos efemérides porque ambas ponen en evidencia el desatino que representa el sectario y totalitario proceso de la «Memoria Histórica», impulsado por el Gobierno del actual PSOE, en su afán de quebrar el principal fruto de la Transición democrática, que no fue otro que el gran acuerdo de la reconciliación nacional plasmado en la aprobación de la Constitución de 1978, eventos todos ellos coprotagonizados por el antiguo PSOE, un partido ideológicamente distinto, cuyas patrióticas políticas de entonces son sometidas a revisión por quienes hoy ocupan (¿okupan?) la dirección socialista.

El primer hecho ocurre en la madrugada del 23 de agosto de 1936. En la cárcel Modelo de Madrid son asesinados significados militares y políticos, alrededor de treinta personas de entre los centenares que se encontraban detenidas por las autoridades republicanas, incapaces de impedir la toma de la prisión por una turba de milicianos anarquistas, comandados por el pistolero Felipe Sandoval, un criminal que fue el máximo responsable de la checa cenetista ubicada en el madrileño Cine Europa. La repercusión internacional de estas ejecuciones fue tremenda. El cuerpo diplomático extranjero amenazó con retirar a los embajadores de Madrid, denunciando la negligencia de las autoridades responsables, como el director general de Prisiones, Villar Gómez; el de Seguridad, Muñoz Martínez, o el ministro de Gobernación, general Pozas.

Muchos dirigentes republicanos quedaron conmocionados al enterarse. El presidente del Gobierno, el moderado José Giral, lloró, y el presidente de la República, Manuel Azaña, se planteó el dimitir, exclamando: «Me asquea la sangre, estoy hasta aquí [dijo señalándose el cuello], nos ahogará a todos».

Entre los asesinados se encontraban ilustres e históricas figuras republicanas, como los exministros Martínez Velasco, Rico Avello o Álvarez Valdés, o el fundador de la Unión Republicana y expresidente del Congreso, Melquiades Álvarez. Son republicanos asesinados por republicanos. Y conforme a la maniquea revisión histórica del presente, las preguntas surgen de inmediato: ¿se pueden reivindicar las figuras de las víctimas?; ¿se puede condenar a sus asesinos?; ¿son ilegítimos los juicios que condenaron a los criminales?...

Es más, ¿se me puede condenar a mí por exaltación del fascismo si denuncio que, además de pasividad, hubo también en algunas autoridades republicanas la sospecha de que incurrieron en complicidades y connivencias? Porque lo cierto es que a los pocos días se repiten los hechos y el 10 de septiembre de 1936, en la carbonera de la cárcel de Porlier, son ejecutados el diputado y exsubsecretario Rey Mora y el exministro de Marina Gerardo Abad Conde, histórico y ejemplar republicano, que entre otros cargos ejerció brillantemente el de alcalde de mi ciudad, La Coruña. La autoría de sus asesinatos se atribuyó, entre otros, a los milicianos comunistas Manuel Lázaro, Mariano Gutiérrez Albaladejo y Braulio Sánchez Mayoral, alguno de ellos incluido en la lista previa de víctimas del franquismo que preveía homenajear el Ayuntamiento podemita de la señora Carmena, también militante comunista.

Y para redondear la ignominia, poco más de dos meses después, entre el 7 de noviembre y el 4 de diciembre, en el conjunto de las cárceles madrileñas se llevan a cabo unas 33 sacas de prisioneros, que le cuestan la vida a más de 4.000 personas, ejecutadas en las matanzas de Paracuellos y Torrejón, horror que solo termina cuando se le encomienda la vigilancia de las prisiones al anarquista Melchor Rodríguez, conocido como el «ángel rojo», el cual sencillamente cumple con su deber.

Terror rojo y terror azul. Paracuellos y Badajoz. Todos en algún momento fueron víctimas o verdugos. Y hoy, ochenta años después, se pretende que nuevamente vuelva a haber vencedores y vencidos, condenando a unos sí y a otros no por los mismos hechos. Veamos si no, el segundo de los acontecimientos. Tres años más tarde, el 23 de agosto de 1939, se firma en Moscú el tratado de no agresión entre la Alemania nazi y la Rusia comunista, entre Hitler y Stalin, que personalmente asiste a la rúbrica oficial del pacto. Pocos ejemplos en la historia podemos encontrar de una degradación moral e ideológica tan oportunista como la protagonizada por los nazis y los comunistas, quienes además ocultaron al mundo un anexo que contenía un protocolo secreto por el que se repartían Polonia y los Estados Bálticos. Ocho días después, el 1 de septiembre, se inicia la II Guerra Mundial y durante ¡669 días! el comunismo es el principal aliado de Hitler. Y digo bien el comunismo. Por ejemplo, los comunistas franceses califican el esfuerzo bélico de su patria como propio de una potencia imperialista y exigen la paz con Alemania. No son ajenos los comunistas españoles a esta vergonzosa traición, producida tan solo cinco meses después del fin de la Guerra Civil. Sus ataques, como siempre, van dirigidos contra los socialdemócratas, no contra sus nuevos aliados, los nazis. Dolores Ibárruri califica de imperialistas a ingleses y franceses. El 18 de febrero de 1940 justifica la invasión y el reparto de Polonia, casi en las mismas fechas en las que policía secreta soviética, la NKVD, asesinaba en la fosas de Katyn, de un tiro en la nuca, a más de 22.000 oficiales del ejército y otros profesionales polacos, comprometidos con sus aliados de las SS nazis.

Yo pregunto, ¿conforme a la ley de Memoria Histórica, no deberían las Cortes españoles aprobar una ley condenatoria de estos hechos y alianzas? Es lo que se viene haciendo cuando afecta a las mismas situaciones en colectivos y hechos de distinto signo. ¿No se debería también investigar y condenar a los maquis y exiliados comunistas para saber sus responsabilidades los 669 días que fueron aliados de los nazis? Lo cierto es que la propaganda comunista ha conseguido mantener oculto este episodio, posiblemente para no hacer cierto el axioma del gran dramaturgo español asesinado en Paracuellos, Pedro Muñoz Seca, que escribió una obra titulada «Los extremeños se tocan».

Todo este revanchismo alentado desde el Gobierno sanchista nos retrotrae a los españoles a 1939, ya que los mismos discursos y políticas de entonces son los que hoy se aplican, simplemente invirtiendo los términos: la Ley de Memoria Histórica sustituye a la Ley de Represión del Comunismo y la Masonería. Mientras que el Tribunal de Orden Público es reemplazado por las propuestas de la llamada «Comisión de la verdad». No es una memoria para todos.

Parafraseando al presidente Roosevelt en su discurso al Congreso estadounidense con motivo del ataque japonés a Pearl Harbor, podíamos decir que en la historia de España el 23 de agosto «es una fecha que vivirá en la infamia».

FRANCISCO VÁZQUEZ Y VÁZQUEZ FUE ALCALDE DE LA CORUÑA Y EMBAJADOR DE ESPAÑA

EL MUNDO

PAÍS: España
PÁGINAS: 15
TARIFA: 48600 €
ÁREA: 1036 CM² - 100%

FRECUENCIA: Diario
O.J.D.: 93635
E.G.M.: 692000
SECCIÓN: OTRAS VOCES

6 Septiembre, 2019

TRIBUNA | HISTORIA Con motivo del 80º aniversario de la llegada a Chile del 'Winnipeg' con 2.000 refugiados españoles tras la Guerra Civil, el autor reflexiona sobre las circunstancias que rodearon a los exiliados.

Memoria del exilio español

FRANCISCO MARTÍN CABRERO

EL 4 DE agosto de 1939 zarpaba de un puerto fluvial poco distante de Burdeos un carguero con más de 2.000 españoles refugiados en Francia como consecuencia de la derrota republicana en la Guerra civil. Un mes después iba a atracar en Valparaíso con su cargamento de humanidad vejada, de cuerpos desnutridos y almas desoladas. Era el *Winnipeg*, *el barco de la esperanza*, como le llamaron aquellos extraños viajeros cuyo ánimo se movía entre las ilusiones perdidas y un intangible fracaso poblado de incertidumbres. Algo, en efecto, había fracasado en sus vidas y quedaba atrás, en aquella Europa que se disponía a continuar fuera de España la peor de todas las guerras conocidas hasta entonces. Algo también se les abría en el horizonte: un destino lejano casi al fin del mundo donde acaso poder plantar una nueva esperanza.

Chile celebra estos días el 80º aniversario de aquella llegada del *Winnipeg*. El deber cívico de memoria es ese lugar en el que se hacen comunes las memorias privadas y en el que el patrimonio de los recuerdos familiares pasa a ser también una posesión que trasciende lo estrictamente personal y se hace civil. Quizá por ello no estaría de más recordar algunas de las verdades incómodas que acompañan como una sombra los relatos de la Guerra civil española y del éxodo republicano. Y acaso la primera de ellas deba ser la debida deconstrucción de las narrativas y de los discursos que ven dos bandos enfrentados y el predominio final de uno sobre otro. No es que sea falso, pero es una verdad a medias; y ya se sabe que de las medias verdades han salido y siguen saliendo las peores mentiras. Aquella guerra no la ganaron los ejércitos franquistas, sino que, en propiedad, la perdió la República. Y la perdió porque en el seno de las fuerzas republicanas se desencadenó una suerte de guerra civil dentro de la otra Guerra civil. Los episodios del mayo de 1937 en Barcelona hablan claro respecto a qué fue lo que debilitó definitivamente a la República: esa lucha fratricida entre comunistas y anarquistas fue la que abrió las puertas al ejército franquista para hacerse con el control del país, sin duda, pero fue también, sobre todo, la que sentenció la derrota republicana.

> El exilio es eso: un fracaso definitivo en el que no importa el qué vaya a pasar después, sino lo que queda incumplido

Es obvio que aquel enfrentamiento entre anarquistas y comunistas no era un fenómeno simplemente nacional. Era la contrapartida a la ayuda militar soviética: Stalin trasladaba a la Guerra de España la exigencia de su lucha personal y política contra anarquistas y trotskistas. En aquel tablero de ajedrez que era la política europea de entonces, aquella contienda entre españoles –pero absolutamente internacional– constituyó una distracción para operaciones y jugadas que se pensaron más importantes y de mayor envergadura. Una suerte de sacrificio (políticamente) asumible en aras de una estrategia (moralmente) equivocada. No fue el único infierno de la República española, pero sí el más difícil de digerir desde el otro lado de la historia.

Conviene también hacer memoria de las condiciones en que fueron recibidos en Francia los refugiados españoles que huían de España. No hubo centros de acogida ni ningún tipo de solidaridad institucional, sino la impiedad y la intemperie de los campos de concentración. De ellos se salía o para ser devueltos a la España franquista, lo que significaba una muerte segura o la prisión en el mejor de los casos, o para seguir combatiendo esa otra guerra que era la misma y hoy llamamos II Guerra Mundial, o reclamados por el Servicio de Evacuación de los Refugiados Españoles para ser trasladados fuera de Francia. Conviene no olvidarlo, lejos de aquella *République* cuya retórica de ideales ilustrados contrastaba con una praxis política de inaudita mezquindad.

En ese punto crucial en que la derrota se hacía condena se inscribe la acción de Pablo Neruda como cónsul especial para la inmigración española en la Embajada de Chile en París. El cometido de Neruda lo describe perfectamente Julio Gálvez Barraza en su bien documentado estudio sobre el *Winnipeg*, «rescatar españoles republicanos de los campos de concentración en Francia». No se trataba sólo, pues, de salvar de la derrota de una guerra, de la persecución y represión franquistas, que es lo que suele pensarse y repetirse, sino también, acaso sobre todo, del destino inhumano que Francia y Europa habían reservado para los republicanos españoles.

También dentro de Chile soplaban entonces vientos contrarios a aquella magnífica cadena de solidaridad hacia los refugiados españoles y, aunque no fueron suficientes para impedirla, sí lo fueron, en cambio, para condicionarla poderosamente. Se ha hablado mucho de la *selección* llevada a cabo por Neruda para configurar el cupo de pasajeros del *Winnipeg*. La selección, en verdad, estuvo ya marcada desde el inicio por el Gobierno de Aguirre Cerda: para contrarrestar la campaña de la derecha se insistió en el beneficio que recibiría la economía chilena con los trabajadores españoles, pues aportarían –se dijo– innovación en amplios sectores del mundo laboral (pesca, agricultura, minería, industria textil y maderera, etcétera). La política es el ámbito de lo posible, claro está, pero lo posible de aquel entonces chileno fue una rebaja de aquel gesto extraordinario de humanidad. No bastaba ser un simple ser humano en dificultad, sin tierra y sin casa, sin aliento casi, sino que tenía que ser útil a los criterios de productividad y desarrollo de la nación.

AJUBEL

De la *selección* de Neruda también se ha dicho que cerraba el paso a los anarquistas y promovía a los comunistas, lo cual tal vez no sea del todo cierto en lo que hace a la promoción de los últimos, pero sí, sin duda, respecto de las dificultades que encontraron los anarquistas para embarcarse en el *Winnipeg*. En este sentido, tal vez sea llegado el momento de hacer luz sobre ello, de tomar en seria consideración –sin descalificarlo a priori– el libro de Fernando Solano Palacio, *El éxodo* (Valparaíso 1939), a la sazón el primer libro publicado en Chile por un exiliado de la Guerra de España. Solano Palacio fue pasajero del *Winnipeg*, pero pasajero no oficial, pues viajó como polizón: su condición de anarquista significado le jugó en desventaja frente a otros que, con carnet de partido o sin él, tuvieron sin duda menos dificultades para poder entrar en la lista oficial de pasajeros. En su libro, verdadera crónica de los últimos meses de la guerra, del paso atroz por los campos de concentración franceses y del viaje ultramarino hasta el desembarco en Valparaíso, Solano denuncia con contundencia la campaña contra los anarquistas españoles que se llevó a cabo desde el Servicio de Evacuación de los Refugiados Españoles, órgano del Gobierno republicano en el exilio, campaña en la que acaso también habría jugado el propio Neruda. No para juzgar nada o condenar a nadie, pues no puede ser esa nuestra tarea de hoy, sino simplemente para entender el efectivo de acontecer de todo aquello.

O RECORDAR también el papel que jugaron las mujeres en la inserción familiar de aquel exilio español en la vida chilena, sin reducir el relato a quienes de entre ellas alcanzaron algún tipo de éxito y reconocimiento públicos, que a la postre es lo más fácil y lo que interesadamente sirve para encubrir una verdad más profunda, dura y dolorosa, quizá para sacar a la luz ese sacrificio femenino que se oculta detrás de alguno de esos éxitos masculinos de los que tanto suele hablarse.

O recordar lo anónimo, lo que ni brilló ni tuvo éxito ni antes ni después de aquel viaje terrible, sino que a la postre acabó siendo marginal incluso dentro del mismo margen del exilio. Recordar el fracaso, porque el exilio es eso: un fracaso sustantivo y definitivo en el que no importa el qué vaya a pasar después, sino lo que queda incumplido. Un cementerio de promesas, o el espacio del futuro interrumpido, decían Francisco Ayala y María Zambrano que era el exilio. Algo que se aloja en la persona como una falta, como una radical ausencia que ya nada ni nadie va a poder colmar. Tal vez ello nos ponga en la cuenta de que no se puede hacer memoria del exilio desde ningún éxito. Tal vez porque hay en ello un punto insospechado de inmoralidad e injusticia.

Tal vez tenía razón Borges y la memoria no sea más que un montón de espejos rotos, pero en ello cabe siempre la responsabilidad moral de que puedan estar todos los fragmentos.

Francisco Martín Cabrero es escritor.

Espanya i Món

ESPAÑA

Liberación de Mauthausen, el 5 de mayo de 1945. / GETTY

El BOE publica hoy la lista de los republicanos españoles que perdieron la vida en el campo de concentración nazi

4.427 nombres contra la herida de Mauthausen

NICOLÁS PAN-MONTOJO
GUIOMAR DEL SER, **Madrid**

Durante años, los datos de 4.427 españoles que murieron en el campo de concentración nazi de Mauthausen-Gusen estuvieron arrinconados en unos viejos libros de la sede del Registro Civil Central, en la madrileña calle de la Montera. Nombres, apellidos, lugares de nacimiento y fechas de defunción que permitían unir los crímenes nazis con las miles de historias personales de estos españoles republicanos que lucharon en dos guerras y sufrieron lo indecible hasta encontrar su final en un campo de concentración. Tras fijar el 5 de mayo como un día para homenajear todos los años a las víctimas españolas del nazismo, el Gobierno publica hoy en el *Boletín Oficial del Estado* (BOE) los datos de todas las víctimas españolas de Mauthausen, una forma de reconocer la responsabilidad de la dictadura franquista en el genocidio nazi.

El edicto tiene además como objetivo que los familiares de las víctimas puedan cotejar por sí mismos los datos disponibles. La lista publicada en el BOE ha sido confeccionada por un grupo de historiadores dirigidos por el profesor de la Universidad Complutense de Madrid Gutmaro Gómez Bravo, quien asegura que "hay datos de apellidos o lugares de origen que pueden ser erróneos porque muchos prisioneros de guerra tenían miedo de que hubiera represalias contra sus seres queridos o compañeros políticos".

"Es un valioso documento histórico, pero tiene posibles errores y por eso se abre un proceso de alegaciones", explica su compañero Jorge del Hoyo, coordinador académico de la comisión interministerial para el 80º aniversario del exilio republicano, una condición política que tenían "el 99,9%" de las víctimas de Mauthausen.

A los 4.427 nombres que figuran en los libros, se han añadido 695 más tras el trabajo de los historiadores, que han utilizado fondos de asociaciones como la Amical de Mauthausen para tratar de poner nombre y apellidos a todas las víctimas españolas del genocidio nazi, también aquellas que acabaron en otros campos y que se registrarán en futuras inscripciones. Gómez Bravo asegura que este trabajo de registro es "muy importante" desde un punto de vista de memoria histórica porque, cuando la España de Franco recibió los archivos, los escondió. Reunidos en diez volúmenes, debían haber servido para que los familiares de las víctimas pudieran reclamar compensaciones tanto a Alemania como a Francia, pero fueron olvidados a propósito por el mismo regimen que les entregó a los nazis.

La mayoría de las víctimas eran republicanos que habían huido a Francia en los últimos meses de la Guerra Civil y que pasaron a formar parte del Ejército o se integraron en la Resistencia. También había mujeres y niños procedentes de los campos de refugiados del sur de Francia. Cuando este país fue invadido por los nazis y se instauró el régimen de Pétain, los republicanos fueron trasladados a Austria. La iniciativa vino del Gobierno de Franco: el 13 de septiembre de 1940, el ministro de Gobernación y cuñado del dictador, Ramón Serrano-Suñer, acordó con la cúpula nazi que todos los prisioneros de guerra españoles fueran realojados en campos de trabajo. Actualmente, solo quedan seis con vida.

Devolver la dignidad

"Las defunciones de estas personas nunca fueron inscritas en el Registro Civil. Esta es una manera de devolverles la dignidad", opina la juez Amalia Basanta, instructora de este expediente. Han pasado 74 años desde que las tropas estadounidenses que liberaron Mauthasuen el 5 de mayo de 1945 fueran recibidas por los presos republicanos con una enorme pancarta que rezaba: "Los españoles antifascistas saludan a las fuerzas libertadoras". Hasta entonces, casi 10.000 habían pasado por el grupo de campos situados en torno a la empresa de Mauthausen, en Austria, donde se utilizaba la mano de obra esclava para extraer granito en varias canteras de la zona.

Basanta asegura que la iniciativa de Justicia pretende "la reparación" de las víctimas, con la intención de "sacar del olvido a estas personas, con efectos inmediatos desde un punto de vista jurídico". El Gobierno proyecta también erigir en Madrid un monolito que recordará la memoria de estas víctimas del nazismo, que podrán por fin volver a España aunque solo sea a través de la constatación legal de su muerte.

Presos españoles fallecidos en Mauthausen

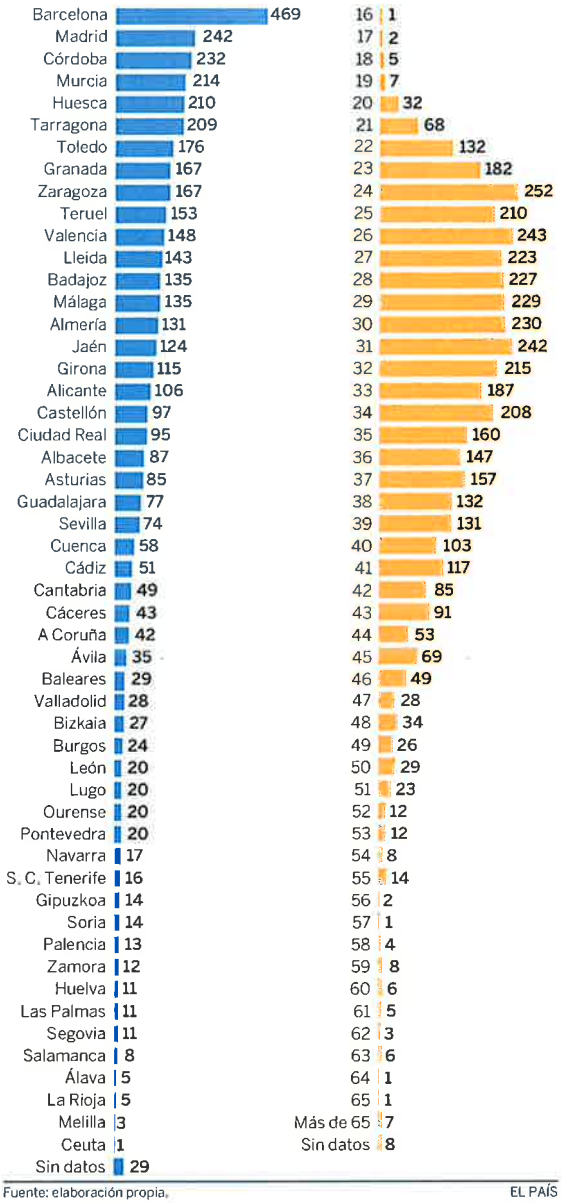

Fuente: elaboración propia. EL PAÍS

OPINIÓN / DOLORES DELGADO GARCÍA

Deber de Memoria. Deber de Justicia

Desde que estuve en mayo en el campo de concentración nazi de Mauthausen-Gusen, hoy conservado como lugar de memoria europea, las imágenes tétricas de la extensa y amplia avenida central del primero y la configuración siniestra del segundo, vienen a mi memoria como un escenario de tortura y muerte inapelable. Son imágenes que jamás deberían borrarse de nuestras mentes para tener muy presente lo que ocurrió, que nunca debe repetirse.

Hoy es uno de esos días en los que un diario oficial hace algo grande que quedará para la historia como día de reparación simbólica. El BOE publica los nombres de 4.427 españoles asesinados en ese campo de concentración durante la Segunda Guerra Mundial. Algo tan aséptico y frío como un edicto del Registro Civil Central, que incluye el listado provisional de los nombres, su procedencia geográfica, sus fechas de nacimiento y también de fallecimiento en este complejo diseñado para el exterminio por el régimen nazi, puede convertirse en bálsamo para las víctimas y para la conciencia colectiva de un pueblo que, con demasiada frecuencia, olvida a sus héroes.

Como ministra de Justicia es un honor impulsar esta iniciativa que constituye un paso más para cumplir uno de los objetivos del Gobierno, la devolución de su ciudadanía a nuestros compatriotas víctimas del nazismo, y en este procedimiento en concreto, la inscripción de su defunción en el Registro Civil. Se abre un proceso público de alegaciones que tiene como finalidad permitir a familiares e investigadores hacer constar posibles errores. En este proceso de identificación que ahora ve la luz, debo agradecer la colaboración que el Gobierno francés hizo en los años cincuenta, remitiendo los nombres a las autoridades franquistas de la época, que hicieron caso omiso, y el minucioso trabajo de cotejo realizado por un equipo de la Complutense de Madrid, encabezado por el profesor Gutmaro Gómez Bravo, con la asistencia de la Amical de Mauthausen y otros campos y de las víctimas del nazismo en España.

La intención del Gobierno es continuar trabajando el registro incluyendo a víctimas españolas de otros campos. Esta iniciativa, junto con el acuerdo del Consejo de Ministros de 26 de abril declarando el 5 de mayo como "día de homenaje a los españoles deportados y fallecidos en Mauthausen y en otros campos y a todas las víctimas del nazismo en España", pretende rendir tributo a la memoria de un colectivo que defendió valores democráticos frente al totalitarismo. Ese contingente estaba compuesto en su inmensa mayoría por exiliados republicanos que quisieron continuar luchando por las libertades y la democracia en Europa una vez perdida la guerra en España. Su compromiso y su sacrificio por aquellas conquistas que se lograron finalmente en Europa tardarían en fructificar 40 años en nuestro país. Es el momento de finalizar la tarea pendiente de reivindicación de su memoria en su patria, por la que tanto dieron. Llegamos tarde: la mayoría de los supervivientes han desaparecido. Sin embargo, su memoria y ejemplo permanecerán en la conciencia colectiva de los demócratas españoles, especialmente en las nuevas generaciones. Su legado representa una parte sustancial de lo mejor de España y son, por derecho propio, pilares fundamentales de nuestra memoria democrática. Y, aunque sea de forma simbólica, damos así cumplimiento a nuestro deber de Justicia.

Dolores Delgado García es ministra de Justicia en funciones.

EL PUNT AVUI
DIMARTS, 27 D'AGOST DEL 2019

Insten Sánchez a buscar els desapareguts del franquisme

L'Associació per la Recuperació de la Memòria Històrica li demana que hi comencin a treballar "amb urgència" ■ Li retreuen "no haver fet res" en aquesta matèria en el temps que fa que és al poder

Redacció
MADRID

L'Associació per la Recuperació de la Memòria Històrica (ARMH) va demanar ahir a l'executiu en funcions espanyol que comenci a treballar "amb urgència" en la recerca de les persones desaparegudes pel franquisme. Ho va fer després de reunir-se, juntament amb altres organitzacions relacionades amb la memòria històrica, amb el president del govern en funcions, Pedro Sánchez.

Segons l'ARMH, el govern socialista "no ha fet res" en aquesta matèria des que va assolir el govern fa quinze mesos, després de la moció de censura al fins llavors president, Mariano Rajoy. A més, l'associació també ho va aprofitar per desmentir, a través d'un comunicat, l'executiu espanyol, assegurant que no són necessaris uns pressupostos per dedicar recursos humans i materials a la memòria històrica. Per tal d'abordar-ho, consideren que només és necessari "que el govern assumeixi les recomanacions dels dos informes d'organismes de l'Alt Comissionat per als Drets Humans de l'ONU sobre Espanya".

Sánchez i Delgado, ministra de Justícia en funcions, es van reunir ahir amb les associacions de memòria històrica ■ EFE

Durant la trobada amb Pedro Sánchez, l'ARMH va demanar-li l'anul·lació dels sumaris de la dictadura, que no es traslladin les restes del dictador Francisco Franco a un mausoleu de Mingorrubio (que és de titularitat pública) o que es reti homenatge a totes aquelles persones que van lluitar contra el feixisme a l'Estat espanyol.

Altres de les peticions que van posar sobre la taula del president en funcions van ser l'exigència d'una comissió d'estudi dels llibres de text perquè "deixin de practicar el negacionisme" de les víctimes, que l'Estat prengui "les mesures necessàries" per recuperar la propietat de tota la documentació "saquejada" per Franco i que s'eliminin "tots els obstacles polítics" perquè les víctimes del terrorisme tinguin accés a la justícia.

També van reivindicar l'obertura dels arxius relatius a la repressió, el desenvolupament d'un pla de recollida de testimonis per "emmagatzemar i perpetuar" la memòria de les víctimes i el desenvolupament d'un pla de cerca de persones desaparegudes per la repressió franquista que no s'anomeni "pla de xoc". La reticència a aquest nom és perquè consideren que "és per fer espectacle i fer titulars".

Pla de fosses català

Un dels exemples destacats d'acció política per recuperar la memòria històrica el trobem a Catalunya. Gràcies al pla de fosses de la Generalitat, que es va aprovar l'any 2017, s'han pogut obrir 21 fosses de la Guerra Civil, recuperar gairebé 300 persones i identificar-ne set. Aquestes xifres són especialment rellevants, sobretot tenint en compte que des de la Transició fins a l'inici del pla s'havien obert a Catalunya 28 fosses, recuperat 58 cossos i identificat set persones.

El pla destaca, principalment, per la sistematització dels protocols d'actuació i la planificació de les intervencions per als propers anys a través del Departament de Justícia, assessorat pel Comitè Tècnic de Fosses. També destaca que el pla preveu un programa d'identificació genètica de persones desaparegudes.

Entre el maig i el juliol d'aquest any s'han dut a terme, dins el pla de fosses, actuacions a Alguaire (Segrià), a Caseres i a Batea (Terra Alta). ■

La ministra de Justicia en funciones, Dolores Delgado (tercera por la derecha), y la secretaria de Estado en funciones de la España Global, Irene Lozano (tercera por la izquierda), ayer en el acto en París. / EFE

París homenajea a los soldados españoles que la liberaron hace 75 años

SILVIA AYUSO, **París**

Sonó el Himno de Riego. Y el *Ay Carmela*. Y ondearon banderas republicanas, también de la CNT. Pero, sobre todo, sonaron los homenajes. El reconocimiento oficial, francés y español, ahora sí, de que el 24 de agosto de 1944, hace ahora 75 años, un puñado de españoles, los miembros de La Nueve, soldados republicanos que se unieron a las filas aliadas bajo el mando del general Leclerc para combatir el fascismo y el nazismo en Europa, fueron los primeros que entraron en París para liberar la capital y dar la esperanza al mundo entero de que los totalitarismos estaban de retirada. Una gesta, como reconocieron ayer las autoridades francesas y españolas, demasiado tiempo olvidada. Asistieron varios centenares de hijos y nietos de republicanos, de españoles exiliados, refugiados o emigrados, y la alcaldesa de la ciudad, Anne Hidalgo.

"Los libros de texto borraron la presencia de españoles en la resistencia, en las fuerzas aliadas, y, en la actualidad, muchas personas se sorprenden de la participación de estos exiliados españoles, de nuestros brigadistas internacionales, del papel que jugaron en la defensa también de Europa, en la defensa de los ideales que hoy sostienen el mundo", dijo la ministra española de Justicia en funciones, Dolores Delgado.

Els executius de coalició solen premiar electoralment els que els presideixen i en general desgasten els socis menors

Qui té por de les coalicions de govern?

CARLES CASTRO
Barcelona

La política espanyola ha adquirit la fisonomia d'un autèntic món al revés. La paradoxa actual més important té lloc entorn de la composició del govern central que hauria de sorgir del Congrés elegit el 28 d'abril. Els que més pugnen perquè la fórmula triada sigui un gabinet de coalició (Unides Podem) serien presumiblement els més perjudicats en termes electorals per aquest format, mentre que els que s'oposen més tenaçment a un govern bipartit (PSOE) podrien ser els beneficiaris més clars. Naturalment aquesta expectativa no deixa de ser una hipòtesi de treball, però ve avalada per una infinitat de precedents, tant en l'escena internacional com en l'espanyola. Els exemples inclouen tot l'espectre polític: des de la unió de l'esquerra (França) fins a les coalicions de dretes (Àustria), passant per governs de centre i dreta (Gran Bretanya) o, fins i tot, de gran coalició entre centreesquerra i centredreta (Alemanya).

Unides Podem defensa una fórmula que s'ha revelat perjudicial per als seus interessos electorals

El precedent més remot dels últims quaranta anys –per bé que amb protagonistes semblants als que ara fan front a aquest mateix dilema a Espanya– seria el del govern d'unió de l'esquerra durant el primer mandat presidencial del socialista François Mitterrand (1981-1988). Amb quatre ministres comunistes –tot i que no n'hi havia cap que fos el líder del PCF–, el balanç electoral d'aquella experiència de govern compartit va culminar amb la fagocitació de l'espai comunista pel socialisme francès. Mentre Mitterrand va repetir a la presidència i els socialistes van reeditar la seva quota electoral a les legislatives del 1988 (37%), el PC va caure d'un 16% a un 11% en percentatge de vot.

A l'altre extrem, el 1999 Àustria va protagonitzar la primera experiència europea d'un govern conservador amb participació de la ultradreta xenòfoba –i ara hi torna–. Malgrat que llavors els socialdemòcrates van ser el partit més votat, els conservadors del PP i els ultres del Partit per la Llibertat van empatar en vots i van sumar majoria absoluta. El gabinet de coalició el va liderar el popular Wolfgang Schüssel, mentre que el carismàtic líder dels ultres, Jörg Haider, es va mantenir fora de l'executiu. Al cap de tres anys, i enmig d'una fenomenal crisi interna del PL per la impossibilitat de complir moltes de les demagògiques promeses que havia fet, unes noves eleccions van atorgar als populars 15 punts més en quota de vot (d'un 27% a un 42%), mentre que els ultres van perdre un espai semblant i van caure a un 10%. L'experiència de la coalició va privar el soci menor de més d'un 60% dels seus electors.

Un altre exemple que encara es manté en vigor, però amb un desgast sense precedents per al soci que no ocupa la cancelleria, és el que protagonitzen des del 2005 a Alemanya la democristiana Angela Merkel i els socialdemòcrates de l'SPD. Fa quinze anys l'avantatge de la CDU sobre els socialistes va ser d'un punt, fins a l'extrem que ni els uns ni els altres no podien sumar majoria amb els respectius socis naturals (els democristians amb els liberals, d'una banda, i els socialdemòcrates amb els verds, de l'altra). La solució, després de molts mesos sense govern, va ser un gabinet de gran coalició, amb un programa i un repartiment de carteres molt favorable als socialdemòcrates. Al cap de quatre anys, la CDU (i CSU a Baviera) va patir un lleu desgast –de menys d'un punt i mig–. En canvi, l'SPD va perdre més d'onze punts i va caure a un 23%. I l'evolució posterior dels socialdemòcrates ha anat a pitjor, fins i tot.

Finalment, una de les experiències més recents, la britànica, torna a confirmar la hipòtesi que les coalicions sempre tenen guanyadors i perdedors. En el cas de la Gran Bretanya, els comicis del 2010 –que van tancar més d'una dècada de governs laboristes– van atorgar als conservadors un 36% dels vots, però sense majoria a la Cambra. Paral·lelament, els liberaldemòcrates –que històricament s'han presentat com un centreesquerra "no socialista"– van obtenir el seu segon millor resultat històric, un 23% dels sufragis, i la possibilitat de decantar el govern cap als conservadors o cap als laboristes.

El PSOE rebutja liderar un gabinet de coalició malgrat que en l'àmbit local o regional sempre l'han afavorit

El líder liberal, Nick Clegg, va acabar pactant un govern de coalició amb el conservador David Cameron, de manera que aquest últim seria el primer ministre, i Clegg, el seu número dos amb el càrrec de vice-primer ministre. Al cap de quatre anys, els conservadors van mantenir el seu suport electoral, mentre que els liberals van perdre dues terceres parts dels votants: una catàstrofe sense pal·liatius. Clegg ho va fiar tot a la seva telegènia i a la faramalla del càrrec, però no liderava el govern i va assumir un programa d'ajust que traïa moltes de les seves promeses.

Les experiències espanyoles (vegeu el gràfic adjunt), tot i que circumscrites fins ara als governs locals o autonòmics, reprodueixen la mateixa pauta: quan el pacte té lloc entre les formacions de centredreta per desallotjar del poder el partit d'esquerra més votat, la coalició només beneficia el partit que ocupa l'alcaldia o la presidència autonòmica; quan els que pacten comparteixen el poder són els partits d'esquerra, el desenllaç també afavoreix el soci gran. Sorprèn, doncs, que una formació amb tants experts en ciència política com Podem no hagi parat atenció a aquest petit detall.●

EL FACTOR IDENTITARI

Aliances tòxiques

Només hi ha una cosa pitjor que ser el soci menor d'una coalició de partits fronterers ideològicament: ser qualsevol soci en una aliança de govern que inclogui partits enfrontats en l'eix identitari; tots es desgasten. Amb una legislatura n'hi va haver prou perquè socialistes i nacionalistes gallecs perdessin el poder. I a Catalunya tres anys de govern conjunt van restar al PSC i a ERC gairebé set punts en quota de vot.

EL RENDIMENT ELECTORAL DE LES COALICIONS DE GOVERN

L'experiència internacional

GRAN BRETANYA 2010-2015
Coalició entre el Partit Conservador i els liberaldemòcrates presidida pel conservador David Cameron

P. Conservador / Liberaldemòcrates

2010: 36,1% / 23%
2015: 36,9% / 7,9%

ALEMANYA 2005-2009
Coalició entre la CDU/CSU i el Partit Socialdemòcrata presidida per la democristiana Angela Merkel

CDU/CSU / SPD

2005: 35,2% / 34,2%
2009: 33,8% / 23%

ÀUSTRIA 1999-2002
Coalició entre el Partit Popular i el Partit per la Llibertat (ultradreta) presidida pel conservador Wolfgang Schüssel

Partit Popular / FPÖ

1999: 26,9% / 26,9%
2002: 42,3% / 10%

FRANÇA 1981-1988
Primer govern de la Unió de l'Esquerra sota la presidència del socialista Mitterrand, dirigit pel PS i amb ministres comunistes

PSF / PCF

1981: 37,5% / 16,2%
1988: 37% / 11,3%

Escenari local

PACTES PER LA DRETA
VALÈNCIA 1991-1995
Equip municipal de coalició entre el PP i Unió Valenciana amb la popular Rita Barberá com a alcaldessa

Partit Popular / Unió Valenciana

1991: 25,5% / 21,6%
1995: 49% / 9%

PACTES PER L'ESQUERRA
BARCELONA 1979-1983
Primer Ajuntament democràtic, amb majoria d'esquerres i presidit pels socialistes Narcís Serra i Pasqual Maragall

PSC / PSUC

1979: 33,9% / 19,1%
1983: 45,9% / 7%

Escenari autonòmic

COM. VALENCIANA 1995-1999
Govern de coalició entre el PP i Unió Valenciana presidit pel popular Eduardo Zaplana

Partit Popular / Unió Valenciana

1995: 43,3% / 1%
1999: 48,6% / ,8%

COM. VALENCIANA 2015-2019
Acord programàtic entre PSPV, Compromís i Podem, presidit pel socialista Ximo Puig

PSPV / Compromís / U. Podem

2015: 20,9% / 18,7% / 16%
2019: 24,4% / 16,8% / 8,2%

FONT: Parties-and-elections.eu, Mir.es, Gva.es — LA VANGUARDIA

Homenatge a La Nueve a París

BARCELONA Redacció

La ministra de l'Interior, Dolores Delgado va participar, juntament amb l'alcaldessa de París, Anne Hidalgo, en l'aniversari de l'alliberament d'aquesta ciutat en què va tenir un paper rellevant La Nueve, la 9a companyia de la divisió Leclerc, integrada bàsicament per antics soldats republicans exiliats.

El Consell de Ministres celebrat divendres va aprovar una declaració institucional en què s'homenatjava els 150 soldats que van arribar el centre de París, i que van alliberar l'Ajuntament, a bord de tancs i camions militars amb els noms de les principals batalles lliurades per l'exèrcit republicà. La declaració mira de posar en relleu el "paper decisiu que van tenir en la configuració de l'actual memòria democràtica europea".

Torra critica el reconeixement: "El que va aportar Espanya a la II Guerra Mundial va ser la División Azul"

El president de la Generalitat, Quim Torra, va llançar al seu compte de Twitter una andanada contra aquesta declaració del Consell de Ministres –de la qual es va fer ressò el compte del Ministeri de Justícia amb una versió bastant discutible del que havia aprovat el Consell– per assegurar que l'aportació d'Espanya a la Segona Guerra Mundial va ser la División Azul.●

FERNANDO PÉREZ / EFE

Homenatge als soldats republicans espanyols a París

El BNG denunciará al Estado ante la ONU por denegarle acceso a archivos franquistas

XOSÉ GAGO A CORUÑA / LA VOZ

El BNG demandará ante la ONU al Estado por denegarle el acceso a archivos que están relacionados con la casa Cornide, el pazo de Meirás y la represión durante la dictadura franquista. La decisión fue anunciada esta mañana delante de la casa Cornide por Ana Miranda, europarlamentaria del Bloque, Francisco Jorquera, portavoz de los nacionalistas en el Ayuntamiento de A Coruña, y el historiador Carlos Babío.

Miranda denunció las «continuas negativas» al acceso a distintos documentos de archivos públicos y privados, incluso en el Arquivo do Reino de Galicia, recalcó. Por lo tanto, la demanda se presentará por vulneración de la ley de la memoria histórica en lo relativo al acceso a esa documentación, que según esa norma debería estar garantizado. Además, Miranda explicó que también se denunciará el hecho de que parte de los expedientes sobre los represaliados están en manos de «fundacións fascistas e golpistas». Babío explicó que, a pesar de lo que dice la ley de la memoria histórica, en el «día a día» hay Administraciones que deciden que parte de la documentación no es de acceso público, otras que la retiran «sen maior explicación» y otras que justifican la negativa basándose en la ley de protección de datos, que aplican de «forma retroactiva» a documentos estatales. Por su parte, Francisco Jorquera anunció que su partido presentará una moción en el próximo pleno ordinario de A Coruña para que el Ayuntamiento demande por vía judicial a la familia Franco la devolución de la casa Cornide.

España

Memoria Histórica El PSOE plantea dotar a Cuelgamuros de un nuevo marco jurídico del que quedará apartada la entidad creada por Franco para su gestión

El Gobierno «disolverá» la Fundación del Valle de los Caídos

Pablo Gómez - Madrid

El Ejecutivo de Pedro Sánchez, dentro de la batería de medidas que pretende desarrollar durante esta legislatura en materia de Memoria Histórica, acometerá una profunda transformación en el régimen legal del Valle de los Caídos. Los planes del Gobierno pasan por la aprobación de un Real Decreto que articulará el nuevo marco jurídico de este recinto. El decreto determinará qué institución pasará a encargarse de la dirección del Valle y detallará tanto los bienes que lo integran como sus relaciones jurídicas. En todo caso, lo que parece claro es que la Fundación de la Santa Cruz del Valle de los Caídos, creada por Franco en 1957, quedará fuera de ese nuevo esquema legal.

La proposición de ley de Memoria Histórica y Democrática registrada por el PSOE en el Congreso de los Diputados prevé, en sus disposiciones transitorias, que la Fundación de la Santa Cruz únicamente podrá seguir «ejerciendo sus funciones hasta que entre en vigor el Real Decreto» que apruebe el Gobierno. A partir de ese momento, quedará apartada.

Para conseguir este objetivo, la proposición de ley socialista contempla derogar todas las disposiciones legales que, hasta ahora, han venido sustentando la participación de esta fundación. En primer lugar, la iniciativa establece la derogación del decreto de 1 de abril de 1940, firmado por Franco, en el que éste dispone el alzamiento de la «Basílica, el Monasterio y el Cuartel de Juventudes, en la finca situada en las vertientes de la Sierra del Guadarrama (El Escorial), conocida por Cuelgamuros, para perpetuar la memoria de los caídos en nuestra Gloriosa Cruzada». Se trata, por tanto, del decreto que da origen a la construcción del recinto del Valle de los Caídos tal y como lo conocemos en la actualidad, cuyas obras se iniciaron a partir de ese momento y se prolongaron hasta 1958.

También quedará derogado el Decreto-ley de 23 de agosto de 1957, por el que se crea la Fundación de la Santa Cruz del Valle de los Caídos. También con la firma de Franco, este decreto, además de alumbrar la citada entidad, reguló sus funciones en la gestión del recinto y le atribuyó la titularidad de todos los edificios que integran el Valle. Al ser este decreto del dictador el que otorga «plena personalidad jurídica», su derogación implicaría de facto la liquidación de la misma. Finalmente, quedarán derogados otros dos artículos que «asignan al Consejo de Administración de Patrimonio Nacional las funciones de patronato y representación» de la fundación creada por Franco. Esto último, en la práctica, supone cortar la vinculación entre la Fundación de la Santa Cruz y Patrimonio Nacional, que es un organismo público dependiente del Ministerio de la Presidencia.

Actualmente, el patronato de la fundación está controlado por Patrimonio Nacional. A su vez, el organismo público es el que transfiere a la fundación una subvención anual, actualmente fijada en 340.000 euros. Este año, por primera vez, el Gobierno, a través de Patrimonio Nacional, paralizó la concesión de esta subvención al considerar que la fundación no había justificado convenientemente el destino del dinero. El objetivo del decreto que el Gobierno tendrá que redactar después de que el Congreso apruebe la Ley de Memoria Histórica y Democrática que acaba de iniciar su tramitación será también clarificar todas las cuestiones relativas a su financiación.

Al margen de los cambios en su régimen jurídico, la iniciativa socialista también contempla que la institución que pase a dirigir el recinto dispondrá de una «dotación económica» de los presupuestos generales «para la exhumación e identificación de los restos de las víctimas inhumadas». Del mismo modo, tendrá que «atender las reclamaciones de exhumación de los familiares de las víctimas cuyos restos mortales se encuentren en el lugar y que hayan solicitado su devolución».

Sepultura de Franco en la Basílica del Valle de los Caídos, cuya construcción terminó en 1958

JAVIER FDEZ. LARGO

LA CLAVE

La ofensiva legal para asumir el control del Valle

El PSOE propone derogar cuatro disposiciones legales para apartar a la Fundación de la Santa Cruz de la gestión del recinto:

- **Decreto de 1 de abril de 1940** firmado por Franco que dispone la creación de la Basílica y el Monasterio.
- **Decreto de 23 de agosto de 1957** suscrito por Franco para crear la Fundación de la Santa Cruz.
- **Dos artículos de la Ley de Patrimonio Nacional y de su reglamento** que vinculan a este organismo público con la fundación.

ESPAÑA

La Xunta investiga a la familia del dictador por torpedear la apertura del pazo tras la demanda del Gobierno

Los Franco se revuelven contra las visitas a Meirás

SONIA VIZOSO, **A Coruña**

Los herederos de Franco siguen entorpeciendo la apertura al público del Pazo de Meirás, la residencia estival del dictador en Sada (A Coruña) y que fue declarado bien de interés cultural —y por tanto visitable— en 2007. Administraciones, partidos y grupos de memoria histórica denuncian que la familia Franco intenta burlar durante los periodos vacacionales la apertura de la histórica finca. Todo ello tras la demanda civil presentada por el Gobierno para que la propiedad pase a manos públicas y después de que la Xunta notificase en noviembre de 2017 a la hija del exjefe del Estado, Carmen Franco, una multa de 4.500 euros, que no llegó a pagar porque falleció el 29 de diciembre de ese año. "No se pudo cobrar porque era una multa personal a la propietaria del bien y no se puede cargar a los herederos", explicó ayer gallego el consejero de Cultura, Román Rodríguez.

La Xunta, como Administración encargada de vigilar que estos monumentos puedan ser visitados cuatro días al mes durante al menos cuatro horas, ha vuelto a abrir otro expediente informativo a los herederos de Franco ante las quejas de vecinos y turistas.

El *modus operandi* de los Franco se repite. Cuando llega un periodo de vacaciones susceptible de ser elegido por la familia para instalarse en la mansión, sea Semana Santa o verano, el teléfono en el que se gestionan las reservas al pazo empieza a fallar, según relata el Ayuntamiento de Sada, que recibe las protestas ciudadanas. "Las quejas son siempre las mismas: la imposibilidad de fijar una cita porque el teléfono está apagado o porque nadie contesta", explica el concejal del gobierno local Francisco Montouto.

El Ayuntamiento de Sada reúne "quejas documentadas" de vecinos y turistas

Hay visitantes que han trasladado también sus críticas al contenido de los recorridos organizados por la Fundación Francisco Franco en los que se afirma que en España se produjo un "genocidio de católicos", una cuestión en la que, según la Xunta, es la Fiscalía quien debe actuar.

La oposición acusó entonces al Gobierno de Feijóo de haber tramitado el asunto con "desidia". "Se dejaron correr los plazos", incidió ayer el diputado autonómico del Bloque Nacionalista Galego (BNG) Luís Bará, quien subraya que los Franco se beneficiaron entre 2011 y 2012 de una subvención de 30.000 euros de la Xunta para financiar los costes derivados de la apertura del pazo al público. "Ahora pedimos agilidad, contundencia y una sanción ejemplar", reclama Bará.

Desde 2011, apunta un portavoz de la consellería, se han abierto varios expedientes a los herederos del dictador por las visitas y solo en uno se pudo demostrar que los escollos suponían un incumplimiento de la ley. Son los únicos propietarios de BIC en Galicia, añaden estas mismas fuentes, que han sido denunciados por esta razón.

Una denuncia del Ayuntamiento recoge "quejas documentadas, que se pueden demostrar", explica el gobierno de Sada. El tripartito de SadaMaioría, BNG y Alternativa dos Veciños pide a la Xunta que en el nuevo expediente se tenga en cuenta la reincidencia a a la hora de fijar una sanción. La ley de patrimonio cultural de Galicia prevé que mayores multas cuando se haya producido una conducta similar en los cinco años anteriores. Pero en este caso esta agravante podría quedar sin efecto por la misma razón por la que los Franco burlaron la multa que se les impuso en 2017: porque, al haber fallecido Carmen Franco, los infractores esta vez no serían los mismos.

"Que abran todos los expedientes que quieran, es todo mentira. Este verano, como desde hace años, estamos atendiendo satisfactoriamente", responde por teléfono el representante de la Fundación Franco que se encarga de dar las citas a los turistas.

MAYOR OF LONDON LONDONASSEMBLY

15 August 2019

Mayor urges Westminster Council to approve Holocaust Memorial plans

The Mayor of London, Sadiq Khan, has today called on Westminster Council leaders to approve plans for a Holocaust Memorial that will make a "powerful national statement" and show commitment to fighting intolerance in all its forms.

In a letter to the Council, the Mayor said the proposals, which include a monument and education centre in Victoria Tower Gardens, next to the Palace of Westminster, would be a fitting tribute to the victims of the Holocaust.

Sadiq has vowed to be a leader for all faiths and to fight intolerance in the capital. He wasproud to have been invited to be involved in this memorial from an early stage, including as a jury member for the design competition, which attracted 11,000 comments from the public.

However, in March this year, Sadiq first voiced his deep concern that the Holocaust Memorial might not be approved, despite the location originally being agreed by Westminster Council and The Royal Parks. The Mayor remains fearful that the plans may be rejected following objections about the impact of views at Victoria Tower Gardens. He supports concerns made by the UK Holocaust Memorial Foundation Advisory Board which had expressed its misgivings about the planning process.

The Mayor of London, Sadiq Khan, said: "As we see the scourge of anti-Semitism and hate crime increasing across our country, now more than ever we need a National Holocaust Memorial, so we can learn the lessons from history, as well as pay tribute to the victims of the Nazi genocide.

"It will show our commitment to fighting extremism and intolerance in all forms and make a powerful national statement about our democracy and its values, reminding us what can happen when hatred is left unchecked.

"I have previously expressed my fear however that these plans would be rejected. Westminster City Council must follow the proper consultation process for this planning application and show transparency by fully explaining how it reached its decision.

"I therefore urge Westminster City Council not to reject these plans and instead enable this hugely important national Memorial to take its rightful place in the heart of the capital and close to the seat of national government."

The Mayor has regularly spoken of the importance of tackling hate crime and has been a strong supporter of the Jewish community. His first official engagement as Mayor was attending the Yom HaShoah event at Barnet Copthall Stadium. Earlier this year he met Jewish faith leaders and Holocaust survivors at City Hall's annual commemoration of Holocaust Memorial Day and the UK ceremony.

Last year he attended the Board of Deputies of British Jews annual dinner, attended Yom HaShoah, broke his fast during Ramadan at the St John's Wood Synagogue and visited the Memorial to the Murdered Jews of Europe in Berlin.

Dimite el enviado de Trump para Oriente Próximo

AMANDA MARS, **Washington**

El enviado especial de Donald Trump para Oriente Próximo, persona clave en las negociaciones entre israelíes y palestinos, anunció ayer que dejará en breve su puesto, lo que redobla las dudas sobre el plan de paz que Washington lleva elaborando desde hace dos años. El abogado Jason Greenblatt fue nombrado representante especial para las negociaciones internacionales tras la victoria electoral de su jefe y desde muy pronto se puso a trabajar codo con codo con el yerno del mandatario, Jared Kushner, encargado de liderar los esfuerzos en el delicado conflicto.

Un borrador de plan de paz que nadie ha visto es el fruto del trabajo hecho hasta ahora. El propio Greenblatt advirtió recientemente de que no se haría público hasta al menos después de las elecciones israelíes, que se celebran el 17 de septiembre. No sorprende su baja en sí —ya había advertido de que no se quedaría para siempre—, aunque sí el momento. "Ha sido el honor de toda una vida haber trabajado en la Casa Blanca durante unos dos años y medio bajo el liderazgo del presidente Trump. Estoy increíblemente agradecido de haber formado parte de un equipo que esbozó una visión de paz", dijo Greenblatt en un comunicado. Esta visión "tiene el potencial de mejorar las vidas de millones de israelíes, palestinos y otros en la región".

El acuerdo definitivo

Kushner, amigo de Benjamín Netanyahu y esposo de la primogénita del presidente estadounidense, Ivanka Trump, recibió del presidente la misión de "hacer la paz" y lograr el "acuerdo definitivo" entre israelíes y palestinos. Mientras, Washington ha adoptado medidas polémicas como, por ejemplo, el traslado de la Embajada de EE UU de Tel Aviv a Jerusalén.

El pasado junio, cierto desánimo empezó a asomar en la delegación estadounidense. En el seminario económico Paz para la Prosperidad, convocado en Baréin, para promover el acuerdo, Kushner admitió que sin acuerdo político no habría un plan de paz para Oriente Próximo.

Estados Unidos quiere reunir 50.000 millones de dólares [45.300 millones de euros] para la región en una década para potenciar infraestructuras y negocios. La vía del desarrollo económico es "condición previa para poder solventar, más adelante, un problema político aparentemente insoluble".

La Comisión Interamericana de Derechos Humanos regresa a Argentina en el 40º aniversario de un viaje esperanzador para las víctimas

La visita que expuso el terror de una dictadura

MAR CENTENERA, **Buenos Aires**

"Por favor, hagan algo", suplicaban madres, padres y otros familiares de desaparecidos argentinos en cartas que enviaban a la Comisión Interamericana de Derechos Humanos (CIDH) a finales de los años setenta. "A mi hijo se lo llevaron, llamé a todos los juzgados y comisarías y nadie sabe nada", contaban en algunos de los escritos que llegaban a Washington. "Se llevaron a mi hermano", "se llevaron a mi padre", detallaban en otros. La CIDH había recibido más de mil denuncias similares cuando envió una delegación a Buenos Aires en septiembre de 1979 para investigar. Hoy se cumplen 40 años del inicio de esa visita histórica, que expuso ante el mundo el horror que intentaba ocultar el régimen de Jorge Rafael Videla. En este aniversario, la Comisión regresa al país.

Gustavo Bellingeri tenía 17 años cuando el 7 de septiembre de 1979 subió con su madre y su hermana mayor a un tren en La Plata para ir a Buenos Aires a denunciar ante los enviados de la CIDH la desaparición de su padre dos años antes. "Íbamos con otros familiares, muchas madres, todas con su carpeta con la denuncia preparada. Teníamos mucha esperanza y recuerdo que había un clima ajeno a nosotros porque ese día se jugaba la final del Mundial juvenil de fútbol donde apareció como revelación Diego Maradona", cuenta Bellingeri.

Cuando llegaron a la avenida de Mayo, donde tenía sus oficinas la Organización de Estados Americanos, se encontraron una fila interminable. "Tuve sentimientos encontrados. Daba mucha fuerza saber que no estábamos solos y ver toda la dignidad de los que formaban fila para denunciar, pero por otro lado era desgarrador, la primera vez que quedaba clara la magnitud de las violaciones de los derechos humanos", continúa.

Ningún familiar de desaparecidos ha olvidado esas horas que pasaron juntos a la intemperie. "Estábamos con mucha ansiedad, mucho dolor, pero a la vez con mucha esperanza porque era una emoción muy grande. ¡Por fin nos iban a escuchar!", recuerda Taty Almeida, presidenta de la asociación Madres de Plaza de Mayo Línea Fundadora, creada para encontrar a los hijos desaparecidos.

Ese mismo día, la selección juvenil argentina se consagró campeona del Mundial. Entre arengas a los jugadores y gritos de celebración, el locutor José María Muñoz denostó a las Madres. Mientras en la capital una multitud se acercaba al Obelisco a festejar, desde camiones arrojaron sobre la fila volantes en los que podía leerse "Los argentinos somos derechos y humanos". El mismo lema con el que la dictadura había empapelado la ciudad. "Fue una ofensa a nuestros hijos, pero no caímos en provocaciones. No pudieron tapar el sol con la mano", asegura Almeida.

La delegación de la CIDH permaneció en Argentina dos semanas. Los comisionados recorrieron centros clandestinos de detención y cárceles en Buenos Aires, Córdoba, Tucumán y Santa Fe. Se entrevistaron con la Junta Militar, con organismos de derechos humanos e integrantes de la sociedad civil. Recibieron 5.580 denuncias de secuestros y desapariciones. Un año después de la visita, la Comisión Interamericana de Derechos Humanos publicó un informe contundente. "Por acción de las autoridades públicas y sus agentes, en la República Argentina se cometieron durante el período a que se contrae este informe —1975 a 1979— numerosas y graves violaciones a los derechos humanos", era el comienzo del texto. Pese a su prohibición inmediata, destacados activistas de derechos humanos, como Emilio Mignone, lograron introducirlo en Argentina y hacer copias que se distribuyeron de forma clandestina por todo el país.

Un impacto enorme

"Tuvo un impacto enorme", asegura Santiago Cantón, ex secretario general de la CIDH y actual ministro de Derechos Humanos en el Gobierno de la Provincia de Buenos Aires. "Era un organismo gubernamental, supuestamente conservador, que denunciaba que acá había desaparecidos, torturas y un plan sistemático y lo hacía de una manera muy profesional y muy rigurosa. Fue el primer informe de esa naturaleza", detalla.

Para Cantón, entre los factores que explican el éxito de la visita están en primer lugar las víctimas: "Eran madres que desafiaron a una dictadura criminal parándose en la fila para presentar la denuncia, con los militares ahí desafiándolas y el locutor más conocido de radio hablando de manera negativa de ellas". Considera que influyó también la actitud y firmeza de los comisionados y el posterior esfuerzo de la sociedad civil por hacer circular el documento. "Con el informe ya no había duda de que la dictadura era gravísima. Ahí cambió todo". Fue el principio del fin de la dictadura.

Los investigadores recorrieron cárceles y se entrevistaron con la Junta Militar

El organismo publicó un contundente informe que circuló clandestinamente

Jorge Rafael Videla (izquierda), durante la visita de la CIDH en Buenos Aires en 1979. / TÉLAM

De centro de torturas a espacio de memoria

Durante la visita de la Comisión Interamericana de Derechos Humanos (CIDH), la dictadura hizo todo lo posible por ocultar la maquinaria de terror: denunció una campaña antiargentina, falsificó historias en medios de comunicación para desacreditar a las Madres de Plaza de Mayo y ordenó vaciar la Escuela Superior de Mecánica de la Armada (ESMA) y modificar su arquitectura para que los comisionados no reconocieran el lugar donde se torturaba a los secuestrados.

La ESMA, que funcionó como centro clandestino de detención y por el que pasaron cerca de 5.000 personas, fue reconvertida durante el kirchnerismo en espacio de memoria. Su actual directora, Alejandra Naftal, estaba detenida en 1978, cuando comenzó a gestarse el viaje de la CIDH. "Estaba en otro campo de concentración, en el Vesubio, y ya hablaban de esta visita. Decían que iban a detener a perejiles, es decir, a gente con poco compromiso con organizaciones políticas, para soltarlos antes y que hubiera contradicción entre las denuncias y lo que aparecía", cuenta Naftal.

En su visita de hoy, la CIDH inaugurará en la antigua ESMA la muestra *El ocultamiento de la ESMA: La verdad se hace pública*, que incluye testimonios, objetos y documentos de la visita de 1979. Los comisionados se reunirán con autoridades estatales y organismos de derechos humanos, quienes guardan una enorme gratitud.

En Albanie, la mémoire dans la douleur

REPORTAGE

Depuis la fin de la dictature il y a vingt-huit ans, le petit pays des Balkans peine à se réconcilier avec son passé. Entre des survivants habitués au mutisme omniprésent et la difficulté d'accéder aux archives, des militants s'efforcent d'accélérer un nécessaire processus de réconciliation nationale.

Le mémorial Bunker Art 2, à Tirana,

Par
ARNAUD VAULERIN
Envoyé spécial à Tirana

Il a prévenu. Avec un sourire et une forme de pudeur qui a tout d'une litote. *«Il faut un peu d'imagination pour comprendre mon histoire»*, dit Sokol Mirakaj. Il en faut, en effet, et le *«un peu»* n'est pas de trop. Droit comme un «I», le regard vif et la faconde latine, cet homme de 75 ans, casquette plate et lunettes fines, entame son récit en se campant presque en chanceux, ce qui ne manque pas de surprendre. *«J'ai pu jouir de la liberté pendant mes deux premières années.»* Sokol Mirakaj n'avait pas encore 2 ans quand, le 17 juillet 1945, il a été emprisonné avec sa mère et Simon, son frère âgé de seulement 3 semaines. Il ne savait pas qu'il ne retrouverait la liberté que quarante-six ans plus tard. Etiqueté «ennemi du peuple», son père avait le tort d'être anticommuniste et de lutter contre les compagnons d'Enver Hoxha qui s'emparaient de l'Albanie, petit pays d'un million d'habitants aux confins des Balkans.

La famille, qui n'a pas pris le maquis, est arrêtée. Ses biens sont saisis. Jetés en prison, trimballés entre une forteresse, un camp à la campagne, une ancienne base militaire, des baraquements ceinturés de barbelés, de Shkodra à Saver, en passant par Berat et Tepelen, Sokol et les siens ont vécu la famine, le froid, les menaces, les chantages. Ils ont vu ces corps fauchés par les infections, suppliciés, ravagés par les pénuries, emportés par les inondations et le travail forcé. Ce n'est qu'à la chute du régime de Ramiz Alia en 1991 (Enver Hoxha est mort en 1985) qu'ils retrouvent la liberté. Sokol Mirakaj a 48 ans. Son frère n'a connu que la prison. En détention, Sokol a épousé Valbona Coku, internée sans sa famille à 16 ans. Ils ont eu trois enfants, nés derrière les barbelés.

PASSÉ COMMUNISTE TABOU

Sokol Mirakaj est un enfant de la dictature de Hoxha, l'un des régimes de l'ancien bloc de l'Est parmi les plus féroces, hermétiques et paranoïaques. Entre 1945 et 1991, au moins 6000 personnes ont été exécutées, dont une partie encore portée disparue. Environ 100000 Albanais ont été internés dans des camps, forcés à travailler dans des mines, des champs, sur des chantiers de construction. Tout un pays mis en coupe réglée par un régime policier qui a institutionnalisé, sinon industrialisé, la surveillance de sa population en distillant la peur de l'ennemi et en verrouillant ses frontières.

«Heureusement que les communistes de Hoxha n'ont dirigé qu'un petit pays. S'ils s'étaient retrouvés à la tête d'un Etat de 300 millions d'habitants, cela aurait viré au grand désastre», raisonne Sokol Mirakaj, retrouvé au musée national de Tirana, dans les coulisses d'un colloque sur les «ennemis intérieurs dans l'Albanie communiste». Dans un italien parfait, appris en détention, il déplore *«l'absence d'excuse, de parole officielle sur ces crimes, de mémorial national»*.

Par rapport aux anciennes démocraties populaires d'Europe de l'Est, l'Albanie est à la traîne dans la décommunisation. La faute à un long et profond isolement durant la dictature, à une transition chaotique qui dure depuis vingt-huit ans et aux violences politiques. Et pourtant, *«il y a eu des petits pas, des petits gestes, des petits changements depuis deux ou trois ans»*, admet Sokol Mirakaj. Le pays s'ouvre plus à son douloureux passé communiste longtemps resté tabou. *«Le Premier ministre, Edi Rama* [PS, ex-parti communiste, au pouvoir depuis 2013, ndlr], *a ce souci de démontrer qu'il n'est pas l'héritier d'Enver Hoxha, qu'il veut ouvrir les archives, même si cela présente un risque car beaucoup de gens ont été mouillés par le système policier pendant des décennies»*, note l'historien Pierre Cabanes.

En 1995, les législateurs ont tenté de définir les poursuites pour les crimes commis par le régime communiste. Mais celles-ci n'ont pas été appliquées. Vingt ans plus tard, le 30 avril 2015, l'Assemblée a voté la loi 45 visant à la création d'une haute autorité pour l'accès aux informations de l'ancienne sécurité d'Etat, la Sigurimi. Cette structure publique a démarré ses travaux à l'automne 2017 en rassemblant les dossiers éparpillés entre les ministères de la Défense, de l'Intérieur, de la Justice et la Sigurimi : 42 millions de pages sur 2,2 kilomètres de rayonnage. Elle offre la possibilité aux Albanais d'avoir accès à leur dossier établi par la police secrète. Mais en deux ans, et malgré une tendance à la hausse, l'autorité n'a pas été assaillie par les demandes : seulement 1000 requêtes individuelles – dont 137 émanant de chercheurs et de journalistes – ont été déposées. *«Le processus est technique et complexe,* explique Altin Hoxha, ancien des services de renseignement et l'un des cinq membres de l'autorité indépendante. *La majeure partie des personnes espionnées sont mortes. Parfois, nous devons également enquêter sur l'origine des collaborateurs qui apparaissent dans les dossiers avec des surnoms. Par ailleurs, nous restons vigilants sur la protection des données personnelles qui ne méritent pas d'être divulguées car anecdotiques ou trop sensibles. On peut donc anonymiser ou effacer des informations.»*

Curieux effort de transparence, en partie motivé par la crainte de réveiller de vieilles blessures. *«Sur le terrain, nous faisons face à une grande méfiance des Albanais envers l'administration,* note Ornela Arapi, responsable du secteur recherche et communication à l'autorité. *Ils redoutent un usage politique et polémique de ces archives.»* Autre inconvénient de taille : la faiblesse des moyens, le manque de personnel et l'état des documents. Seulement 200000 pages sur 42 millions ont été numérisées. *«Et une belle partie des dossiers ont été détruits entre 1989 et 1991,* reprend Altin Hoxha. *Les cadres de la Sigurimi avaient anticipé la chute du ré-*

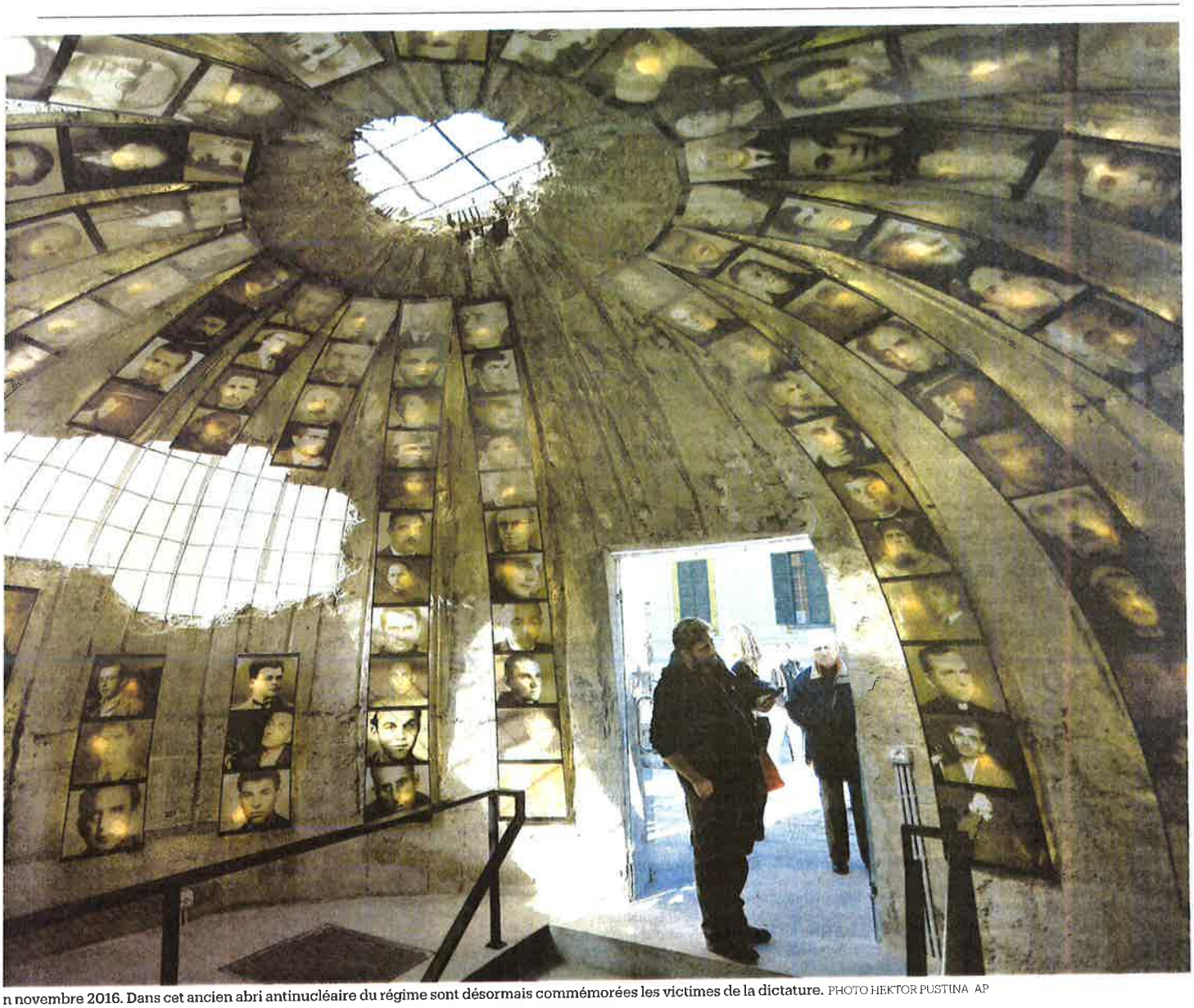

n novembre 2016. Dans cet ancien abri antinucléaire du régime sont désormais commémorées les victimes de la dictature. PHOTO HEKTOR PUSTINA AP

gime.» La loi 45 n'a pas prévu non plus de mesures contraignantes. *«C'est son défaut principal,* analyse Simon Mirakaj, membre de l'Autorité et frère de Sokol. *Elle suggère mais n'impose pas. L'obligation est morale, éthique.»*

«Forcées à se taire»

Le pays n'a pas connu de lustration – l'interdiction faite à d'anciens responsables politiques d'occuper des postes de direction. Ainsi, aujourd'hui, le président de l'Assemblée, Gramoz Ruçi, n'est autre que l'ancien ministre de l'Intérieur qui, en mars 1991, avait ordonné aux policiers de tirer sur des manifestants anticommunistes à Shkodra. Et on pourrait citer le cas d'un ancien chef de la police du goulag qui menace publiquement aujourd'hui des victimes et survivants d'un massacre perpétré en 1984. Ou celui d'un ancien juge du régime Hoxha reconverti en député, opposé à des recherches historiques sur le rôle des résistants communistes durant la Seconde Guerre mondiale…

«Il n'y a pas eu d'épuration, pas de procès, les anciens leaders et grands responsables sont morts, on apprend à vivre avec ce passé», constate avec fatalisme la romancière Diana Çuli, ex-membre du Parti social-démocrate. En 1993, le nouveau pouvoir a bien poursuivi Nexhmije Hoxha, la veuve de l'ex-dictateur. Mais c'est pour détournement de fonds qu'elle a fini par écoper de neuf ans de prison. Elle n'en purgera que cinq.

«Le processus de transition est chaotique. Les gens se sont camouflés, ont caché leur passé et ont d'autres urgences : travailler et manger», remarque Etleva Demollari. De son bureau en bois où trône un morceau du mur de Berlin, cette historienne dirige le musée des Feuilles depuis mai 2017. Voulue par le nouveau pouvoir, la bâtisse aux murs rouges et au lierre grimpant est devenue, avec les deux Bunker Art, l'une des institutions mémorielles du pays, à la fois fréquentées par les touristes et les Albanais. Derrière des murs épais et de hauts arbres au cœur du Tirana ministériel et religieux, cette ancienne clinique d'obstétrique a été un lieu d'interrogatoire et de torture, avant de devenir le centre technique et scientifique de la Sigurimi, qui développait la surveillance et le fichage tous azimuts. Au fil des 31 pièces, on pénètre dans l'univers reconstitué de la police secrète qui interrogeait, écoutait, filmait, traquait le simple quidam comme le diplomate des pays frères. La muséographie retrace le climat de terreur généralisée. *«Ici, c'était le lieu des persécuteurs,* rappelle Etleva Demollari. *Nous vivions tous avec la peur permanente d'être considéré comme un ennemi du peuple. Et cela déclenchait l'autocensure, l'autocontrôle jusqu'au cœur des familles. On éduquait les enfants à se taire. Pendant vingt ans, j'ai vécu ainsi.»* Aujourd'hui, elle accueille chaque semaine des scolaires pour les faire dialoguer avec des survivants. Comme avec Uran Kostreci, grand homme voûté de 81 ans, tout de noir vêtu, qui vient volontiers raconter ses vingt années passées en prison et cinq en camp de relégation à la campagne. *«Sans ces témoins, les moins de 30 ans, qui comptent pour 40 % de la population, ne comprennent pas ce passé»,* constate la directrice du musée. Le devoir de mémoire n'a jamais été une formule albanaise. Les programmes scolaires s'amendent tout doucement depuis 2017. Quelques projets de rencontres entre témoins et jeunes voient le jour, en même temps que la visite des camps, prisons et autres lieux d'internement du régime Hoxha.

> «Sans ces témoins, les moins de 30 ans, soit 40 % de la population, ne comprennent pas ce passé.»
> **Etleva Demollari**
> historienne

La directrice de l'Institut pour la démocratie, les médias et la culture à Tirana, Jonila Godole, a choisi de travailler avec la jeunesse en tentant de prendre ses distances avec la propagande et les polémiques : *«La mémoire est un problème et il est difficile de rendre la justice. Hélas, je crois qu'il est trop tard pour changer l'état d'esprit des anciennes générations, mais en travaillant avec les plus jeunes, on obtient des résultats.»* Et c'est en partie grâce aux frères Mirakaj, qui n'ont pas ménagé leurs efforts pour raconter leurs quarante-six années passées en détention. Sokol avait raison : il faut de l'imagination pour comprendre l'histoire.

EUROPA

El Mur de Berlín, entre parc temàtic i passarel·la del turisme massiu

Més de quatre milions de persones visiten cada any la capital alemanya i el preu de l'habitatge es dispara

ANDREU JEREZ
BERLÍN

Fa 30 anys la Bernauer Strasse era un dels llocs per viure més mal valorats d'Alemanya. Era considerada una zona de crisi i un potencial escenari bèl·lic. Avui la visiten més d'un milió de persones anualment i alguns dels seus racons s'han convertit en les àrees més cares i gentrificades de Berlín. L'evolució socioeconòmica i urbanística d'aquest carrer, que un dia va ser la frontera entre dos sistemes enfrontats, resumeix el desenvolupament de la capital alemanya durant les últimes tres dècades. Avui es compleix el 58è aniversari de la construcció del Mur de Berlín, la màxima expressió de la Guerra Freda: és a dir, l'enfrontament entre dos sistemes antagònics, el capitalisme i el comunisme, i entre dos països, els Estats Units i la Unió Soviètica, que lluitaven per l'hegemonia política, econòmica i cultural al planeta arran de la fi de la Segona Guerra Mundial.

La construcció del Mur de Berlín a partir del 13 d'agost del 1961 va ser l'expressió més crua de la guerra improbable i la pau impossible que van caracteritzar la Guerra Freda i que van tenir Berlín com a capital. L'Alemanya nascuda de les cendres de la Segona Guerra Mundial va haver de pagar la derrota amb la seva divisió, i els berlinesos van haver de patir la separació de familiars i amics, la pèrdua de propietats i de la seva pròpia vida: almenys 140 persones van morir en el seu intent de travessar la frontera, segons xifres oficials. L'any que es compleix el 30è aniversari de la caiguda del Mur, molts es pregunten què queda d'aquella barrera de formigó de 155 quilòmetres que envoltava el Berlín occidental i el deixava com una illa enmig de la socialista República Democràtica Alemanya (RDA).

La pregunta agafa ara més sentit que mai perquè l'actual Berlín, amenaçat per la turistització i l'especulació urbanística, té poc a veure amb la ciutat que va celebrar l'enderrocament del Teló d'Acer el 1989.

"Símbol de l'Antic Règim"

"L'opinió predominant entre els berlinesos el 1989 era que el Mur havia de desaparèixer i tan aviat com fos possible", diu l'historiador Axel Klausmeier. "Això va provocar que fos enderrocat a pràcticament tota la ciutat exceptuant algunes zones. El 3 d'octubre del 1990, el dia de la reunificació, el Mur de Berlín ja no existia. Els berlinesos no el volien veure més. Va ser un fenomen similar al protagonitzat pels francesos 200 anys abans: no volien veure més La Bastilla, volien destruir-la perquè la consideraven un símbol de l'Antic Règim". El professor Klausmeier, que dirigeix la Stiftung Gedenkstätte Berliner Mauer (Fundació dels Llocs Commemoratius del Mur de Berlín), explica d'aquesta manera la dificultat que els acadèmics i historiadors han tingut per reconstruir un episodi tan important de la història recent d'Alemanya i Europa, i també per establir espais on divulgar per al gran públic el seu coneixement. La Bernauer Strasse és precisament un dels principals espais recuperats els últims anys amb aquest objectiu. Allà hi ha el principal centre de documentació de la fundació dirigida per Klausmeier.

Aniversari
Avui fa 58 anys que es va començar a construir el polèmic Mur de Berlín

Crítica
Els experts denuncien la falta de mesures per conservar la història

Com destaca l'historiador, el Checkpoint Charlie –un dels passos fronterers entre les dues Alemanyes a Berlín– i l'East Side Gallery –el tros de Mur més gran conservat fins avui, reconvertit en una mena de galeria d'art a cel obert– amb prou feines serveixen per explicar què va passar entre el 1961 i el 1990. "Que cadascun d'aquests espais atregui més de quatres milions de visitants anualment té a veure amb companyies com Ryanair i Easyjet, que permeten viatjar a molt baix preu a Berlín", diu Klausmeier.

I és que, en certa manera, espais com el Checkpoint Charlie i l'East Side Gallery s'han convertit amb el pas del temps en una barreja entre parc temàtic i passarel·la per al turisme massiu i barat de cap de setmana. Milers de persones hi desfilen cada dia per fer les mateixes fotos i sense tenir la infraestructura cultural adequada per entendre el sentit històric del terreny que trepitgen. Un procés batejat com a *disneyficació* de l'espai públic.

Visites alternatives

La fundació Gedenkstätte Berliner Mauer, fundada l'any 2008, intenta oferir a la Bernauer Strasse una manera diferent d'acostar-se al que queda del Mur de Berlín i també de reflexionar sobre els murs físics, econòmics i geogràfics que encara existeixen al món. L'anomenada Capella de la Reconciliació (Versöhnungskirche) és un dels llocs destacats en la infraestructura del record a la Bernauer Strasse: aixecada sobre les restes d'una església gòtica que va ser enderrocada el 1985 per ordre del règim comunista perquè era en terra de ningú entre les dues Alemanyes, avui és punt de trobada "per a gent a la recerca de pau", diu Esther Schadow, integrant de la parròquia.

"Alguns jubilats que havien viscut tota la vida a la part oriental de la Bernauer Strasse han hagut de marxar als habitatges socials de la part occidental per l'encariment immobiliari", explica Schadow fent referència a un ironia de la història: la llei del mercat ha acabat fent fora de casa seva persones que van resistir més de 40 anys de divisió interna generada per la Guerra Freda.

Berlinesos celebrant la caiguda del Mur de Berlín en una foto d'arxiu del 31 de desembre del 1989. Ara la zona s'ha convertit en un lloc de pelegrinatge per a turistes. STEVE EASON / GETTY

Revisió històrica

EUA commemora els 400 anys de la primera arribada d'esclaus

Descendents de serfs i amos recorden a Maryland les víctimes de l'explotació

Les ferides d'aquest passat encara pesen en el present d'un país marcat per la desigualtat

RICARDO MIR DE FRANCIA
SOTTERLEY

Sobre un turó de camps d'alfals, a tocar de les aigües resplendents del riu Patuxent, s'aixeca una antiga casa pairal amb una teulada vermella i una façana blanca. A primera hora del matí, les papallones monarca voletegen sobre les flors del jardí i la remor de les fulles es fon amb la xiscladissa de les cigales. És difícil imaginar un lloc més idíl·lic. La pau és aclaparadora. Però com testifica una diminuta cabana d'esclaus turó avall, la història de Sotterley (Maryland, EUA) és més tràgica del que la seva quietud suggereix. Durant un segle i mig va funcionar com a plantació de tabac en què van ser explotades diverses generacions d'esclaus africans i va formar part de la xarxa de ports atlàntics on es descarregava la *mercaderia humana* portada des del continent negre. Una història que els seus descendents s'esforcen per recuperar.

Divendres es van aplegar als jardins d'aquesta antiga plantació del sud-est de Maryland per honrar els seus avantpassats, coincidint amb els 400 anys de l'arribada dels primers esclaus africans a les colònies britàniques del que avui són els Estats Units. No només hi eren els besnets i rebesnets d'aquells homes i dones sotmesos al més abominable dels serveis, sinó també diversos descendents de l'última família que els va mantenir esclavitzats. Sota un esperit de concòrdia, van resar junts i es van abraçar. Van tornar a explicar velles històries familiars i van anar recitant un rere l'altre els noms dels seus avantpassats sense obviar que el llegat d'aquell pecat fundacional dels EUA continua enterbolint el seu present.

REDUÏTS A UNA PROPIETAT // «Aquesta setmana està sent particularment dolorosa», va dir emocionada Gwen Bankins, neboda de la neta de l'últim esclau nascut a Sotterley. «Com a persones, ens van reduir simplement a una propietat, vam formar part d'un sistema moralment corrupte».

RICARDO MIR DE FRANCIA

Diversos descendents d'esclaus fan cua per recitar el nom dels seus avantpassats a Sotterley.

deute pendent

Les reparacions entren en campanya

Pocs afroamericans han oblidat la proclamació feta durant els mesos finals de la guerra civil nord-americana (1861-1865) pel general unionista William Sherman per compensar els esclaus alliberats durant l'enfrontament amb «40 acres i una mula». Aquesta ordre militar pretenia redistribuir la terra confiscada als estats esclavistes del sud entre les famílies que l'havien treballat, però va acabar sent anul·lada pel president Andrew Johnson després de substituir l'assassinat Abraham Lincoln.

Avui ningú pretén tornar als termes plantejats llavors, però el debat sobre les reparacions als descendents dels esclaus ha tornat a la conversa política, particularment per part dels candidats demòcrates a la presidència.

COMISSIÓ // Quinze aspirants a la nominació s'han mostrat disposats a recolzar la creació d'una comissió governamental que estudiï possibles compensacions o altres tipus de restitució. «Quan parles del trauma causat per anys d'esclavitud, de segregació o de la discriminació i el racisme institucional, és un fet real que ha de ser estudiat», va dir

Dirigents demòcrates aposten per oferir compensacions als descendents dels esclaus

l'abril passat la candidata Kamala Harris. «Cal examinar quin tipus de resposta podem oferir».

La seva materialització és complicada per múltiples raons, començant per les dificultats per determinar qui són els veritables descendents dels quatre milions de nord-americans que van ser esclavitzats. Però atesa la importància de l'electorat afroamericà en els primers estats de les primàries, és previsible que el debat continuï prenent cos.

Des del 1989 hi ha un projecte de llei al Congrés per crear la comissió. En un reflex de l'interès creixent, un comitè va abordar el debat de les reparacions al juny, la primera vegada en més de 10 anys. Més insòlita va ser la decisió adoptada l'any passat pels estudiants de la Universitat de Georgetown per crear un fons d'ajuts als descendents dels 272 esclaus explotats al seu dia per la institució.

Bankings va recordar que l'esclavitud va ser només el principi d'una llarga història d'opressió cap a la gent de color, que va seguir amb les lleis Jim Crew i la segregació racial fins a mitjans de 1960. «La meva història no s'explicava als llibres d'història. Però saber que els meus avantpassats no només van treballar aquests camps, sinó que van ajudar a construir aquesta comunitat, m'ajuda a suportar les dificultats de la meva vida».

Va caldre una guerra civil sagnant perquè el país abolís l'esclavitud el 1865, gairebé 250 anys després que arribés a les costes de Jamestown (Virgínia) el primer barco carregat d'éssers humans. «Cap a finals d'agost» de 1619 va atracar a Point Comfort el *White Lion*, un barco corsari comandat per «un home de la guerra holandès» que portava a bord «uns 20 negres», segons documents de l'època. Havien sigut capturats a Angola per traficants portuguesos i van ser venuts a Jamestown a canvi d'«avituallament».

Quan Abraham Lincoln va firmar l'Emancipació, quatre milions de persones havien sigut esclavitzades, moltes de les quals descendents dels prop de 500.000 africans transportats per força als EUA, segons els historiadors. Va ser només la punta de

«Sense la feina dels esclaus, aquest **país no seria el que és avui»,** diu una responsable de Sotterley

l'iceberg. En aquell brutal negoci transatlàntic, en què van participar gairebé sense excepció totes les grans potències europees, 12 milions d'africans van ser capturats (o comprats) i més tard venuts en colònies. Gairebé cinc milions van recalar al Brasil. Segons les estimacions, prop del 15% del passatge de cada barco va morir durant aquestes travessies brutals de fins a tres mesos, marcades per l'amuntegament, les temperatures extremes, la gana o la violència contra els esclaus.

MICROCOSMOS DE LA HISTÒRIA // Sotterley va servir de «passatge intermedi» en les rutes triangulars entre Europa, l'Àfrica i el Nou Món, segons va reconèixer recentment la Unesco, una designació celebrada en la cerimònia de divendres. Formalment han sigut reconeguts uns altres 30 ports a les costes dels EUA. «Aquest lloc és un microcosmos de la nostra història. Sense el treball dels esclaus, aquest país no seria el que és avui», afirma Jeanne Pirtel, directora de programes educatius de Sotterley, transformat des dels anys 60 en un gran museu a l'aire lliure. El capitalisme nord-americà es va aixecar sobre l'esquena dels seus esclaus. Primer a les plantacions de tabac, després de sucre, arròs i cotó.

Sotterley va arribar a tenir fins a 93 esclaus el 1790. La finca va ser construïda a començaments de segle per James Bowles, un mercader britànic que va comprar 5.000 hectàrees de terra fèrtil als voltants de la badia de Chesapeake. Vinculat per matrimoni i sang a les elits de Maryland, Bowles va engrandir la seva fortuna amb el tabac, la fusta i el comerç d'esclaus com a agent de la Royal African Company, l'empresa fundada per la corona britànica que des del 1672 va tenir el monopoli del comerç de persones entre l'Àfrica Occidental i les colònies angleses.

PASSAT DESTAPAT // Però aquest passat fosc dels Bowles i les tres famílies que després van controlar la plantació, no es va començar a conèixer fins als anys 70 del segle passat, quan la genealogista Agnes Cane Callum es va posar a investigar els seus orígens familiars. En una parròquia pròxima a Sotterley va trobar els primers registres que vinculaven la seva família amb la plantació. «Va descobrir que el seu avi havia sigut l'últim esclau nascut a la finca cap al 1860. Recordo el seu entusiasme i la casa plena de documents, amb un gran arbre genealògic penjat al menjador», diu el seu fill, Martin Callum. «A nosaltres ens va omplir d'orgull saber d'on venien els nostres avantpassats.

Callum va començar a viatjar a Sotterley i a portar-hi molts parents de visita. Amb el temps va fer amistat amb l'últim amo de la finca, el jutge i antic president de la Cambra de Representants de Maryland, John Hanson Briscoe. «La plantació travessava llavors un moment econòmicament difícil i tots dos van decidir transformar-la en una fundació (Historic Sotterley) per tornar a explicar amb honestedat el seu passat», assegura el seu fill. Tots dos es van confabular a més per posar en contacte els descendents dels dos bàndols. Avui molts són amics, gairebé família, i es tracten de «cosins» perquè alguns esclaus van rebre el cognom dels seus mestres. «A nosaltres no ens van educar en el ressentiment. Ens van ensenyar a acceptar la nostra història i aprendre'n», diu Martina Callum, també filla de la ja desapareguda genealogista.

RICARDO MIR DE FRANCIA

Martina, Martin i Agnes Callum són besnets de l'últim esclau nascut a la plantació.

RICARDO MIR DE FRANCIA

Els esclaus de la plantació vivien en cabanes com la de la imatge.

«SOM UNA NACIÓ DIVIDIDA» // Aquest és el gran desafiament perquè les ferides d'aquest passat –les desigualtats entre blancs i negres, la discriminació racial o l'empresonament massiu d'afroamericans– encara marquen el present del país. «Continuem sent una nació molt dividida. Cada dia veiem a les notícies la por, la desconfiança i l'odi envers l'altre. Tot i que hagi passat més d'un segle i mig des de l'Emancipació, continuem lluitant amb el llegat de l'esclavitud», afirma la directora de Sotterley, Nancy Sterling.

La cerimònia està arribant a la seva fi, però abans d'acabar sonen de fons 29 campanades. Molts assistents abaixen el cap. Són campanes de dol per les 29 persones que van morir durant la travessia del *Generous Jenny* el 1720, un vaixell que va sortir de Londres, va fer escala a les costes de Ghana i va arribar a la plantació de Sotterley amb 218 esclaus supervivents a bord. «Ho sé, aquestes campanes fan mal i ens emocionen perquè formen part de nosaltres», diu Sandra Coles-Bell, una altra descendent d'aquells esclaus. ≡

Quan Abraham Lincoln va firmar l'**'Emancipació', quatre milions** de persones havien sigut esclavitzades

compramostucoche.es
Ven el teu cotxe en 24 hores.
Fàcil, segur i al millor preu.
10 sucursals a Catalunya.
Truca ja i demana la teva cita al
93 220 64 32